

Nemzeti Művelődési Intézet

KULTURÁLIS SZEMLE

I. évfolyam, 2014. évi 2. szám

A Nemzeti Művelődési Intézet interdiszciplináris online folyóirata

Tartalomjegyzék

Főszerkesztői ajánlás	3
Juhász Erika: Közösségi kulturális műveletességünk	4
Nemzetközi kitekintés	5
Barabási Tünde: A közművelődés jelene Székelyudvarhelyen. A Városi Könyvtár, mint a közművelődés színtér	6
Hazai tudományos műhely	18
Maróti Andor: Elmélkedés a műveltségről	19
Csizmadia Szilárd: Idősek és az internetes kultúra	24
Koltai Zoltán: Visszatekintés rövidtávra – a pécsi EKF, közvélemény-kutatások tükrében	45
Márkus Edina: Közművelődés és felnőttképzés a statisztikák tükrében	55
Junior kutatóműhely	70
Pótfi Melinda: Kulturális fogyasztási mintázatok két debreceni középiskola összehasonlításában	71
Horváth Gábor Barnabás: „Az ember nem szabad, de szabaddá válhatik”	84
Könyvajánlat, recenziók	92
Kurucz Ildikó: Jelenetek a kultúrafinanszírozás életéből	93
Újvári Edit: Jelenkorunk jelképei – recenzió	98
Tudományos konferenciák	101
Juhász Erika: Tudományos eredmények bemutatása és stratégiai együttműködési megállapodás aláírása az Országos Neveléstudományi Konferencián	102
Impresszum	105

FŐSZERKESZTŐI AJÁNLÁS

Juhász Erika:

Közösségi kulturális műveltségünk

A Kulturális Szemle küldetése, hogy a kultúra széles spektrumán, de elsősorban a közművelődés és a közösségi művelődés témaköreiben, illetve az ezekkel kapcsolatba hozható témákban bemutassa a tudományos relevanciával bíró fontos kutatásokat, tanulmányokat, köteteket és konferenciákat. A Kulturális Szemle témái és szerzői nem csak Magyarország határain belül alkotó szakemberek, mivel a Kulturális Szemle alapítói célul tűzik ki egy Kárpát-medencei magyar Kulturális Szemle működtetését. Ez az interdiszciplináris online tudományos folyóirat így a Kárpát-medence magyar kulturális szakembereinek egy olyan hálózatát kívánja összefogni, akik hisznek a kultúra fontosságában, a kulturális közösségi kezdeményezésekben, és ezt az eszmét szeretnék hosszútávon terjeszteni és fenntartani. Ennek érdekében végeznek elméleti és empirikus kutatásokat, amelyekkel célul tűzik ki a kulturális tevékenységek, intézmények és lehetőségek folyamatos fejlesztését. A Kulturális Szemlébe a tudományos etika betartásával egyaránt publikálhatnak egyetemi oktatók, doktoranduszok, felsőoktatási hallgatók, kutatók, és természetesen a kulturális színtereken dolgozó szakemberek. A kiadás első évében elsősorban magyar nyelvű írásokat várunk, a későbbiek folyamán angol nyelvű publikálásra, esetenként angol nyelvű különszámra is lehetőséget kívánunk teremteni, hogy a kultúrával kapcsolatos kutatási eredményeket minél szélesebb körben, nemzetközi viszonylatokban is terjeszteni tudjuk. Ennek a célnak az eléréséért választottuk az online formát is: az elektronikus eszközök segítségével ezek az írások sokkal szélesebb körbe el tudnak jutni az érdeklődőkhöz.

A kulturális szakma alapítója, Durkó Mátyás professzor úr is gyakorta mondta a fontos eszmék terjesztése kapcsán az örök igazságot: „Aki felteszi a kolompot, az rázza is!” A kulturális szakma megerősítéséhez szükség van olyan tudományos folyóíratra, amely küldetéséhez illeszkedően a Kárpát-medence számos kutatóját tudja egyesíteni, és folyamatos kutatásra, és kutatási eredményei publikálására buzdítani. Ezt a célt már a szerkesztőbizottság összeállításánál és későbbi bővítésének lehetősége kapcsán is szem előtt tartottuk. Ezáltal érhetjük el azt, hogy ez a folyóirat ne egy-egy szűkebb kutatócsoport nyilvánossági fóruma legyen, hanem egy minél tágabb tudományos-szakmai kör szellemi támogatását élvezze.

Hívjuk tehát szerzőként mindazokat, akik úgy érzik, hogy szeretnének és tudnának hozzátenni ehhez a vállaláshoz maguk is. És hívjuk olvasóként mindazokat, akik hasonlóan gondolkodnak, és fontosnak tartják a kultúrát, a kultúra továbbadását, mint egyetemes értéket. Gondolkodjunk közösen, őrizzük közösen a magyar kultúra értékeit Magyarországon és a Kárpát-medencében szerte!

Hasznos olvasmányélményeket kívánunk!

NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

Barabási Tünde:

***A közművelődés jelene Székelyudvarhelyen.
A Városi Könyvtár, mint a közművelődési színtér***

Abstract: This article focuses on the presentation of the library from Odorheiu-Secuiesc (Romania) as cultural institution. The structure of the article follows a deductive logic, as in a first part we present a summary history of the cultural development of the town and place the library in this context. We also try to determine the place of the library among other institutions responsible for organization of the culture and cultural life in the town. In the second part we present as study case and example, the library from a cultural approach, underlining more those aspects which show its cultural role.

1. Rövid történelmi felvezetés

Székelyudvarhely, mint Erdély egyik „legmagyarabb” települése, gazdag művelődési - közművelődési múlttal rendelkezik. A település első említése 1332-ből, a pápai tizedjegyzékből való ugyan, de szellemi jelenlétének kezdetei az 1593-ban alapított jezsuita középiskolához köthetők. A jezsuiták kiűzése után a ferences rendiek vették át a színvonalas iskolai oktatás fenntartásának feladatát. 1670-ben a város kollégiumi rangú református iskolával gazdagodik, amelyet gróf Bethlen János alapít. Ezekben az oktatási intézményekben tanító tanárok munkássága túlmutat az iskolai kereteken, és számos közművelődési feladatkörbe tartozó tevékenységet is megvalósítottak: énekkart szerveztek (Backamadarasi Kiss Gergely, aki maga számos vallási könyv szerzője is), iskolai színjátszást alapítanak (Szigethi Gyula Mihály), költői és drámaírói, természettudományi munkásságot fejtenek ki.

A kiegyezést követően a város számottevő fejlődésnek indul. Megugrik a lélekszáma, aminek következtében a fejlődés egyik alapvető mutatójaként több iskola is létrejön a városban: az Állami Főreáliskola, a Katolikus Leánynevelő Iskola, a Kő- és Agyagipari Szakiskola. Előbb a tanintézetekben, később az iskola falain kívül is fokozatosan létrejönnek önképzőkörök, művelődési intézmények, egyesületek, amelyek lehetőséget adtak az írói hajlamok kiélésére és a tudományos eredmények bemutatására: például, kereskedői olvasókör alakul (1826-ban), létrejön a Székely Dalegylet (1867-ben), amely keretében műkedvelői színjátszó-kör tevékenykedik. Később Polgári Olvasókör, Nőegylet, Önképző és Segélyező Egylet, Polgári Önképző Egylet is alakul (Hermann, P. Buzogány, 2010).

A közművelődés lehetőségét szolgálta ugyanakkor a sajtó is. 1892-ben indul az Udvarhely című hetilap, két évvel később a Baloldal című, amelynek főmunkatársai között találjuk Orbán Balázst is. A 1800-as évek második felében szünetel ugyan a helyi lap szerkesztése a városban, de az 1894-es Székely-Udvarhely című lap egy új nyitány, amelyet követően számos újság és napilap lát napvilágot. Ezek között találjuk természetesen a 20. század elején fellendülő egyházi lapokat és a szaklapokat is (Vasárnap, Unitárius Szószék, Haladás, Udvarhelyi Népinevelés). Az 1918 utáni időszak leghosszabb életű lapja a Székely Közélet. A két világháború közötti időszak legfontosabb sajtótermékei: Székelység, Tanítók Lapja,

Siculia-Gazdalap, Gazdasági Érdekeink, Harangszó, Református Gyülekezeti Élet, Öreg Kollégista (uo.).

A helyi irodalmi élet legmarkánsabb eseményét a Tomcsa Sándor szerzői estjei jelentették. Sokszínű műkedvelő színházi élet is zajlott a városban az első világháborút követően. Ezek szervezésében a Székely Dalegyletnek volt meghatározó szerepe, de emellett a Filharmonikus Társaság, a Bőripari Szakszervezet, a Hargitai Sportegyesület, a Polgári Önképző Egylet is számos zenés színpadi előadást szervezett. A második világháborút követően, az első években még fennmaradt a város korábbi pezsgő szellemi élete. Változást hozott azonban az a tény, hogy az ország területi-közigazgatási átszervezésével a város elveszíti korábbi központot jelentő státuszát, ugyanis a megyeszékhely Csíkszereda lett. 1957-re azonban felépül a város új művelődési háza, ahol színjátszás, énekkari tevékenység, fúvós-, népi-, kamarazenekari munka is folyik. A folklórmunkának a táncház-mozgalom is lendületet adott a hetvenes évek végétől. Ebben az időszakban 11 folklór-együttes működött a városban, amelyek számos tartományi és országos versenyen értek el helyezéseket. A 80-as évektől ezek munkáját belekényszerítették a – a kor szellemének megfelelően – rendszer egyik legmarkánsabb politikai kulturális rendezvényének keretébe, a Megéneklünk Románia Fesztiválba (Hermann, P. Buzogány, 2010.).

Különösen fontos közművelődési és tudományos intézménye a városnak a Székelyudvarhelyi Tudományos Könyvtár, amely a helytörténeti kutatási adatbázisa ma is. A múzeumi törekvések az 1700-as évek végén mutatkoznak, amikor a református kollégiumban a már létező múzeum tárgyait veszik számba (uo.). A város gyűjteménye mára már jelentősen kibővült, és napjainkban a város egyik legmeghatározóbb közművelődési intézményeként tartjuk számon.

2. Közművelődés Székelyudvarhelyen, avagy ki szervez a városban ma kultúrát?

A történeti előzmények már láttatják, hogy a városban pezsgő kulturális élet zajlott, számos egyesület alakult, amelyek a változatos művelődési igényeket igyekeztek kielégíteni. Ennek megfelelően számos olyan színtérrel is találkozunk, ahol ezek a tevékenységek megvalósultak. A kérdés, hogy ma mit kínál a város, és melyek azok az intézmények, szervezettek, amelyek a kultúraszervezést felvállalják, milyen jellegű tevékenységgel szembesülhetünk, a kulturális örökségből mi az, amit máig őrzünk, és az új igények miként jelennek meg ebben a kínálatban.

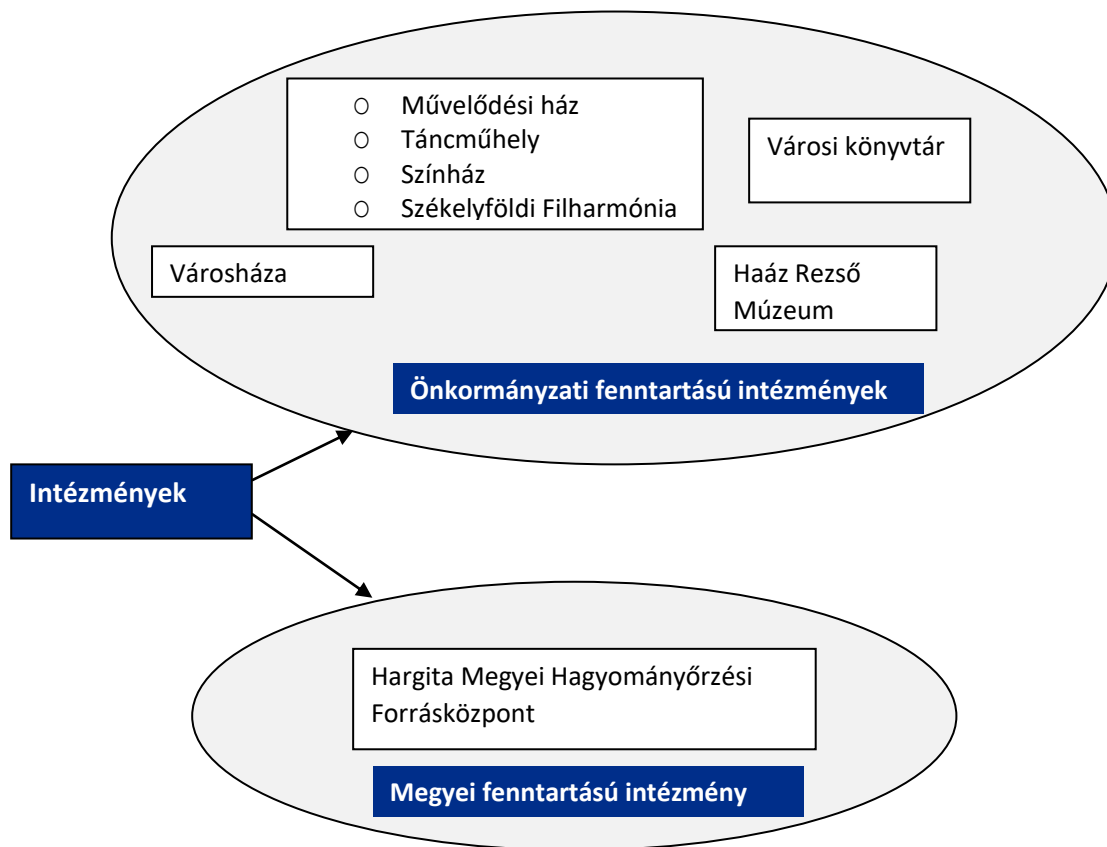
A kutatásban a művelődési intézményi/ szervezeti leltárkészítés szándéka vezérelt, amelynek célja egyrészt a város kulturális szereplő-térképének a megrajzolása, másrészt az esetpéldaként választott Városi Könyvtár bemutatásának kontextus-teremtése volt. Az adatgyűjtésben László Judit, a Hargita Megyei Hagyományőrzési Forrásközpont művészeti tanácsadója, valamint Szócs Endre, ugyanezen intézmény korábbi vezetője, jelenleg a Városi Könyvtár igazgatója beszámolóira, a velük készített interjú adataira támaszkodtam. Leginkább azért esett ezekre a személyekre a választásom, mivel a Forrásközpont az Udvarhelyszéki kultúra szervezőjeként globális rálátással rendelkezik a régió központjaként megjelenő város művelődési életére is.

A város kulturális életének szervezésében elkülönítünk önkormányzati és megyei fenntartású intézményeket, civil kulturális szervezeteket illetve, olyan civil szerveződések,

amelyek fő rendeltetése nem feltétlenül a kultúraszervezés ugyan, de különböző fesztiválok szervezőiként megjelennek a város művelődési életének színpadán.

Az alábbiakban azokat az intézményeket, illetve szervezeteket láttatjuk, amelyek a város kulturális életének arculat-alakításában jelentős szerepet töltenek be.

1. ábra: A város közművelődési intézményei

Ezen intézmények mindenike rendelkezik egy jól meghatározott kultúraszervezési profillal, sőt, gyakran tapasztalhatjuk az együttműködésük keresztmetszetében szerveződő színvonalas rendezvények jótékony hatását a város kulturális életében.

Székelyudvarhelyen ugyanakkor számos civil szervezet, szerveződés is fellelhető. Ezek egy része kifejezetten művelődési célok megvalósítását szorgalmazza, de olyanokat is találunk, amelyek érintőlegesen ugyan, mégis érdemben szolgálnak és pezsdítik a város kulturális életét. Az alábbi táblázatba ezeket a szervezeteket és fő tevékenységi irányukat foglaltuk össze.

**1. táblázat: Főbb civil művelődési szervezetek Székelyudvarhelyen és
tevékenységi irányuk**

Szervezetek	Fő tevékenységi irány
○ Agora http://www.green-agera.ro/	- természet- és környezetvédelem
○ Areopolis Egyesület http://www.hagyomany.ro/civil-hatter/areopolisz-egyesulet	- tudományos munkát fogja össze, történelmi és társadalomtudományi kutatócsoport
○ Artera Alapítvány http://www.artera.ro/	- erdélyi népművészet és a sajátos mesterségek hagyományainak ápolása, Míves Emberek Sokadalmának szervezése
○ Boróka Néptáncsoport	néptánc
○ Civitas Alapítvány a Polgári Társadalomért www.civitas.ro	- kultúra és gazdaság, település- és régiófejlesztési projektek kidolgozása és megvalósítása
○ Erdélyi Kárpátegyesület Székelyudvarhelyi osztálya http://www.ueke.ro	- környezetvédelem, szabadidő, egészséges életmód
○ Fortuna Dance http://www.fortunadance.com	- modern tánc
○ Kuckó Egyesület http://www.biblioudv.ro/kucko-egyesulet.html	- népművészeti, képzőművészeti tevékenység
○ Nyugdíjas Önszegélyző Pénztár http://www.sansz.ro	- kórus - táncsoport - irodalmi klub - női társalgó - férfi klub
○ Oktatási intézmények mellett működő művelődési szervezetek: ○ Vitéz lelkek – színjátszó csoport (http://www.gimi.ro/vitez-lelkek)	- színjátszás, - néptánc, - iskolán kívüli - oktatás

○ Gereben – néptánccsoport (www.gimi.ro/gereben-neptanccsoport) ○ Kékiringó – néptánccsoport ○ Cimborá Ház (http://www.cimbora.ro)	
○ Székelyudvarhelyi Községi Alapítvány http://szka.org	- adományszervezés, helyi kezdeményezések támogatása, civil társadalom építése, vállalkozások társadalmi felelősségvállalásának építése
○ Udvarhelyért Polgári Egyesület	pl. Szejké-napok szervezése, évente, rendszeresen
○ Udvarhelyi Fiatal Fórum www.uff.ro	- ifjúsági érdekképviselő, fiatalokat vonzó kulturális programok
○ Udvarhelyszék Kulturális Egyesület http://www.udvarhelyszek.eu	- A magyar kultúra napjának megszervezése, Majális szervezése, Fúvószenekari találkozó szervezése
○ Udvarhelyszéki Népművészek Egyesülete www.nepmuvesz.ro/	- kultúra és hagyományőrzés, népművészet-kézművesség
○ UIET - Udvarhelyi Ifjúsági Egyeztető Tanács www.uiet.eu	- ifjúsági programok, szabadidős tevékenységek, oktatási tevékenység, nevelés (önkéntes munka szervezése, táncház-karaván)

Más tényezők a város kulturális életében (fesztiválokat szervező civil szerveződések és általuk szervezett leglényegesebb művelődési esemény):

- G-Cafe Egyesület (az UIET-vel közösen) – G-fest
- Harmónia Cordis – kamarazene-fesztivál, gitárfesztivál
- Fehér Asztal Lovagrend – bárányszüret

Mint látható tehát, a város bővelkedik olyan intézményekben, szervezetekben, amelyek a közművelődés szolgálatában állnak. Ezek sorából tanulmányunkba esetpéldaként a Városi Könyvtárt emeljük ki és mutatjuk be, elsődlegesen a kulturális tevékenységének láttatására fókuszálva.

3. A Városi Könyvtár, mint a közművelődés érdemi színtere

A Városi Könyvtár – rendeltetésszerűen – elsődlegesen a városlakók olvasási igény-kielégítésének célját szolgálja, és önkormányzati fenntartású intézmény. Emellett azonban jelentékeny közművelődési tevékenységek, események, rendezvények házigazdája vagy társszervezője. Az intézmény globális bemutatásán túl, a tanulmány fő célja a közművelődési tevékenységszelet részletes bemutatása.

3.1. A intézmény története

A város első közösségi használatra szánt könyvtárának gyökerei messzire nyúlnak. A "Székely Támadt" vár helyén működő domonkosredni (vagy ferencrendi) zárda mindenképpen kellett rendelkezzen kisebb könyvtárral, hiszen a szertartáshoz, a szerzetesek képzéséhez (közös és egyéni olvasás formájában) elengedhetetlenül szükség volt az írott betűkre. A városunkban működő és jelenleg több mint 77.000 kötetet számláló Tudományos Könyvtár az egykori Református Kollégium könyvtárának az utóda, mely az iskola alapításától kezdődően formálódott. A XIX. század második felében azonban megjelennek a városban a polgári jellegű közkönyvtárak. Ilyen könyvtárral bírt az 1872-ben létrejött Polgári Olvasókör, az 1875-ben alakult Nőegylet, az 1887-től működő Kereskedő Ifjak Olvasó Egylete, az 1880-ban megjelent Ipari Önképző és Segélyegylet. Egy 1895-ből származó feljegyzés szerint a helyi polgári "Cassino" öt szobás kényelmes helyiséggel, olvasóteremmel, számos újsággal rendelkezett.

Az 1951-ben alakult városi könyvtár a polgári könyvtárak szellemi utódjának tekinthető. Első igazi otthonát 1958-ban nyerte el, a Művelődési Ház emeletén, majd miután ez szűkössé vált, 1988-ban a Kossuth utca 23 szám alatti egykori banképületbe költözött. A tulajdonjogi problémák, a gyarapodó állomány nyomán kialakult zsúfoltság lassan szinte lehetetlenné tette az itteni működést. A megoldás több éves keresése után a városi önkormányzat 1996-ban döntött az egykori "Szabó Károly" vendéglő könyvtárrá való átépítése mellett. Az építkezés 2000-ben, az átköltözés és berendezkedés 2001 februárjában fejeződött be (Hermann, 2014). Az intézmény igazgatói: Gellért Géza, Györfi József, dr. Hermann Gusztáv Mihály, Szabó Károly, Szócs Endre, akik a Városi Könyvtár mai arculatának kialakításában jelentős szerepet vállaltak. Ennek köszönhető, hogy ma az intézmény a régió legkorszerűbb könyvtáraként várja olvasóit és a különböző rendezvények iránt érdeklődőket.

1. kép: A könyvtár épülete ma

3.2. Az intézmény bemutatása

A Városi Könyvtár Székelyudvarhely központjában működik egy háromszintes épületben, ahol a hagyományos kölcsönzési részlegen és olvasótermen kívül látvány- és hangzóanyag-teremmel, valamint kézműves és népművészeti tevékenységnek teret adó helyiséggel is rendelkezik. Tevékenységével elsősorban – rendeltetésének megfelelően – a lakosság olvasási igényei kielégítésének célját szolgálja. Ennek érdekében a könyvtár állandó feladatának tekinti az állomány bővítését, valamint az olvasók és általában a könyvtárhasználók kényelmének, komfort-érzetének biztosítását. Ez a törekvés jól dokumentálható egyrészt az állomány bővítésének számadataival, másrészt azokkal az intézkedésekkel, amelyek a könyvtárat szebbé, mutatósabbá, kényelmesebbé, hívogatóbbá teszik. Ezt illusztrálják az intézményben, -ről készített fényképek is.

2. kép: A könyvtár ötletesen díszített lépcsője

A könyvtár 2013-as adatok szerint 133.777 kötettel rendelkezik, valamint 4793 audiovizuális dokumentummal. Összesen tehát 138.570 a könyvtári állomány száma. Az éves állománygyarapodás aránya megközelítőleg 1,40% volt az elmúlt évben, amely beszerzése viszonylag kis mértékben történt önerőből. Jórészt külföldi, belföldi, illetve olvasói adományok nyomán gazdagodott a könyvtár állománya.

A könyvtárba a 2013-as év végén összesen 15.374 személy volt beiratkozva, akiknek megközelítőleg egyötöde látogatja aktív olvasóként az intézményt, 4.103 személy. (A város lakossága a 2012-es népszámlálási adatoknak megfelelően 33.300 fő.) Ez azt jelenti, hogy városlakók közel fele be van iratkozva a könyvtárba. A beiratkozottak nagy többsége diák és egyetemista, de a felnőtt társadalom is igényli a szolgáltatásokat, főként a nyugdíjasok, illetve a munkanélküliek kis aránya. Természetesen jelen van a könyvtárlátogatók sorában az értelmiségi felnőtt, illetve a munkások kategóriája is.

A könyvtári szolgáltatások igénylőinek nemi eloszlása azt mutatja, hogy a nők gyakoribb látogatói az intézménynek. Az arány megközelítőleg kétharmad – egyharmad a nők javára. A nemzetiség tekintetében a könyvtár látogatói leképezik a város lakosságában fellelhető arányokat, kb. 2% román nemzetiségű, a többi magyar.

Az intézmény statisztikai jelentéseinek tanulmányozása során azt találtuk, hogy a leggyakrabban kölcsönzött dokumentumok tartalmilag a szakkönyvek (45-50%), ezeket követik a nyelv- és irodalom jellegű kötetek (35-40%), végül pedig a gyermekkönyvek (kb. 12 %). Nyelvi megoszlás vonatkozásában, toronymagasan vezetnek a magyar nyelvű

dokumentumok (80%). A többit a román (13%), illetve az idegen nyelvű (7%) – angol, német, francia – kötetek teszik ki.

2013-ban összesen 37.471 személy látogatta a könyvtárat. A legtöbben ma is a könyvkölcsönzési szolgáltatást veszik igénybe. Ugyanakkor az intézmény látvány- és hangzóanyag-teremmel is rendelkezik, amelynek szintén rendszeres a látogatottsága. Az itt zajló tevékenységek jellemzőit a következő alfejezetben mutatjuk be, mint az intézmény közművelődési tevékenységének szerves részét.

3.3. A Városi Könyvtár Közművelődési tevékenysége

A Városi Könyvtárnak igen gazdag közművelődési tevékenységi vetülete is van. Az ilyen jellegű tevékenysége szervezési lehetősége a 2000-es évek elejétől teremtdőött meg. A jelenlegi épület, az abban kialakított látvány- és hangzóanyag terem (amely 40 ülőhellyel rendelkezik, de nagyobb rendezvények esetében akár 70-80 fő befogadására is alkalmas lehet) remek otthon ad a különböző közművelődési tevékenységeknek. Ezek sorában kiemelkedően a filmvetítések, kiállítás-megnyitók szervezése, de természetesen számos más eseményre is itt kerül sor.

A 2013 tevékenységi beszámoló statisztikai adatai azt jelzik, hogy az intézmény az elmúlt évben 67 alkalommal adott otthont kulturális eseménynek, amelyen összesen 3967 fő vett részt. Ezeknek egy része különböző csoportok látogatását jelentette. Összesen 43 csoport, azaz 1075 személy kapcsolódott be a különböző felkínált programba.

Az intézmény közművelődési tevékenységében két vonulatot különíthetünk el. Egyrészt vizsgálnunk kell az egyedi, illetve alkalmi programokat másrészt, pedig azokat, amelyek az intézményen belül működő kisközösségek rendszeres (heti vagy havi) tevékenységét jelentik.

A kulturális rendezvények egy része az intézményben, többnyire ennek látvány- és hangzóanyag termében zajlik, de több olyan esemény is van, ami az intézmény falain kívül zajlik. Ezért is nem egyezik a két összeg, hiszen az alábbi táblázatban fogalt számok azon résztvevőket is jegyzik, akik nem a városi könyvtár épületében zajló eseményen vettek részt.

2. táblázat: Kulturális rendezvények résztvevőinek száma
(Forrás: az intézmény rendezvénynaptára alapján saját gyűjtés)

Hónap	Kulturális rendezvényeken résztvevők száma
január	345
február	515
március	632
április	667
május	1559
június	287
július	29
augusztus	321
szeptember	344
október	717
november	670
december	500
Összesen	6523

A résztvevő-kalendáriumként is értelmezhető táblázat jól jelzi a rendezvények évi eloszlását. A legtöbb esemény tavasszal kerül rendezésre, és májusban csúcsosodik ki. Ugyanakkor még igen gazdag programajánlatot találunk az őszi hónapokban, a téli ünnepkörre való hangolódás időszakában. Nyáron a résztvevők száma, de az eseménykínálat is visszaesik.

3.3.1. Programok

Az egyedi programok, amelyeket a könyvtár önállóan szervez, társszervezőként valósít meg, vagy amelyeknek egyszerűen helyet ad, nagyon változatosak. Az intézmény igyekszik olyan eseményeket kínálni, amelyek által minél nagyobb közösséget tud megszólítani, és odavonzani. A változatosság a tartalmi dimenzióban is megjelenik, és mint ilyen igen változó érdeklődési igényekre ad választ, ugyanakkor a különböző életkorok megcélzása is jól tetten érhető az egyes rendezvények jellegében.

Az elmúlt évben az alábbi művelődési programokat kínálta a könyvtár:

- Író-olvasótalálkozók – 2 alkalommal (Spiró György, Nagy Versmondás Kaláka - Jordán Tamás: Fűzfa Balázs)
- Könyvbemutatók – 5 alkalommal (Veres Emese; Balássi András; Váradi Péter Pál-Lowey Lilla: A székely apostol, Nyirő József című irodalmi fotóalbuma; dr. Seregi János: A székely mén, történetek emberekről és lovakról; dr. Gidó Csaba: Vasszekér és mozdonygőz)
- Kiállítások – 7 alkalommal (Páll Lajos, Kóbori László, Ilonka Ruth, Szőcs Ilka, Esztelneki László János, Vén Farkas, Kalló László munkáiból)
- Felolvasó-maratón – Gárdonyi Géza műveiből
- Filmvetítések – történelmi filmek, rajzfilmek, magyar népmesék
 - Oktatási céllal helyi közművelődési jellegű dokumentumfilmek vetítése (Zengliczky Zoltán, Fábíán Kornélia, Miklós Levente, Fecső Zoltán filmeiből)
- Ismeretterjesztő és tudománynépszerűsítő előadások – 9 alkalommal (pl. Bevezetés a homeopátiába, Nagy Endre: Ismered Erdélyt; Környezetvédelem, dr. Andrászek Csaba: Megfázásról, meghűlésről; Gazdasági képzés informatikai bázis beszerelése, Cosys Kft., továbbképző könyvtárosoknak, A Haáz Rezső Múzeum vendégei, a kanadai antropológus hallgatók telekfalvi kutatásairól szóló beszámolóik, dr. prof. Gesztelyi Tamás Antik gemmapecsétek középkori okleveleken)
- Magyar Kultúra Napjának megszervezése
- Rajzverseny és –kiállítás - Március 15. alkalmával
- Rövidfilm-fesztivál
- Nyitott könyvek éjszakája (általában augusztusban kerül megszervezésre, és mintegy 200-300 fő részvételével zajlik)
- Szent István napi rendezvény-sorozat
- Húséges olvasók díjazása a Karácsony Vásáron
- Karácsonyi gyermekfoglalkozások
- SzKA foglalkozásai

A programok sokszínűsége jelzi az intézmény abbéli szándékát, hogy minél nagyobb számban megszólítsa, és odavonzza a populációt. Az is látható, hogy a magas kultúra és a tömeget jobban megszólító rendezvények egyaránt jelen vannak a kínálatban.

3.3.2. Kisközösségek

Az egyedi programok terminusaival – mint a változatosság, a különböző életkorú, nemű, végzettségű közönség megtalálásának szándéka – írhatók le azok is, amelyeket az egyes kisközösségeken belül találunk. A havi, illetve heti rendszerességgel, jelenleg is működő klubtevékenységek a következők:

3. táblázat: Kisközösségi tevékenységek rendszeressége és a résztvevők száma alkalmanként

(Forrás: az intézményi dokumentumok alapján saját gyűjtés)

Kisközösségi tevékenységek	Rendszeresség	Résztvevők (fő)
Filmklub - filmkalauz	heti	20-25
Olvasóklub	havi	15-20
Orbán Balázs Fotóklub	heti	5-8
Fiatal fotósok Klubja	heti	8-12
Történelmi szemináriumok	heti	30-35
Kismamaklub	heti	20-25
Udvarhelyszéki Anyák klubja	havi	15-55
Internet Időseknek	heti	6-8

Az egyes egyedi, illetve kisközösségi, klub jellegű tevékenységeken a résztvevők számát az intézményben nem jegyzik, így konkrét életkorra, nemre, tanulmányokra vonatkozó feldolgozható adatokat nem nyertünk azokról, akik bekapcsolódnak a felkínált tevékenységekbe. Az intézmény vezetője, Szócs Endre viszont arról számolt be, hogy az író-olvasótalálkozókon inkább értelmiségi résztvevők vannak jelen, mint a kiállítások megnyitói, ahol inkább a kiállító rokonai, baráti köre és érdeklődők jelennek meg. A könyvbemutatók közönsége nagymértékben szerzőfüggő, befolyásolja az éppen bemutatott írás jellege és célzott közönsége. E rendezvények vonzáskörét tartja az intézményvezető egyébként a legváltozatosabbnak. A könyvtár vonzásában két réteget jelöl az adatközlő: egyrészt a húsz év körül generációt, valamit az ötven év felettiek képeznek egy másik erős érdeklődő-magot. A könyvklubot egy erős 25-50 közötti korosztály látogatja, akik nagyon aktívak.

3.4. Kulturális és közművelődési perspektívák az intézményben

Az intézmény jövőképét erőteljesen meghatározza az intézményvezető szilárd és egyértelmű küldetés-gondolata: „**Élő könyvtárat akarok!**” Ebben a kijelentésben benne van gyakorlatilag az intézmény közművelődési perspektívája is, minthogy a könyvkölcsönzési szint meghaladásának szándéka, illetve ennek erősítése olyan események, tevékenységek felé mutat, amelyek a kultúraszervezés terminusaival jellemezhetőek. A hagyományos könyvtár képe, amely a '70-80-as években markánsan meghatározta az intézmény arculatát, meghaladottá vált. Ezen túl kellett/ kell lépni (ami nem egyszerű feladat, hiszen a szemléletmód megváltoztatása időigényes, és gyakran ütközik ellenállásba), és a könyvtárat közösségi térré kell alakítani, olyan programokat szervezni, amelyek széles társadalmi rétegeket vonzzanak az intézménybe. A könyvtár – mint az előző alfejezetben láthattuk –

már igen nagy lépéseket tett meg a célok megvalósítása felé, és már most úgy értékeljük, hogy lényeges szerepet tölt be a város kulturális életének erősítésében, pezsgővé tételében. A célok között szerepel a gyermekrésztleg felújítása, amely teljes osztályok kényelmes befogadására válik alkalmassá. Ezen kívül folyamatosan dolgoznak a könyvtárban azon, hogy az olvasók, illetve a különböző programok résztvevőinek komfortérzetét növeljék, mutatók, esztétikus, rendezett, vonzó környezetet alakítsanak ki. Az egészséges életmód feltételeinek biztosítása is felmerült: a közeljövőben gyógylabdákat helyeznek el az olvasóteremben azok számára, akik a testtartásuk javítására figyelnének olvasás közben, illetve taposókat. Ugyanakkor a gyengénlátók bekapcsolódási esélyeinek növeléséért nagytáblák használatának lehetőségét is biztosítani fogják.

Természetesen a közművelődési tevékenység további fejlődésének objektív akadályai is felmerülnek. Ezek között említjük a létszámbővítés esélytelenségét. Jelenleg a könyvtárnak 17 alkalmazottja van, akik közül tizenhárom könyvtáros. Művelődésszervező nincs az intézményben. Egyelőre kilátás sincs a helyzet változtatására, ugyanis, az intézmény "csak" városi, municípiumi szintű, márpedig a törvény értelmében az önkormányzat nem adhat pénzt rendezvényszervezésre. Ilyen jellegű támogatásban a megyei rangú intézmények részesülhetnek. Ez azt is jelenti, hogy a Városi Könyvtárban a bemutatott rendezvények és programok szervezése önkormányzati forrásból történik. Az intézmény háttérében álló, egyesületként működő Bibliofil Alapítvány teszi lehetővé, hogy pályázzanak, és a legtöbb esetben ezek a pénzügyi forrásai és keretei a tevékenységeknek. Ugyanakkor a városban működő más, közművelődési tevékenységet bonyolító szervezettel is együttműködnek. Így például a Hargita Megyei Hagyományőrzési Forrásközponttal, az Udvarhelyszék Kulturális Egyesülettel több tevékenység szervezése is egybefonódik (Fűvészenekari találkozó, Majális, Ifjúsági Néptánc-találkozó).

A Városi Könyvtár – mint láthattuk – aktív szereplője a város közművelődési életének. A jövőképe annak biztosítása, hogy az elkövetkező időkben is közművelődési kínálatával gazdagítani fogja azt a palettát, amelyet Székelyudvarhely felkínál művelődési lehetőségként különböző életkorú, nemű, végzettségű, igényű, érdeklődésű polgárának.

Felhasznált irodalom:

- Hermann Gusztáv – P. Buzogány Árpád (2010): Székelyudvarhely magyar irodalmi és művelődési élete. In Romániai Magyar Irodalmi Lexikon 5/1. EME – Kolozsvár – Kriterion Könyvkiadó, Bukarest-Kolozsvár, 458-468. p.
- Hermann Gusztáv Mihály (2014): Történelmi vázlat. URL: <http://www.biblioudv.ro/>, (letöltve: 2014.06.11)
- <http://www.biblioudv.ro>

HAZAI TUDOMÁNYOS MŰHELY

Maróti Andor:

Elmélkedés a műveltségről

Beszélünk művelődési házakról, programjaik látogatását művelődésnek hisszük, de a műveltség fogalmát már nem használjuk, mintha erre, mint a művelődés céljára, nem is lenne szükség. Elismerhető persze, hogy a művelődés folyamat, amelynek nem lehet lezárása, tehát nem mondható, hogy egy bizonyos szint elérése után már nem kell folytatni. Már csak azért sem, mert ha ez a szint állandósulna, valószínű, hogy folyamatosan veszítene az értékéből, elavulttá válna. Ennek ellenére mégis csak tudnunk kellene, mit értünk műveltségen, mert enélkül azt hihetnénk, minden találkozás a kultúrával magától értetődően a műveltséget fejleszti. Ez azonban tévedés, egyrészt azért, mert a kultúrának is vannak különböző szintjei, sőt ezen belül olyan termékei is, amelyekről aligha mondható, hogy a műveltséget fejlesztik. Másfelől az is bizonyos, hogy a kultúrát átvevők felfogó képessége sem mindig eredményes, a meg nem értéstől a félreértésen át a téves következtetésekkig sok mindent tartalmazhat. És ezekről sem állíthatjuk, hogy fejlesztő hatásúak.

A műveltség fogalmát mostanában a tudás foglalja el, s annak leginkább a „teljesítményképes tudás” változata gyakori, jelezve, hogy korunk igazán csak azt tekinti értékesnek, ami a gyakorlatban hasznosítható. Nem csoda, hogy ebben a véleményben a „műveltség” fogalma haszontalanná vált. S ha arra gondolunk, hogy a korábbi értelmezése sem tartalmazta a gyakorlatiasságot, akkor el is fogadhatnánk, hogy ennek a fogalomnak szükségszerűen el kellett tűnnie a köznyelvi használatból.

Kérdés azonban, hogy maga a „műveltség” vált-e korszerűtlenné, vagy inkább annak a régebbi értelmezése? Tételezzük fel, hogy az utóbbi igaz. Ezért számításba kell vennünk, mit is értettek korábban műveltségen. Lexikonjaink szerint a kultúra „anyagi és szellemi értékek összessége”, melyeket az emberiség történelme során dolgozott ki, s a műveltség ezeknek az értékeknek az elsajátítása. (Új Magyar Lexikon. 1961. 4. k. 278) A tömör meghatározás azonban több szempontból is vitatható. Nem mondja meg, mit ért értéken, mik annak az ismérvei. Ez már csak azért is probléma, mert ha meggondoljuk, az értékek mindig az értékelésen keresztül jelennek meg, márpedig az értékelés mindig szubjektív. Ezért nehéz olyan értéket találni, aminek az értékességét mindenki egyformán ítéli meg, fogadja el. Az az érvelés sem eléggé meggyőző, hogy mindaz érték, ami „kiállta az idő próbáját”, azaz hosszabb ideig maradt fenn. Ebből következne, hogy a jelenben csak az lehet érték, ami hagyomány, s a jelen teljesítményeiről csak a későbbi nemzedékek ítélete lehet mérvadó. Az is kérdéses, hogy minden hagyomány feltétlenül érték-e (tehát a régi időkről fennmaradt babonák is azok), még akkor is, ha a történelmi múlt fennmaradása kétségtelenül magában rejti a társadalmi gyakorlat egy részét is, tehát a hagyományozott kultúra szervesen épült az emberek életébe. Azt is tudjuk azonban, hogy az emberi fejlődést szolgáló tettek sok eredménye nem mindig vált elfogadottá, ezért kihullott a történelmi emlékezetből. Az emlékezet korlátozott, sok mindent szelektál, átértékel. Az is igaz persze, hogy ami nem vált az emberiség emlékezetének közös tulajdonává, az hiába volt valaha érték, a jelenben már nem tekinthető eleven értéknek. (Azok a régi könyvek, amelyeket ma már senki sem olvas, nem is hatnak a gondolkodásra.)

A kultúráról szóló idézett meghatározás hibája továbbá az „anyagi” és a „szellemi” fogalmának bizonytalansága. Ha megfontoljuk, egyetlen értékes anyagi eredmény sem jöhet létre szellemi teljesítmény nélkül, az mindig a szellemi képesség tárgyiasulása. Ugyanez érvényes a szellemi kultúrára is, az mindig kapcsolódik valamennyire az anyagisághoz. A képzőművészet, a zene csak eszközök révén válik hozzáférhetővé, és az irodalom is csak úgy terjedhet, ha leírt szöveggé válik. Az „anyagi és szellemi értékeket” kifejező meghatározás ezt a kölcsönhatást nem veszi figyelembe. Ez még akkor is hiba, ha elismerhető, hogy az értékek egy részében inkább az anyagi rész, más részében inkább a szellemi érték a túlnyomó. De mit kezdünk a számítógépekkel? Vagy azoknál elfogadható, hogy az anyagi és a szellemi hányados egymástól elkülöníthető?

Ezek a problémák persze a kultúra-fogalom bizonytalanságára vonatkoznak, és csak közvetett kapcsolatban vannak a műveltség fogalmával. Az azonban bizonyos, hogy az itt említett kultúra-felfogás korábban a műveltség mibenlétét is erősen meghatározta. Arra sokáig jellemző volt a mennyiségi felfogás, vagyis az, hogy mennél több értéket ismer valaki, annál fejlettebb a műveltsége. Így a művészettörténeti tájékozottság értékesebbnek látszott az ízlés fejlettségénél, amit elég nehéz is volt konkrétan körülhatárolni, megítélni. Emellett senki sem fogalmazta meg, hogy a kultúra mely részei fontosak (azaz nélkülözhetetlenek) a művelődésben. Úgy látszott, erre nincs is szükség, mert az iskolai oktatás tananyaga középfokon tartalmazza mindazt, amit egy művelt embernek tudnia kell. Ennek a meggyőződésnek tarthatatlanságára évtizedekkel ezelőtt egy érdekes esemény adott bizonyosságot. Azokban az években a magyar televízió szellemi vetélkedőt sugárzott középiskolás diákok részvételével. A döntőbe a legkiválóbb felkészültségűek kerültek. A zsűri tagjai nem győztek csodálkozni nagyszerű feleleteiken, mindaddig, amíg egy viszonylag egyszerű kérdésre egyik versenyző sem tudott válaszolni. A kérdés ez volt: „ki írta azt a verset, amely így kezdődik: A radványi sötét erdőben halva találták Bárczi Benőt”. A zsűri nem értette, Arany János balladáját nem ismerik ezek a diákok? Azután valaki megmagyarázta, miért hallgatnak. Ez a vers akkor nem volt bent abban a tankönyvben, amit ezek a fiatalok használtak az iskolában. Arany más balladái persze ott voltak, de ez nem. És ez a példa érzékeltette, a műveltség tartalmát miért nem lehet azonosítani az iskolai oktatás aktuális tananyagával.

A kuriózumba illő történet azonban még nem tárta fel az iskolai oktatás mélyebb problémáját. Annak ellenére, hogy arról gyakran vitatkoztak az érdekeltek. Azt vitatták, hogy melyik tárgykör milyen részt kapjon a tananyagban: milyen arányban részesedjenek a humán és a reál tantárgyak? A hagyományos felfogás a műveltség döntő részének az elsőt tartotta, a nyelvi, irodalmi, történelmi tudást, a modernebb gondolkodás a technikai fejlődésre hivatkozva annak természettudományi alapjait hangsúlyozta. A múlt század hatvanas éveiben hosszú folyóirati vita alakult ki nálunk erről, bár a problémát eredetileg Angliában vetette fel egy C. P. Snow nevű író. Ő arra figyelmeztetett, hogy a műveltség ketté szakadása miatt még a magasabb képzettségűek sem tudják megérteni egymást az emberi lét fontosabb problémáit illetően. A vita hazai hozzászólói ezt tovább fejlesztették, utalva arra, hogy a műveltség két területén belül is fokozódik az elszakítottság, az egyes területek specialistái nem képesek lényegében felfogni azt, ami túl van szakterületük határain.

A hazai vitát Maróti Lajos indította el az Élet és Irodalomban közölt két felmérésével. Az elsőben fizikusokat és mérnököket kérdezett meg arról, hogy mit tudnak a humán terület egyes eredményeiről. Kiderült, hogy általában emlékeznek még a középiskolában tanultakra, de az irodalmi, történelmi tudásukat azóta nem fejlesztették tovább. A második felmérés írókat, művészeket és olyan szakembereket kérdezett meg, akik a humán területtel foglalkoztak. Az „eredmény” az előzőnél sokkal rosszabb volt: még azt is elfelejtették, amit a természettudományokról az iskolában tanultak, arról nem is szólva, hogy az új tudományos-technikai eredményekről semmi érdemlegeset sem tudtak mondani. Joggal írta erről a vita indítója: „Humán érdeklődésű barátaink zöme... alvajáróként tapogatózik korunk technikájának saját mindennapi életét át- meg átszövő legegyszerűbb tényei között... Napjaink legizgalmasabb kérdéseire (atomenergia, a világűr meghódítása) kapcsolódó faggatózásunk arról győződött meg, hogy a bámulat elemi reflexein túl intellektuális kapcsolat gyakorlatilag alig mutatható ki náluk, még a leginkább meglepő, váratlan, nagy horderejű, talán létkérdéseinket érintő technikai ténnyel kapcsolatban sem” És „a megkérdezettek tetemes hányada kulturális életünkben szerkesztői asztalok mellett kulcsszerepet játszik”. (Maróti L. 1986. 193-194) Aki ezt megfogalmazta, könnyen ítélte: Maróti Lajos regény- és drámaíró volt, de fizikus képzettségű. Ezért a személyében jól párosulhatott a humán- és a reál-műveltség. A vitához szólók nagy többségére ez nem volt elmondható. Talán egyedül Németh László volt kivétel, aki ugyancsak íróként vált közismertté, de a pályáját orvosként kezdte, és a széleskörű műveltsége kiterjedt a műveltség mindkét említett területére. Ő egyébként megoldást is javasolt: a művelődéstörténet szerinte lehetőséget adna a két terület összekapcsolására, azzal, hogy koronként mutatná be, hogyan nőttek ki az akkor jellemző világképből az egyes tudományok és művészetek. Persze ez tanügyi reformot tett volna szükségessé, hiszen a művelődéstörténet akkor (és hozzátehetjük később is) hiányzott az iskolai oktatás kínálatából. Elméletileg mégis igazolható volt Németh László indítványa, különösen abban az esetben, ha a művelődéstörténetet széles értelemben fogtuk volna fel, kiterjesztve az emberi élet egészét átfogó életmód alakulására. Így a kultúra is összefüggésbe került volna a gazdasággal, nevezetesen a természet emberi célokra történő átalakításával. Világossá válhatott volna, hogy a munka és a művelődés egymást feltételezte a történelemben, és csak akkor vált el egymástól, amikor a művelődés a szabadidő eltöltésének része lett. Ennek következtében lett a kultúra elsajátítása öncélú, a munkától független tevékenység. Nem véletlenül hivatkozott a „két kultúráról” szóló vita egyik résztvevője arra, hogy nem lesz jobb író és művész, ha széleskörű műveltséget szerez, amelyben ott lesznek a természettudományok is. Azt persze nem értette meg, hogy mennél szélesebb a látóköre valakinek, annál mélyebb lesz az a hatás, ami az alkotásából kiolvasható.

A humán-és reál-műveltség szembe állítása persze érzékeltetette, hogy az iskolai tantervek készítői meg sem kísérelték feltárni, mi köti össze ezeket. Ám minthogy a kultúrát is csak az értékek mennyiségi halmazának tekintették, ilyen rendszert nem is találhattak. E rendszernélküliséget enciklopedizmusnak nevezhetjük, amelynek az a lényege, hogy egymás után mindent felsorakoztat, amit csak fontosnak lát, és csak utólag fontolja meg, melyiknek milyen részesedést adjon. Az enciklopédikus felfogásról Antonio Gramsci adott bírálatot, feltárva, hogy következményeként a tanulás, művelődés is csak felszínes lehet. Így írt: „Le kell szoknunk arról, és fel kell hagynunk azzal, hogy a kultúrát enciklopédikus tudásnak tekintsük; ebben a szemléletben az ember csak, mint befogadó van jelen, akit meg kell tölteni, és tele kell tömni empirikus adatokkal, nyers és összefüggéstelen tényekkel,

amelyeket szótár módjára raktároz el agyában, hogy aztán a külső világból jövő ösztönzés hatására minden alkalommal megadhassa a választ.” (A. Gramsci, 1965. 188) Ebben a bírálatban világossá válik, hogy egyrészt az ismeretek gépies memorizálása, másrészt a köztük levő összefüggések figyelmen kívül hagyása jellemzi ezt a tanulást, amelynek műveltségfejlesztő hatása sem lehet. Elgondolkoztató, hogy miért lett ez mégis általánosan elterjedt az oktatásban? Talán nem sokat tévedünk, ha arra a következtetésre jutunk, hogy olyan társadalom lehetett a táptalaja az ilyen oktatásnak, amelyben nem volt széles körben szükséglet a dolgok közti összefüggések felismerése és megértése, s ahol a „tudás” nélkülözhetetlen az önálló gondolkodást.

Mit javasolt helyette Gramsci? „A kultúra egészen más dolog. Saját belső énünk megszervezése és fegyelme, saját személyiségünk birtokba vétele, olyan magasabb fokú öntudat megszerzése, amelynek révén képessé válunk történelmi jelentőségünk, az életben betöltött funkciónk, jogaink és kötelességeink megértésére.” (A. Gramsci, 1965. 189) Látható, hogy ebben a felfogásban az egyéniség fejlesztése áll a központban, annak felismertetésével, hogy az ember léte történelmileg, társadalmilag meghatározott, ami egyszerre jelent számára alkalmazkodást és alkotó cselekvést is körülményeinek a fejlesztésére. A kultúra pedig ebben a viszonyrendszerben segíti az adott helyzetben szükséges magatartás lehetőségeinek megértését. A kultúra elsajátítása tehát funkcionálisan determinált, gyakorlati vonatkozásai mellett is nélkülözhetetlen benne a mélyebb összefüggésekben látás képessége.

Hasonló megközelítést tesz lehetővé a napjainkban megjelenő kompetencia-fejlesztő oktatás is, amely az egyoldalú ismeretközpontú oktatást egészíti ki, és teszi élettelibbé a készségek és képességek szisztematikus fejlesztésével. A hozzá kapcsolt készségek és képességek között kettőt érdemes kiemelni: az asszociációra képes képzet- és gondolattársítást, valamint a kreativitást. E kettő feltételezi egymást, kreatív (alkotó) gondolkodás és cselekvés ugyanis csak úgy jöhet létre, ha a látszólag össze nem tartozó dolgok és történések között felfedezzük a kapcsolhatóság esélyét, és ezzel képesek leszünk új gondolati egységek és cselekvési tervek létrehozására. Azt, hogy mennyire lényeges ez a kultúrában, Németh László szavai mutatják meg. „A szellem embere az, akiben ott feszeng a szellemiség örök ösztöne: a jelenségeket együtt, egyben látni. A szellem: rendező nyugtalanság. A szellem nem tud beletörődni az elszórt tények halmazába, ő az összefüggéseket keresi. ... A szellem emberét épp az jellemzi, hogy nem olthatja el magában a teljesség szomját, s nem nyomhatja el az egész iránti felelősség érzetét. Szívesen foglalkozik a részletekkel, de az egész felől száll feljűk, s egy még nagyobb egész felé tör rajtuk utat. Ahonnan kiindul, s ahova visszatér: a teljes kép, amelyben a világgal szemben áll. Éveket áldoz egy speciális feladatra, de maga nem lehet specialista. Lehet különös képzettsége, de a képzettségénél fontosabb az ’általános műveltsége’, ahol az általános nem sokfélé, hanem összefüggőt jelent, s nem hátunkra vett terhet, hanem alkotó erőfeszítést”. (Németh L. 1980. 48.) Ebben az okfejtésben Németh László hangsúlyozza, a műveltség teljesebb (és értékeesebb is), mint a speciális képzettség, és az általános műveltség nem ismerethalmaz, hanem összefüggésekbe rendezett tudás.

A művelődés nem szűkíthető a fiatalok iskolai oktatására, s ha igaz az, amit napjainkban sokan hangoztatnak, az „élethosszig tartó tanulás szükségessége”, akkor a műveltség mibenléte és elsajátíthatósága az emberi élet egészének problémája. Elismerhető persze, hogy a felnőttek munkája és társadalmi helyzete zömében még nem kedvez annak, hogy az egyének a valóságról teljesebb képet keressenek. A részfeladatokra korlátozódó munkakör

és a közéletet egyoldalúan átélő magatartás megelégszik azzal, hogy a kultúrából is csak egyes elemeket vegyen át, anélkül, hogy keresné, az hogyan is illeszkedik be a kultúra tágabb összefüggéseibe. A baj csak az, hogy így sem a gazdaság, sem a közélet, sem a kultúra meg nem érthető, különösen akkor, ha a hozzájuk történő egyéni viszonyulásból hiányzik a kreativitás. Pedig az nemcsak a kultúra új eredményeinek megalkotásához szükséges, hanem az eredmények önálló gondolkodással párosuló elsajátításához, alkalmazásához, az életvitel egészére kiterjesztve. Balázs Béla 1917-ben megfogalmazott gondolatait érdemes erről figyelembe venni. Szerinte a művelődés „az alkotásoknak nem pusztán passzív tükrözése, hanem szintén produktív alkotás. Csakhogy ennek a tárgya nem kívül fekszik valamely külső objektumban, tárgya maga az ember. Feladata: saját lelkünk, szellemünk képzése, csiszolása. A műveltség jelenti azt az érzékenységet, fogékonyságot, ízlést, amelyet a tudás előidézhet (mert nem mindig idézi elő, ezért igen sokan vannak sokat tudó műveletlenek)... jelenti az öntudatlanná vált tudást, ami magasabb fokon már testté válik, és már mozgásban, hangban, kifejezésben nyilvánul meg. Ha ez a processzus megtörtént... akkor akár el is felejtethetem magát az objektív tudást”. (Balázs B. 1917. 1-2) Ha elfogadjuk azt a meghatározást, hogy a műveltség az „öntudatlanná vált tudás”, akkor az is érthető lesz, hogy miért tekinthető a műveltség a tudásnál magasabb szintűnek. S elgondolkozhatunk arról, hogy miért nem kell korunknak már a műveltség, és miért elégszik meg a tudással, ráadásul abból is csak azzal, ami gyakorlatilag alkalmazható. Persze fölvethető a kérdés: egyáltalán szükséges-e az emberi élethez a műveltség? Nem üres dísze az életünknek, amivel hivatkozni lehet, hogy megkülönböztessük magunkat másoktól, akik kevésbé szerencsés körülményeik miatt a közelébe se jutnak a műveltségnek? Balázs Béla erre így felel: a műveltség „annyi életet jelent, mintha új érzékszerveket nyitna... melyeken keresztül új világ nyílik meg. Minél műveltebb valaki, annál több formában, annál többször és annál többet él. És minden műveletlenség részleges halál.” (Balázs B. 1917. 1-2)

Ezeket a gondolatokat elsősorban azoknak kellene átvenniük, akik a kultúra közvetítésével foglalkoznak. És érdemes átgondolniuk, hogy amit ennek érdekében tesznek, megfelel-e a műveltség korszerű értelmezésének?

Felhasznált irodalom:

- Balázs Béla: Műveltség. (Népművelés. 1917. 1-2.)
- Gramsci, Antonio: Marxizmus, kultúra, művészet. Kossuth Könyvkiadó, 1965
- Kocztur Gizella: Két kultúra és a tudományos forradalom. Nagyvilág. 1961. 6.
- Maróti Lajos: A Parnasszus horizontja. Gondolat Kiadó, 1986.
- Németh László: Levél Marx Györgyhöz. Élet és Irodalom. 1963. 19.
- Németh László: Pedagógiai írások. Kritérion Könyvkiadó, Bukarest. 1980.
- Snow, C. P.: Még egyszer a két kultúráról. Nagyvilág. 1964. 1.

Csizmadia Szilárd – Győri Szabó Róbert – Kovács Norbert

Idősek és az internetes kultúra

Abstract:

A társadalom demográfiai előregedésének trendje minden társadalmi alrendszeret átalakít, beleértve a kultúrát is, gazdasági következménye is szerteágazó, befolyással lesz többek között a fogyasztásra is. A szeniorok évről évre jelentősebb részipiacot alkotnak a fejlett államokban, hiszen számuk és szabadon elkölthető jövedelmük egyre nagyobb. Az 50 éven felüliekre szakosodó idősmarketing Nyugaton már kezd teret nyerni, bár az internet világában még kevésbé. A szeniorok kezdetben alig, ma már a fiatalokhoz hasonló intenzitással használják a világhálót, amely számukra is sok lehetőséget nyújt, bár egyelőre kevés honlap alkalmazkodik az igényeikhez, képességeikhez. A hazai idősmarketing még gyerekcipőben jár, elterjedéséhez saját kutatással próbáltunk hozzájárulni. 2013 tavaszán a győri nyugdíjas egyetemen résztvevő idős hallgatók körében kérdőíves felmérést végeztünk. Megvizsgáltuk, milyen médiumokat milyen időtartamban fogyasztanak, mennyire és mire használják az internetet, vásárolnak-e online. A kapott válaszok rengeteg elemzési lehetőséget kínáltak.

Bevezetés

A fejlett, ipari államok népessége az utóbbi évtizedekben stagnál, illetve csökken. Egyre kevesebb gyermek születik, miközben növekszik a várható élettartam. Az idősek száma, aránya, növekszik, miközben a fiataloké csökken. A korfán az ezüstkoriúak válnak dominánssá.

Ez a változás a világ többi részét is előbb-utóbb eléri. A világnépesség demográfiai előregedése (Age Wave) megkérdőjelezi meglévő gazdasági és társadalmi ismereteinket. A jelenségre nem vagyunk még felkészülve, nincsenek még kialakult társadalmi normáink, értékeink, hiányoznak a megfelelő társadalmi-gazdasági struktúrák, intézmények, kulturális minták.

Ez a trend minden társadalmi alrendszeret átalakít (pl. politika, egészségügy, nyugdíjrendszer, kultúra, tudomány), gazdasági következménye is szerteágazó, befolyással lesz a gazdasági növekedésre, a vállalkozásokra, a munkaerőpiacokra, a fogyasztásra is. A fiatalok és idősek számának változása azonban hosszú folyamat, hatásai lassan, fokozatosan jelentkeznek, és ez lehetővé teszi az alkalmazkodást, a felkészülést (Hock – Bader 2001, Lehr 2006).

A demográfiai trendek átrendezik a piacokat, egyre kevesebb lesz a fogyasztó, akiknek a szerkezete, összetétele is átalakul. Kevés piaci szegmens fog növekedni a közeljövőben, az egyik ilyen az időseké, az egyik legfontosabb részipiac, a 21. század első felének jelentős, leginkább fizetőképes fogyasztói csoportja lesz.

Az üzleti szféra aktív fogyasztónak máig a 18-49 éves korosztályt tekinti, az 50+ korúak kiegészítő, szinte jelentéktelen piaci szereplőnek számítottak. A fejlett világban élő idősek száma és jövedelmi viszonyai miatt ez az álláspont túlhaladott. A fiatalközpontú marketing- és reklámtevékenység ideje lejárt. A vállalkozásoknak idomulniuk kell, áttérve az idősekre (is) orientált árukra és szolgáltatásokra.

A gazdag államokban élő idősök egy főre eső vásárlóereje is növekszik. Soha nem voltak még anyagilag ilyen jó helyzetben. Az 50+ korosztály rendelkezésére álló elköltethető jövedelmek a népességen belül a legnagyobbak (Branger et. al. 2000, 7. o.). A mai idősök fogyasztási hajlama magas, elődeiknél jóval többet költenek. Tapasztalt, igényes és minőség tudatos fogyasztók. A fiatalok igényeitől részben eltérő termékekkel és más kommunikációval lehet kielégíteni a szükségleteiket (Krieb – Reidl 2001, Hock – Bader 2001, Hupp 2000).

E folyamatok országonként eltérhetnek, ám a trend iránya és intenzitása a fejlett világban kétségbevonhatatlan. Demográfiai szempontból a közép-európai régió országai is a Nyugathoz hasonló mutatókkal rendelkeznek, de az eltérő gazdasági szintek miatt a fogyasztás szerkezete egyelőre még eltérő. A térség piaci egyelőre még alig fedezték fel maguknak az idősöket. Tovább élnek róluk a már idejét múlt beidegződések, miszerint passzívak, szegények, takarékosak, alig vásárolnak, vagyis fogyasztóként jelentéktelenek, ezért nem érdemes foglalkozni velük (Brauchbar – Heer 1993, 13-14. o.).

A gazdaságban az idősök felé fordulás elkerülhetetlen, ebben a marketingre nagy szerep vár. Az 50+ korosztályt a marketing a közelmúltig jobbra figyelmen kívül hagyta, a rájuk vonatkozó „ageing market strategy” (AMS) új jelenség. A cégek még mindig a fiatalokra összpontosítanak (a marketing-kiadások 80%-a a 18-35 évesek célozza), minél idősebb emberekről van szó, annál kevesebbet költenek a megszólításukra (Niemelä-Nyrhinen 2007, 305-312. o., Kirsch 2003, 182-183. o., Stroud 2006, 181. o.).

Nyugaton egy-két évtizede már elindult az idősök felé nyitás, Magyarországon később, csak az utóbbi néhány évben fordult a marketingszakma figyelme az ezüstkörüak irányába. A témáról külön szakmai konferenciát szerveztek, a kérdés felbukkan a marketing-rendezvényeken, de még mindig periférikus területnek számít.

Fontos kérdés, hogy az 50 év fölötti ún. szeniorok miben különböznek a fiatalabbaktól, hogyan viselkednek fogyasztóként, milyenek az elvárásaik, milyen médiummal és hogyan lehet hozzájuk a leghatékonyabban eljutni. Még tisztázatlan, milyen alapon számít valaki idősnak. Az életkor alapú besorolás a leggyakoribb, de a korhatárral kapcsolatban több álláspont létezik, főként az 50 évet javasolják, vagy a nyugdíjkorhatárt közelítő 60-65 évet (Meyer-Hentschel 2009, 11. o., Törőcsik 2003, Széman 2008). A korosztály elnevezése is változatos – az angol és a német marketing szaknyelvben különösen (Verheugen 2004).

Nem egyszerű az idős fogyasztóknak megfelelni, rendkívül heterogén célcsoport (eltérő élettapasztalatokkal, életutakkal), az idősödés különböző életszakaszai különböző piaci lehetőségeket teremtenek. Szegmentálásukról számos elmélet született (Härtl-Kasulke 1998, Törőcsik 2011, Sudbury – Simcock 2009, Pompe 2007, Hofmeister-Tóth 2006, Otten 2009). Irányukba erősen szegmentált, differenciált marketing alkalmazható: az igényeikhez igazított termék/szolgáltatás és adekvát marketingkommunikáció érhet náluk célba.

Míg a marketing-gyakorlat egyelőre nehezen reagál, a tudomány a Nyugaton már bő harminc éve foglalkozik az idősmarketing témájával (Disch 2000, Stroud 2006, Rutishauser 2005). Ilyen vizsgálatokat Magyarországon átfogóan még nem végeztek, rész kutatások már történtek az utóbbi években, a következő cikk és az azt megalapozó kutatás ehhez próbál hozzájárulni.

1. Az idősök és az internet a szakirodalom alapján

1.1. Az idősök internet-használata

Az új információs és kommunikációs technológiák egyre elterjedtebbek. A népesség egyre nagyobb része használja ezeket és profitál belőlük. Az internet szerepe felbecsülhetetlen, egyszerre információforrás és számos kommunikációs lehetőség bázisa.

Az új interaktív csatornákat többnyire fiatalok használták először, de manapság már minden korcsoport, így az idősök körében is elterjedt. A különböző életkorú emberek ma is eltérő arányban használják az új lehetőségeket, minél fiatalabb valaki, annál inkább internetfogyasztó, az idősök egyelőre kevésbé.

Kérdés, hogy az idősök mennyire nyitottak az új technológiák iránt, hosszabb távon korfüggő-e egyáltalán a használata? A technológia és az életkor kapcsán régi sztereotípiák, hogy azzal csak a fiatalok tartanak lépést, az idősök technofóbiások – a valóság azonban ennél árnyaltabb. Tény, hogy a mai fiatalok fogékonyabbak az állandó technikai megújulásokra, mert ebbe nőttek bele, az internethez kezdettől fiatalos életérzés tapad, a fiatalok a magukénak tekintik. Ráadásul uralja az angol nyelv, ami még inkább a fiatalok terepévé teszi, a korcsoportok közül ma is a 18-24 évesek használják legtöbbször az internetet. Az idősök kezdetben lassan fedezték fel maguknak az új technikát. Az internet hűs korában, 1997-ben az 50-59 évesek 3%-a, az idősebbek 1%-a használta a világhálót Németországban. Az új évezred első éveiben a svájci huszonévesek 60%-a használta rendszeresen az internetet, míg az 50 év fölöttieknél ez az arány 20%-ot ért el (Rutishauser 2005, 26. o., Meyer-Hentschel 2009, 24. o.).

Az internet első évtizedében használatának egyik fő befolyásoló tényezője az életkor volt. Ám az első évek után egyre több idős ismerte fel a net hasznát, s manapság intenzíven emelkedik a világhálón szörfölő érett korúak száma. A webhasználat szempontjából az idősök körében a legnagyobb a növekedési potenciál. Mindezt német kutatások is alátámasztják: 2000-ben csak 3 millió 50 éven felüli német volt online, három évvel később már 7 millió, 2003-ban az 50+ korosztály 49%-ára, a 60-on túliak 21%-ára nőtt az arányuk. 2005-ben a 60+ németek bő egyharmadának volt már internete, akik közül 56%-a hetente legalább háromszor, 22%-a naponta netezett.

Az amerikai internethasználók köre 2005-ben a 65 évesekig minden korcsoportnál meghaladta az 50%-ot (a harmincasok 78, a negyvenesek 71, az ötvenesek 62%-a használta az internetet), az évtized végére már az ő körükben is elérte a 40%-ot. A fiatalok mutatói még mindig valamivel jobbák, de egyre kisebb az eltérés. A korosztályok számbeli nagyságát figyelembe véve, ma már a 45 év fölöttiek teszik ki az internethasználók zömét.

A közeljövő időseinek az internet magától értetődő, mindennaposan használt eszköz lesz. Amerikában már ma is az átlaggal azonos mértékben rendelkeznek az 50 és 65 év közöttiek net-hozzáféréssel. Az ötvenesek az átlagnak megfelelő időt töltenek el a világhálón, nethasználatuk ugyanolyan intenzív, mint egy 30 évesé, az interaktív, digitális technológiák fogyasztása egyre kevésbé életkorfüggő. Az informatika úttörői (pl. Bill Gates és mások) is a mai ötvenes korosztályhoz tartoznak. Vizsgálták azt is, milyen hatékonysággal használják a fiatalok és az érettebb felnőttek a világhálót – főleg a türelmetlenség és a szövegértő-elemző

képesség hiánya miatt a fiatalok rosszabbul szerepeltek (Stroud 2006, 190. o., Eastman - Lyer 2005, Gergátz 2008, 83-89. o.).

Az idősök dinamikusan terjedő internethasználatának trendje az összes nyugati államban hasonló, de Nyugat-Európában e téren van némi különbség az északi és a déli államok között. A Nyugaton az állami és a civil szféra is próbálta serkenteni, ösztönözni az idősök ráhangolódását a számítógépes világra. Svájcban „Web für alle” („Internet mindenkinek”) néven egyesület alakult, amely a digitális szakadékot próbálja csökkenteni, használt számítógépeket adnak ingyen időseknek, és a telepítésben is segítséget nyújtanak. Ilyen szerveződések Németországban, Ausztriában is léteznek (például a <http://a1internetfueralle.at>). Az USA-ban külön díjat is létrehozta, mely az időseknek szóló legjobb honlapokat díjazza évente (World Wide Web Mature Media Award, www.seniorawards.com).

A számítógépek és az internet elterjedésének kezdetein a nők kevésbé voltak rá nyitottak. Manapság e téren nincs a nemek között számottevő különbség. 2000-ben például a 65 évesnél idősebb amerikai nethasználók 60%-a volt férfi, fél évtized elteltével már fele-fele lett az arány, ráadásul közel ugyanannyi időt is töltenek el a két nem képviselői a neten. Európában az idős nők az évtized közepén még kevésbé voltak fogékonyak az internetre, Németországban az 55 év fölötti netezők 20%-a volt nő, Svédországban 38%. Azóta az európai társadalmakban is elindult a kiegyenlítődés a nemek között, ma már a nethasználók 48%-a nő (Stroud 2006, 202. o., Mediascope 2013, 9. o.).

Az egyik páneurópai kutatás, a SeniorWatch projektje kimutatta, hogy idősen is a képzettség (s vele összefüggésben a jövedelem) a meghatározó abban, valaki használja-e ezt a technológiát. Az idős netezők az átlagnál iskolázottabbak, egy iskolázatlan 50 éves kisebb valószínűséggel netezik, mint egy diplomás 80 éves (Stroud 2006, 203. o., Kollányi – Székely 2006, 48. o.).

Egy másik átfogó kutatás, a Mediascope Europe 2003 óta vizsgálja az internethasználatot a kontinensen. 2013-ban 28 országban 50 ezer főn végezték a felmérést. Az európaiak 65%-a használ internetet, ők naponta bő 2 órát neteznek (ennél több időt egyetlen médiumra szánnak, a tévénézésre átlag napi 2 és fél órát). Az 55 éven felüli európaiak 36%-a internetezik, átlagosan naponta másfél órát töltenek el online. Az európai net-használók 18%-a 45-54 év közötti, 11%-a 55-64 éves, 7%-a pedig 65 évnél idősebb (a 15-44 évesek aránya dekádonként 20% fölött van). Vagyis a fiatalabbakhoz képest kevesebben használják a netet, és akik ezt teszik, valamivel kevesebb időt is töltenek netezéssel (Médiascope 2013, 7-10., 20. o.).

Az idősök is sok hasznát látják, számos előnyét élvezhetik az internetnek, ami megkönnyíti az életüket, a mindennapjaikat. A nethasználó idősök (angol elnevezéssel: Silver Surfer) részben a fiatalabbakhoz hasonló módon, részben azonban másképp, másra használják a netet. Elsősorban a könnyű információszerzés és információcsere, a kapcsolattartás, a kommunikáció területén foglalkoztatja őket a net.

1. táblázat. Az idős németek nethasználata 2007-ben
(Hány %-uk használja az adott elemet, W&V Compact 2007, 15. o.)

	50-59 év közöttiek	60 év feletti
E-mail	84	84
Keresőprogramok	83	77
Hírek a nagyvilágból	67	68
Online bankolás	59	56
Online vásárlás	57	47
Helyi hírek	57	55
Sporttudósítások	38	40
Étel, ital, élvezeti cikkek	31	31
Család és gyerekek	20	19
Messenger, chat	19	16

Az internet számukra is sok hasznos tudást-információt nyújt, különösen egészségügyi témákban. Az aktívak így könnyebben találnak munkát, csökkenti a depresszió érzését, oldja az elmagányosodást. Az idősök személyes, társadalmi kapcsolatai beszűkültebbek vagy kevésbé intenzívek, ezért nagyobb jelentősége van a kényelmes, otthonról intézhető kapcsolattartásnak vagy ügyintézésnek, amely a családtól független elemként kapcsolja össze őket a külvilággal. Az idősök életmódjának is megfelel, hogy órákig üljenek egy helyben a monitor előtt. A chat és az e-mail a beszéd- és hallásproblémákkal küszködő idősöknek kiváló kommunikációs lehetőség, utóbbi a hagyományos levélnél olcsóbb és gyorsabb, megkönnyíti a távol élő családtagokkal való kapcsolattartást. Egyre több nagyszülő jön rá, hogy unokáival hasznosabb levél helyett e-mailen tartani a kapcsolatot. Napról napra több, bár a fiatalokhoz képest arányaiban kevesebb idős nethasználó „chatel” rendszeresen.

2. táblázat. Az 55 éven felüli európaiak nethasználata 2013-ban
(Hány %-uk használja az adott elemet, Mediascope 2013, 20-21. o.)

	%
E-kereskedelem, online vásárlás	84
E-mailezés naponta	79
Hírek online	77
Közösségi oldalak használata napi szinten	37
Tévénézés online	34
Rádióhallgatás online	31
Zenehallgatás online	29
Filmnézés online	29

A két táblázatból látható, hogy a netet használó idősök stabilan kedvelik az online kommunikációt, az online vásárlás pedig egyre jobban terjed a körükben, továbbá új funkciókat is alkalmaznak (pl. közösségi oldalak, netes tévénézés, rádiózás, zenehallgatás).

Az internettel az idősök tovább tudják önállóan, segítség nélkül intézni az ügyeiket, ez társadalmi szinten jelentős szociális megtakarításokat jelent. Számos szolgáltatás neten is elérhető (menetrend, utazásszervezés, telefonkönyv, bankolás, jegyvásárlás, időpontfoglalás közhivatalokban, orvosnál stb.). Otthonról tovább is képezhetik magukat – a nyugati idősök körében vonzóak a netes, e-learninges képzési lehetőségek, hiszen nincsenek helyhez, időhöz, mozgásképesységhez, fizikai egészséghez kötve. De részt vehetnek virtuális múzeumlátogatáson is (Meyer-Hentschel 2009, 24. o.).

Az idősök egyre fogékonyabbak az e-kereskedelemre, a webshopokra. Az online-vásárlás a Nyugaton már évek óta jelen van. Az Európai Unióban a nethasználók fogyasztási kiadásai 19%-át neten keresztül költötték el 2012-ben. Németországban a 25%-át, náluk a 45-54 éves korosztály az összvásárlásai 26%-át intézi online, az 55-64 évesek a 22%-át, a 65 éven felüliek a 17%-át, míg a 15-44 évesek a 30%-át (Mediascope 2012, 9. o.).

Néhány terméknek a szeniorok a fő netes vásárlói, például zenei cd-ket Németországban főleg az 50+ rendel neten keresztül, de számítógépes hardvereket, háztartási eszközöket is az átlagnál többet vásárolnak online az idősök, mint ahogy internetes szállodai szobafoglalásban is az átlagnépességénél aktívabbak. (A legnépszerűbb online shopok a körükben: Bader, Amazon, Tchibo, Otto, Neckermann.)

3. táblázat. Mit vásárolnak az idősök online

(németországi felmérés, válaszok %-ban, W&V Compact 2007, 15. o.)

	50-59 év között	60 év feletti
Keresett információk online		
Hotelek	60	56
Utazások	59	51
Repülő-/vonatjegyek	55	53
Könyvek	49	40
Az elmúlt évben online vásárolt/rendelt		
Könyvek	31	25
Hotelek utazáshoz	30	28
Repülő-/ vonatjegyek	28	27
Színház-/ mozijegyek	25	16

Az idősök növekvő nethasználata mára kialakított olyan internetes ajánlatokat, kínálatot, melyeknek ők az első számú célcsoportjai. Így például nekik szóló internet-kávézók nyíltak, cégek speciális számítógépes, internetes kurzusokat ajánlanak idősöknek (Liedtke 2003, 120. o.). Mára már számos, kifejezetten idősöknek szánt honlapot is kifejlesztettek.

A legtöbb idősöknek szóló netlap az USA-ban található. Az egyik legjelentősebb a 40 milliós taglétszámú nyugdíjas-szervezet, az American Association of Retired Persons rengeteg témakört tartalmazó honlapja (www.aarp.org). Említést érdemel a www.second50years.com, az egyik legátfogóbb idősöknek, idős fogyasztóknak szóló weblap. Amerikában már több, csak online változatú idősújság is működik (seniorjournal, seniorwoman, grandtimes, grandmagazine), internetes idősrádió is „sugároz” (boomerradio.com).¹

Németországban az 50+ kedvenc honlapja a feierabend.de közösségi site, amely információkat, szórakozási, vásárlási és kommunikációs lehetőségeket kínál az idősöknek, a honlap webshopos eladásokból, felületén leadott reklámokból és szponzorok által tartja fenn magát. Az évtized második felében több mint 50 ezer regisztrált, átlagosan 61 éves használója volt, akik havonta 3 milliószor használták a honlapot. A felhasználók nem csak online kommunikálnak egymással, hanem személyes találkozókat is szerveznek (Wild 2006a).²

¹ Idősöknek szánt további honlapok az USA-ban: www.50something.us, 50.plus-feeling30.millgate.com, www.retiredamericans.org / retirement-4-u.com, / preretirementlife.com, / network.smartsilvers.com, www.seniormatch.com, / wiredseniors.com / generationsonline.com, / seniornet.org, / oatsny.org.

² További honlapok német nyelven: www.gerontotechnik.de, / meyer-hentschel.de, / senio.de, / seniormodels.de, www.seniorenweb.ch, / wiener-seniorenmesse.at, / die-66.de

Nyugaton a digitális forradalom, az internet a 65-70 évnél idősebbekhez jutott el kifejezetten lassan. Amerikában megvizsgálták, hogy kik és miért nem neteznek. Két fő csoportot találtak: azokat, akiket nem érdekel az online-világ; illetve akiknek nincs hozzáférésük a világhálózhoz (anyagi okok miatt, vagy mert munkahelyükön, lakóhelyükön nincs internet). Mindkét kategóriában sok volt a 65 év fölötti. 2005-ben az akkor 70 éven felüliek töredéke használta a világhálót, Angliában néhány éve a 21%-uk netezett, míg az USA-ban a 17%-uk. Európában a 70 év fölöttieknek hatodannyian neteztek, mint az ötvenes korosztályban (Stroud 2006, 202. o.).

Ennek elsősorban az a magyarázata, hogy ők a munkájukban nem használtak számítógépet, ebből a technológiából kimaradtak, hiszen a netet az ezredforduló óta használják tömegesen a munkahelyeken. Az akkoriban nyugdíjba vonulóknak semmilyen tapasztalata nem volt erről, nekik rendkívül nehéz elsajátítani az új technológiát. De néhány év, legfeljebb egy évtized múlva az akkor 65 év fölöttiek már nem lesznek erre immunisak.

A magyarországi 50 éven felüliek zöme még nem illeszkedett be az információs társadalomba. Náluk ez részben árkérdés, részben az érdeklődés hiánya és a net hasznosságának megkérdőjelezése miatt van így. 2009-ben a 14%-uk használta az internetet, 88%-uk munkájuk során sosem találkozott informatikával. Több próbálkozás is elindult, hogy az időseket rákapcsolják a világhálóra, a „Kattints rá, Nagyi” programja az időseknek szervez számítógépes tanfolyamokat, az eMagyarország pontok hálózatához néhány éven belül 200 nyugdíjasklub csatlakozott. Az erőfeszítések dacára 2009-ig a nyugdíjasok csekély 6%-a vett részt számítógépes képzésen, oktatáson. Ma már idehaza is több, kifejezetten az időseknek szánt honlap üzemel (Kollányi – Székely 2006, 54. o., Időügyi Nemzeti Stratégia 2009, 42-43. o., Gergátz 2008, 109-116. o.).³

1.2. Idősmarketing és az internet

Az új, interaktív kommunikációs csatornák (internet, e-mail, mobil sms, chat, digitális tv stb.) új lehetőségek és kihívások elé állították a marketingszakmát. A közeljövőben (de már ma is) az új, nem-klasszikus, interaktív médiumok egyre nagyobb jelentőségre tesznek szert, míg a klasszikus médiumok marketing- és reklámértéke kezd visszaesni.

Az interaktív médiát a közelmúltig a marketing még nem használta eléggé, ennek egyik oka az, hogy a marketing- és reklámszakmában dolgozók túlnyomó többsége nem értette-érezte a benne rejlő lehetőségeket.

Az internet reklámereje egyelőre még szerény, de dinamikusan növekvő tendenciát mutat, egyre fontosabb lesz az interaktív reklámozás. Angliában 2005-ben a médiafogyasztás 12%-a online volt, míg a hirdetésekre költött összegek 3%-a ment az online-felületeken. Ezek az arányok azóta jelentősen megváltoztak. Előrejelzések szerint rövidesen az írott sajtóban megjelentekhez képest is nagyobb piacot jelentenek majd az interaktív reklámok.

A többi médiummal összehasonlítva az internet sajátos előnye, hogy egyéni igényekhez lehet szabni az információközlés formáját (pl. betűnagyság, egyes tartalmak hangos kimondása).

Az interaktív média területén a marketing alig igazodott az idősek szükségleteihez – hiába jelennek meg egyre nagyobb számban a digitális világ fogyasztói között. A következő

években a net fontossága az idős fogyasztók felé irányuló reklámok szempontjából robbanásszerűen növekedni fog.

Elsősorban az internetre, a honlap-készítésre és az e-mailen keresztüli kommunikációra fókuszálva próbáltunk összegyűjteni praktikus tanácsokat, hogyan alkalmazkodhatnak az új médiacsatornák az idősek igényeihez.

Ma még kevés honlap, webhirdetés, e-mailes marketing veszi figyelembe az idősek igényeit. Az egyik amerikai egyetem 36, időseknek szóló honlapot vizsgált, és azt találta, hogy használatuk nehézkes, túlbonyolított, nem adnak kellő információt (legalábbis nem egyszerű azokat megtalálni), kivitelezésük, a design sem idősbarát (Stroud 2006, 217. o.).

A gyakori hibák, amikre az idősek panaszkodnak (Wild 2006b, Stroud 2006, 223-224. o.):

- Nehéz megtalálni a honlapokon a keresett információkat.
- Nehéz a honlapok szövegét olvasni – a betűk nem emelkednek ki a színes, ábrákkal tarkított háttérből.
- Bonyolult, érthetetlen fogalmazások, nem angol anyanyelvű honlapokon is tele anglicizmusokkal, pedig a szeniorok a tiszta és érthető szövegeket igénylik, idegen szavak, kifejezések nélkül.
- Könnyen el lehet tévedni a honlapon belül a különböző leágazások között.
- Nem tudják online elintézni, amit akarnak, mert nem bírják idővel és türelemmel kibogarászni a teendőket, végigcsinálni a procedúrát (pl. nem intéznek el jegyvásárlást, foglalást), felhagynak vele, és visszatérnek a régi módszerhez (személyes vásárlás).

Idősbarát honlapot alkotni nem magától értetődő és könnyű feladat, a fejlesztőket instruálni kell. Annál is inkább, mivel a honlapokat általában fiatalok készítik és alapvetően fiataloknak szánják, maguktól nem tudnak idősbarát, időseknek megfelelő verziókat kitalálni. A honlap-készítők zömmel nincsenek is tudatában a problémának, vagy ha igen, tévesen azzal érvelnek, hogy nem lehet egyidejűleg kiszolgálni a fiatalok és az idősek ízlését. A megoldás felé tett első lépés, hogy komolyan kell venni az idős fogyasztókat, és valóban igyekezni kell őket is megszólítani, ami akkor fog bekövetkezni, ha az online világ ráébred a korcsoport gazdasági jelentőségére.

Milyen módosításokkal lehet idősbarát honlapot fejleszteni (Stroud 2006, Appendix 1)?

- Látásproblémákhoz igazodás: nagyobb betűméret, jól olvasható betűtípus, kontrasztos színek, szöveg alatt ne legyen zavaró háttér, fölösleges design elemek elhagyása.
- Kézmozgás-gondokhoz igazodás: a rákattintható ikonok, linkek legyenek nagyok, legyen közöttük nagy a távolság, kerüljük a legörgő almenüket (ami csak finom kurzor-mozgatással aktiválható), legyen könnyen, a klaviatúrával is navigálható a honlap.
- A csökkent koncentrációs képességhez igazodás: legyen a honlap könnyen érthető, a „keresési” felület jól látható, használható; hiba esetén könnyű legyen visszalépni az előző fázisokba; a honlap szövege kerülje a bonyolult megfogalmazásokat, a szakzsargont, legyen világos és precíz, egyszerű mondatokból álljon, a fejlesztők ne használjanak animációt, csak zavart okoz.
- Legyen minél több nyomtatható verziója a honlap oldalainak, a szeniorok szeretik kinyomtatva olvasni a fontos információkat.

³ www.oreganeniked.hu/, 50plusz.lap.hu/, 50plusz.net/, ezustido.hu/, otvenentul.hu/, seniorok.hu/, 50plusz.hu

• Az e szempontból jól bevált honlapon ne módosíthatassanak csak a változtatás kedvéért. Az idősök igényeit kutatásokkal kell felmérni, magától nem jön a megoldás. Pozitív példa a Fidelity Investments amerikai pénzügyi csoport, amely idősbarát honlapot fejlesztett ki, mégpedig kiterjedt kutatások alapján, vizsgálva az idősök igényeit, webhasználati szokásait, és azt, hogy mit várnak el egy pénzügyi szolgáltató honlapjától. Ami kiderült:

- a férfiak híreket, információkat, oldaltérképet, céginformációkat igényeltek;
- a nők speciális ajánlatokat, illetve fotókat vártak el a menedzsment tagjairól (hogy tudják, kik ők, ne legyen a kapcsolat személytelen);
- a 65 éven felüliek 40%-a nagyobb kattintási felületeket igényelt a linkekhez, illetve a „súgó”- lehetőséget (Stroud 2006, 228. o.).

A honlap-fejlesztésnél az idős mintán végrehajtott tesztelés is ajánlott lenne. Ez még akkor sem haszontalan, ha előzetesen kutatásokat végeztek az idősök igényeiről. Egyelőre ez még nem általános gyakorlat, ritka a honlap tesztelés, és akkor sem figyelnek oda a tesztközönség életkori összetételére, vagyis nem reprezentatívak e szempontból a minták.

A net világában tehát az idősök igényeinek megfelelően át kell vizsgálni a honlapok funkcionalitását, navigációs struktúráját, design elemeit, a nyelvezetét, a web hirdetések és e-mail-marketinget. Ha ezek az elemek idősbaráttá váltak, és nem csak ad hoc módon (sok cég legfeljebb idáig jut el), hanem stabilan, folyamatosan, akkor a cég az interneten valóban az idősöknek rokonszenvesen jeleníti meg magát.

Az idős fogyasztókat célzó internetes eladási lehetőségek az e-mail, az e-mailes direkt marketing területén is jórészt kihasználatlanok. Egyelőre kevés eladó használja ki ezt a kommunikációs lehetőséget. Pedig az e-mailes kapcsolat sokkal olcsóbb, mint saját honlapot kifejlesztetni és fenntartani, hasznos lehetőség például a már meglévő vevőkör értesítése e-mailen az újdonságokról. (Egy vásárló kérés esetén általában megadja az e-mailcímét a cégnek, hogy a jövőbeni akciókról, újdonságokról első kézből értesüljön.) Elvben sok gyártó és kereskedő megkereshető e-mailen kérdésekkel a termékeikről, de néhány éve még ritkán lehetett tőlük érdemi válaszokat kapni, mára már ebbe is beletanultak a piaci szereplők. (Haimann 2005, 183-184. o.) Az idősöknek további előny, hogy az e-mail betűméretét növelni tudják, ki is tudják maguknak és nem online ismerőseiknek nyomtatni.

Az online-vásárlás várhatóan egyre fontosabb lesz a korcsoport életében – ehhez a professzionális és adekvát internetes reklámok, az idősöknek testhez álló, egyszerűen kezelhető webes vásárlási felületek további lendületet adhatnak.

2. Saját kutatásunk

2013 tavaszán a győri Széchenyi István Egyetemen tartott nyugdíjas egyetem hallgatói körében kérdőíves felmérést végeztünk. A résztvevők közül 556-an vállalkoztak a kérdőív kitöltésére.

Számos témában próbáltuk megszondázni a mintában szereplő ezüstkörűket: milyen médiumokat milyen időtartamban fogyasztanak, mennyire és mire használják az internetet, vásárolnak-e online, mi a véleményük a reklámokról, vásárolnak-e reklám hatására, milyen szempontok befolyásolják őket fogyasztási döntéseiknél. A kapott válaszok rengeteg elemzési lehetőséget kínáltak.

2.1. A minta jellemzői

A nemek szerinti eloszlást tekintve a minta nem reprezentatív, hiszen a válaszadók 77,7%-a, 432 fő nő, és csak 124 férfi (22,3%) – az idősebb korosztályok körében országosan is női túlsúly érvényesül, de nem ilyen mértékben (a 60 éven túliak 61%-a nő).

A minta átlagéletkora 67,2 év, a férfiaké valamivel magasabb (68,8 év), míg a nőké fél évvel alacsonyabb (66,7 év). A legfiatalabb válaszadó 54, a legidősebb 90 éves volt.

A minta csaknem négyötöde legfeljebb 170 ezer Ft havi jövedelemmel rendelkezik, ez alátámasztja azt az előfeltevésünket, miszerint nagyon kevés a magyarországi idősök között a tehetős, nagy fizetőképes kereslettel rendelkező fogyasztó. A mintában a nők átlagjövedelme jóval a férfiaké alatt maradt, törésmentes trend, hogy alacsonyabb jövedelmi kategóriákban arányosan több a nő és kevesebb a férfi, a magasabb kategóriákban pedig fordítva.

4. táblázat. A nemek eloszlása az egyes jövedelmi kategóriákban

		Férfi (%)	Nő (%)
70 ezer Ft alatt	31	6,5	93,5
70-120 ezer Ft	250	14,0	86,0
120-170 ezer Ft	168	29,8	70,2
170-220 ezer Ft	65	36,9	63,1
220 ezer Ft fölött	22	45,5	54,5
Nem válaszolt	20	15,0	85,0
Összesen	556	22,3	77,7

A nyugdíjas egyetem hallgatói jóval iskolázottabbak a hazai idősök átlagos képzettségi szintjénél. Mindössze 13%-uk nem rendelkezett érettségivel, míg 37%-uk diplomás.

Szignifikáns a különbség a mintában található nők és a férfiak iskolázottsági szintjei között, a férfiak iskolázottabbak, arányaiban több közöttük a diplomás, ahogyan ez az 50+ korosztálynál országosan is tapasztalható. (Magyarországon a férfiak végzettségbeli előnye az érettségizettek között a 69 év, a diplomásoknál az 54 év felettiekre jellemző. A fiatalabbaknál a nők már magasabb iskolai végzettségűek (KSH: 2011. évi népszámlálás. 2013, 14. o.).

Az iskolázottság és a jövedelmi viszonyok között szoros összefüggést mutattunk ki. A mintában minél iskolázottabb volt valaki, annál nagyobb jövedelemmel rendelkezett idős korban is. Általános iskolai végzettségűt csak az alacsony jövedelmi kategóriákban találni, minél nagyobb jövedelműek a válaszadók, trendszerűen annál több közöttük a diplomás.

A felmérés kétségtelenül nem eredményezett teljesen reprezentatív mintát, nem tükrözi vissza minden elemében a hazai idősök általános jellegzetességeit. A minta főként az iskolázottság és a nemi összetétel tekintetében tér el jelentős mértékben az országos átlagtól. Ennek ellenére a kapott válaszokból tudományos szempontok alapján is értékelhető és

értékes eredményeket kaptunk. Következtetéseink elsősorban az idősök bizonyos részhalmazára, elsősorban a képzettebb idős nők vonatkozásában általánosíthatóak és érvényesek, míg az idősök egészére korlátok között lehetnek relevánsak.

2.2. Az idősök és a nethasználat

5. táblázat. Jövedelem és nethasználat (1. közösségi oldalak / 2. keresőprogramok) kapcsolata (%-ban)

	<70 ezer Ft		70-120e		120-170e		170-220e		>220e Ft	
	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.
Nem jellemző	8	0	41	23	51	11	44	6	9	0
.	15	7	7	4	15	4	23	4	18	7
.	54	33	33	40	20	36	20	33	37	40
.	8	27	8	10	10	25	8	33	9	13
Nagyon jellemző	15	33	11	23	4	24	5	24	27	40

6. táblázat. A jövedelmi viszonyok és az online-vásárlás gyakorisága (%-ban)

	<70 ezer Ft	70-120e	120-170e	170-220e	>220e Ft
Nem jellemző	75	82	80	53	33
.	25	6	7	14	11
.	0	8	9	17	44
.	0	1	1	8	0
Nagyon jellemző	0	3	3	8	11

Következtések

- A nethasználó idősök közül a közösségi oldalakat a kisebb részük, a keresőprogramokat már a többségük alkalmazza. A keresőprogramok használata jelentősen gyakoribb, mint a közösségi oldalaké (vagy az online-vásárlásé).
- A minta legmagasabb jövedelmű csoportjában nagyobb arányban vannak jelen olyan személyek, akik a közösségi oldalakat jellemző módon használják, és körükben a legnagyobb az internetes keresőprogramokat használók aránya.
- A magasabb jövedelműek között nagyobb arányban vannak jelen az online vásárlók. (Ezekben a csoportokban is alacsony a válaszadók előfordulása.)

7. táblázat. Iskolázottság és a nethasználat (1. közösségi oldalak / 2. keresőprogramok / 3. online vásárlás) kapcsolata (%-ban)

	8 általános			Szakiskola			Érettségi			Diploma		
	1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.
Nem jellemző	50	0	100	25	17	88	42	16	81	43	11	69
.	0	0	0	5	11	0	14	3	7	15	5	10
.	50	100	0	60	55	6	27	38	8	25	35	14
.	0	0	0	5	0	0	7	21	1	10	20	2
Nagyon jellemző	0	0	0	5	17	6	10	22	3	7	29	5

Következtetések: a nethasználat elsősorban a magasabb végzettséggel (érettségi, diploma) rendelkező szeniorok körében elterjedt. Eredményeink e szempontból visszatükrözik a páneurópai kutatásokat. Az online vásárlás a felsőfokú végzettséggel rendelkező idősekre jellemző, de körükben is nagyon kevesekre, a mintában szereplő szeniorok töredéke vásárol neten keresztül.

8. táblázat. Nemek és a nethasználat kapcsolata (%-ban)

	Közösségi oldalak		Keresőprogramok		Online vásárlás	
	Nő	férfi	nő	férfi	nő	Férfi
Nem jellemző	40	45	14	14	78	69
.	12	19	4	7	8	8
.	30	23	37	41	9	18
.	9	6	16	31	2	0
Nagyon jellemző	9	6	29	7	4	5

Következtetések: a nők aktívabban használják ki az internet adta lehetőségeket a kereső-programok és a közösségi oldalak esetében is. Online vásárlások terén nincs számottevő különbség a nő és a férfi felhasználók között, egyaránt ritkán vásárolnak net segítségével.

9. táblázat. Családi állapot és nethasználat (1. közösségi oldalak / 2. keresőprogramok / 3. online vásárlás) kapcsolata (%-ban)

	Egyedülálló			Párkapcsolat			Özvegy		
	1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.
Nem jellemző	24	3	66	43	13	74	44	24	86
.	12	8	9	16	4	9	6	4	4
.	40	40	13	25	39	12	32	30	4
.	15	22	3	8	21	2	8	12	2
Nagyon jellemző	9	27	9	8	23	3	10	30	4

Következtetések: elsősorban az egyedülálló személyek használják az internet adta lehetőségeket, függetlenül az internethasználat típusától. Főként az egyedülálló idősök körében fordul elő inkább az online vásárlás, a párkapcsolatban, házasságban élőkénél ritkább, az özvegyeknél még kevésbé jellemző.⁴

2.3. Mintázatok az időskori nethasználatban

A nethasználatot elemző, kérdőíven szereplő 9 változót különböző, releváns statisztikai módszerekkel (Bartlett teszt, Kayser-Meyer-Olkin, MSA – Measure of Sampling Adequacy), korreláció, anti-image mátrix, kommunalitás) megvizsgáltuk, és azok alkalmazhatóaknak bizonyultak a faktorelemzésre.

A változókat 3 főkomponensbe sikerült összevonni, melyek az eredeti változók varianciájának 52%-át magyarázzák a teljes minta alapján, ami a különböző kiegészítő számítások alapján elegendő arány a faktorszámításhoz.

A rotált faktorsúly-mátrix (a rotációs eljárás a Varimax volt) alapján jól látható, hogy a három főkomponens három különböző internet-használati motívumot, magatartást takar.

Az első főkomponensben az e-mail, a keresőprogram, skype, és az online vásárlás változók a meghatározók, a faktor ezek varianciáját magyarázza legerősebben. A másodikban az időjárás, sporthírek és a politikai, gazdasági hírek, a harmadikban a közösségi oldalak és a bulvársajtó a meghatározó. Az első főkomponenst nevezhetjük a *kapcsolatorientált*, a másodikat *hírorientált*, a harmadikat pedig a *pletykaorientált* faktornak.

A kérdőívünkre válaszoló idősök körében a nethasználatot lényegében két fő tényező motiválja: interaktív kapcsolatokat ápolnak-létesítenek a segítségével, valamint hírforrásként használják. Mindez egybecseng a szakirodalomban olvasható megállapításokkal, illetőleg a különböző nyugat-európai és amerikai kutatások eredményeivel.

⁴ Ezek az elemzések a kapcsolatszorossági együtttható számolásával (pl. Cramer-Rao) tovább mélyíthetők.

10. táblázat. Teljes minta – rotált faktorsúly mátrix

	Component		
	1	2	3
E-mail	,752	,064	,037
Keresőprogram	,668	,176	-,291
Skype	,570	,086	,168
Online vásárlás	,569	,115	,265
Időjárás	,217	,709	,084
Sporthírek	-,110	,696	,287
Politika, gazdaság	,349	,614	-,080
Közösségi oldal	,394	-,033	,716
Bulvár	-,081	,308	,595

Nemekre bontva is elvégezve a főkomponens-elemzést az idős nők esetében a nethasználatot elemző három faktor az eredeti változók varianciájának 53%-át, a férfiaknál pedig a 60%-át magyarázzák.

A rotált faktorsúly-mátrix alapján jól látható, hogy a három főkomponens a nők és a férfiak esetében is három különböző nethasználati motívumot/magatartást takar, ám mindkét esetben némileg eltérő mintázatot láthatunk a teljes mintához és egymáshoz is viszonyítva.

Az idős nőknél az első főkomponensben a keresőprogram és az e-mail mellett a politikai-, gazdasági hírek változói a meghatározók. Ez a teljes mintához képest vegyesebb képet mutat, *egyszerre kapcsolat- és hírientált* faktor. A másodikban a bulvár-, a sporthírek és az időjárás, a harmadikban az online vásárlás, a skype és a közösségi oldalak a meghatározók. A második főkomponens a teljes mintához képest szintén vegyesebb változókat tartalmaz, *egyszerre hír- és pletykaorientált*. A harmadik főkomponens a *kapcsolatorientáltságnak* a teljes mintától némileg eltérő variánsa. A főkomponensek tehát nehezen értelmezhetőek egy szempont alapján, az idős nők webhasználati motivációi összetettebbek, vegyesebbek a teljes mintához képest, nehezebb alaptípusokat elkülöníteni.

11. táblázat. Nők és férfiak rotált faktorsúly mátrix

Nők	Component		
	1	2	3
Keresőprogram	,841	,019	,009
E-mail	,695	,033	,288
Politika, gazdaság	,475	,277	,207
Bulvár	,105	,735	-,182
Sporthírek	-,047	,724	,224
Időjárás	,281	,515	,242
Online vásárlás	,192	,054	,725
Skype	,291	-,037	,610
Közösségi oldal	-,040	,403	,603

Férfiak	Component		
	1	2	3
Sporthírek	,754	-,222	,085
Politika, gazdaság	,752	,119	,168
Időjárás	,721	,176	,017
Közösségi oldal	-,060	,798	-,170
Skype	,008	,743	,197
E-mail	,222	,729	,240
Keresőprogram	,183	,123	,761
Online vásárlás	,244	,232	,608
Bulvár	,404	,222	-,593

Az idős férfiaknál az első főkomponens a sporthírek, a politikai-, gazdasági hírek és az időjárás varianciáját magyarázza legerősebben, ez a teljes mintában is szereplő *hírorientált* faktor. A másodikban a közösségi oldal, a skype és az e-mail a meghatározó, vagyis a teljes minta *kapcsolatorientált* faktorának egyfajta variánsa. A harmadik főkomponens a keresőprogramok, az online vásárlás változókat foglalja magába, valamint az idős férfiaknak a bulvárral szembeni erősen elutasító attitűdjét, főleg ez utóbbi téren nagyok a nemek közötti világháló-használati különbségek.

4. Internetes vásárlás – nem, iskolázottság, életkor, jövedelem függvényében

A mintában szereplő idős fogyasztók tizede (10,1%-a, 56 fő) vásárolt már saját bevallása szerint terméket, szolgáltatást neten keresztül. A férfiak ezen a téren valamivel aktívabbak, a hetedük (13,7%, 17 fő) online-vásárló, míg ez a nők 9%-ára (39 fő) jellemző.

12. táblázat. A neten vásárlók életkori összetétele

	Összesen	Átlag-életkor	60 év alatti (58-59 éves)	60-69 éves	70 év fölötti (70-72 éves)
Nő	39	63,7 év	5 12,8%	31 79,5%	3 7,7%
Férfi	17	66,0 év	1 5,9%	10 58,8%	6 35,3%
Összesen	56	64,4 év	6 10,7%	41 73,2%	9 16,1%

13. táblázat. A neten vásárlók iskolázottsági mutatói

	Összesen	Érettségizett	%	Diplomás	%
Nő	39	14	35,9	25	64,1
Férfi	17	4	23,5	13	76,5
Összesen	56	18	32,0	38	68,0

14. táblázat. A neten vásárlók jövedelmi viszonyai

	Vásárolt	%	Nő	%	Férfi	%
70 ezer Ft alatt	2 6,4%	3,6	2 6,9%	5,1	-	-
70-120 ezer Ft	18 7,0%	32,1	14 6,5%	35,9	4 11,4%	23,5
120-170 ezer Ft	13 7,7%	23,2	8 6,8%	20,5	5 10,0%	29,4
170-220 ezer Ft	13 20,0%	23,2	8 19,5%	20,5	5 20,8%	29,4
220 ezer Ft fölött	8 36,4%	14,3	5 41,7%	12,9	3 30,0%	17,7
Ø jövedelmi infó	2 10,0%	3,6	2 11,8%	5,1	-	-
Összesen	56	100,0	39	100,0	17	100,0

Következtetések

- A minta átlagéletkorához képest 3 évvel fiatalabb emberek vásárolnak neten keresztül, közülük 72 éves volt a legidősebb. Ez egyértelműen megerősíti azt a feltételezést, hogy a net aktív, sokrétű használata a 70 év fölöttieknél jóval ritkább, mint a 70 év alatti idősoknél.
- A neten vásárlók között csak érettségizett vagy diplomás idősoket találtunk, bő kétharmaduk felsőfokú végzettségű volt. Vagyis a szeniorok körében különösen igaz, hogy elsősorban az iskolázottabbak, főként a diplomások használják aktívan, vásárlásra is a világhálót.
- A válaszadó diplomások 18,4%-a, az érettségizettek 6,5%-a vásárolt már online, az összes diplomás nő 16,9%-a, az érettségizett nők 6,3%-a; a diplomás férfiak 22%-a, az érettségizetteknek pedig a 7,7%-a.
- A jövedelmi viszonyok is hatnak az internetes vásárlásra való hajlamra: a nagyobb jövedelműek arányaiban sokkal többen vásárolnak online, a 170 ezer Ft-os havi jövedelemszint alattiak 6-8%-a, a 170-220 ezer forintosak ötöde, a legnagyobb jövedelmi sávba tartozók 36%-a tartozik ide. Azonos jövedelmű férfiak és nők között van némi különbség az online vásárlás tekintetében, de minden jövedelmi sávban más.
- Mindkét nem tagjaira jellemző, hogy online főként könyvet vásárolnak, továbbá műszaki, elektronikai cikkeket szereznek be, utazással összefüggő kiadásait intézik így, belépőjegyet vásárolnak. A nők továbbá bankolnak, kozmetikumokra, ruházati termékekre, játékokra (unokáknak), háztartási cikkekre költenek online, a férfiakra speciálisan a számítástechnikai termékek online beszerzése a jellemző.

15. táblázat. Mit vásárolnak online a mintában szereplő idősök
(tetszőleges számú elemet is fel lehetett sorolni)

	Nők	Férfiak	Összesen
Könyv	17	6	23
Műszaki, elektronikai cikk	7	3	10
Utazás, szállás, repülőjegy	3	3	6
Kozmetikum	5	-	5
Ruha, cipő	4	-	4
Belépőjegy (pl. múzeum)	2	2	4
Számítástechnikai cikk	1	3	4
Bankolás, banki szolgáltatás	3	-	3
Játék	3	-	3
Háztartási cikk, háztartási gép	3	-	3
Fényképező, fényképelőhívás	1	1	2
Vitamin, gyógyhatású készítmény	1	1	2
Kertészeti termék, -gép	1	1	2
Újság-előfizetés	1	-	1
Étel (ebéd)	1	-	1
Ékszer	1	-	1
Sportcikk	-	1	1
Lakberendezési tárgy	-	1	1
Autóalkatrész	-	1	1
Összesen	54	23	77

Levonható a marketing (kommunikáció) számára tanulságos következtetés: az online vásárlás egyelőre irreleváns a hazai időspiacokon, erre egyelőre nem érdemes túl sok hangsúlyt helyezni. A magas jövedelmű, diplomás idősök számára kínált termékek (elsősorban könyvek, műszaki cikkek, igényes utazási szolgáltatások, a nőknél esetleg kozmetikum) esetében jöhet szóba az online vásárlásra is fókuszáló marketing.

Összegzés

Az idősök és a marketing kapcsolatában az áttörés ma még nem történt meg, az 50 fölöttiek gazdasági jelentőségét még alig ismerték fel az üzleti életben. De biztosak lehetünk abban, hogy hamarosan nagy robbanás várható ezen a téren, amit a mindennapi életben is lépten-nyomon tapasztalni fogunk.

Nem jelent könnyű feladatot az idősokkal foglalkozó marketing, hiszen rengeteg tényező, információ közül kell megtalálni azokat, melyek valóban meghatározóak a sikeres termékadás szempontjából. Akik felismerik az „időspiacok” jelentőségét, nehéz kihívás előtt állnak, hogy megtalálják a kulcsot hozzá.

Kiindulásként meg kell változtatni az eddigi nem túl pozitív, nem túl figyelmes viszonyulást az idősökhöz. Elérésükhöz először is le kell határolni a célcsoportot, és meg kell ismerni a tulajdonságaikat, szokásaikat, igényeiket. Az idősök életmódjának, felfogásának megértéséhez az idősödés jelenségét is fel kell tárni, ami biológiai, pszichológiai és szociális változásokat is magában foglal (Moschis 2000, Brauchbar – Heer 1993, Hupp 2000, Krieb – Reidl 2001).

A 21. század ezüst korosztálya a legtöbb szempontból eltér a korábbi századok időseitől, és a fiatalok többnyire előítéleteken alapuló idős-képétől. Az idősök ma a fejlett, jóléti államokban szellemileg és fizikailag aktív, szociális kapcsolatokban gazdag, önálló, elvárásokkal és igényekkel teli emberek jelentős szabadon felhasználható anyagi forrásokkal.

A következő években a szeniorok növekvő száma és kedvező anyagi viszonyai igény szintjük jelentős növekedéséhez vezet, és egyre intenzívebben fordulnak az online világ, az internet felé, azon keresztül egyre könnyebben elérhetőek. Az elkövetkező idős generációk a mainál is öntudatosabbak, rugalmasabbak és heterogénebbek lesznek, miközben a marketing célcsoportjaként egyre fontosabbá válnak és berendezkednek a virtuális világokban is.

A közeljövőben olyan világ vár ránk, ahol az idősség lesz a teljesen természetes állapot, ahol az emberek zöme 60 év fölötti lesz. Várhatóan egyre több kutatás fog velük foglalkozni, melyekhez a mainál szofisztikált módszertant kell kidolgozni.

Felhasznált irodalom:

- Branger, K – Tillmann, R. – Röthlisberger, P.: (2000): Ältere Menschen in der Schweiz. Neuchâtel, 2000
- Brauchbar, M. – Heer, H. (1993): Zukunft Alter: Herausforderung und Wagnis. München, 1993
- Disch, W.K.A. (2000): „Senioren-Marketing” – ein Thema mausert sich. In: Marketing Journal, Heft 1, 2000, 38-47. o.
- Eastman, J. K. – Lyer, R. (2005): The impact of Cognitive Age on Internet use of the Elderly. International Journal of Consumer Studies, 29 (2), 125-136. o.
- Gergátz Ildikó (2008): Az ICT piac és az 50+ generáció. PhD. Értekezés, Pécs, 2008
- Haimann, R. (2005): Alt! Frankfurt, Redline Wirtschaft
- Härt-Kasulke, C. (1998): Marketing für Zielgruppen ab 50. Neuwied
- Hock, E. M. – Bader, B. (2001): Kauf- und Konsumverhalten der 55plus-Generation. Thesis Fachbericht Marketing, Nr. 3, St. Gallen
- Hofmeister-Tóth Ágnes (2006): Fogyasztói magatartás. Aula, Budapest
- Hunke, R. – Gerstner, G. (2006) (Hrsg.): 55plus-Marketing. Gabler, Stuttgart
- Hupp, O.: *Seniorenmarketing*. Hamburg, Kovač Verlag
- Időügyi Nemzeti Stratégia (2009). A magyar kormány H/10500. számú országgyűlési határozati javaslata az Időügyi Nemzeti Stratégiáról. Budapest, 2009, 77 p.

- Kirsch, J. (2003): Senioren – Marktsegment der Zukunft. In: Rabe-Lieb (Hrsg.): Zukunftsperspektiven des Marketing – Paradigmenwechsel und Neuaakzentuierungen. Berlin, 181-196. o.
- Kohlbacker, F. – Herstatt, C. (Hrsg.) (2011): *The Silver Market Phenomenon. Marketing and Innovation in the Aging Society.* Springer Verlag, Berlin-Heidelberg
- Kollányi Bence – Székely Levente (2006) Hátrányos helyzetű csoportok az információs társadalomban. *Információs társadalom*, 2006/2, 48-67. o.
- Krieb, C. – Reidl, A. (2001): Senioren-Marketing: so erreichen Sie die Zielgruppe der Zukunft. Überreuter Wirtschaft Verlag, Wien
- Lehr, U. (2006): Senioren, eine sehr heterogene Gruppe. Demografische und psychologische Aspekte des Alterns. In Meyer Hentschel (Hrsg.): Seniorenmarketing. Jahrbuch 2006/2007, 21–46. o.
- Liedtke, D. (2003): Doppelklick statt Doppelherz. In: Stern Journal Cebit, Nr. 12, 112-127. o.
- Mediascope 2012. BVDW/OVK in Kooperation mit IAB Europe: Mediascope 2012 – Fokus E-Commerce.
- Mediascope 2013 (IAB Europe Research): Mediascope Europe. European Consumers – Myths or Reality? Bulletin, June 2013.
- Meyer-Hentschel, H. G. (2008) (Hrsg.): *Seniorenmarketing.* Jahrbuch 2008/2009. Deutscher Fachverlag
- Meyer-Hentschel, H. G. (2010) (Hrsg.): *Seniorenmarketing.* Jahrbuch 2010/2011. Deutscher Fachverlag
- Meyer-Hentschel, H. G. (2009): Seniorenmarketing. Business Village, Göttingen
- Moschis, G. P. (2000): The maturing marketplace: buying habits of baby boomers and their parents. Westport
- Niemelä-Nyrhinen, J. (2007): Baby Boom Consumers and Technology: Shooting down stereotypes, *Journal of Consumer Marketing*, 24, 305-312. o.
- Otten, D. (2009): *Die 50+ Studie.* Rowohlt, Reinbek bei Hamburg
- Pompe, H-G. (2007): *Marktmacht 50plus.* Betriebswirtschaftlicher Verlag, Wiesbaden
- Rutishauser, F. (2005): Seniorenmarketing. Hamburg, Diplomica GmbH
- Smith, Walker J. – Clurman, Ann (2003): Generációk, márkák, célcsoportok. Geomédia, Budapest
- Sudbury, L. – Simcock, P. (2009): A Multivariate Segmentation Model of Senior Consumers. *Journal of Consumer Marketing*, 26 (4), 251-262. o.
- Stroud, D. (2006): The 50-Plus Market. Kogan Page, London
- Széman Zsuzsa (2008): Ki az idős? Az öregedés különböző szempontjai. *Esély* 2008/3, 3-15. o.
- Törőcsik Mária (2011): Fogyasztói magatartás. Insight, trendek, vásárlók. Akadémiai, Budapest
- Törőcsik Mária (2003): Fogyasztói magatartás trendek – új fogyasztói csoportok. KJK, Budapest
- Verheugen, E. (2004): Generation 40+ Marketing. Göttingen, Business Village
- Wild, A. (2006a): Silver-Surfer. In. Meyer Hentschel (2006) (Hrsg.): Seniorenmarketing. Jahrbuch 2006/2007, 137–158. o.
- Wild, A. (2006b): 55 plus online. In. Hunke – Gerstner: *55plus-Marketing.* Gabler, Stuttgart, 235-247. o.
- W&V Compact (2007): *Zielgruppe 50 plus.* München, 2007/3

Koltai Zoltán:

Visszatekintés rövidtávra – a pécsi EKF, közvélemény-kutatások tükrében

Abstract:

Before anyone expects me to make a balance of the ECOC – Pécs 2010 programme series, I must admit that now, after three years following the event, it is still not possible to do it objectively. Does it make sense to talk about a clear success or failure? I do not think it does. Do not forget, however, the statement of József Takács who described the bid of Pécs as a convincing fiction, sort of putting the ways and depth of implementation into the hands of the citizens of Pécs. The ECOC created the foundations for the further steps, the development potential is given and although the change of cultural scale that had been dreamt of has not yet been achieved, by a shift of scale in our thinking we may get closer to the so attractive ideal and the already weakened spirit of the “borderless city”, perhaps implementing this way a real cultural decentralisation.

Amikor azt a kérdést teszem fel, hogy végül valódi sikerként, vagy inkább csak egy nem kellően kihasznált, elszalasztott lehetőségként élték meg az emberek az Európa Kulturális Fővárosa címet, szándékosan nem próbálok meg olyan mélyebb szakmai kérdéseket felvetni, melyek a nyertes pályázatban megfogalmazott területi értelemben vett kulturális esélyegyenlőség megvalósulásával, Pécs újrapozícionálásával, kulturális és egyéb értelemben vett léptékváltási lehetőségeivel, általában véve a város élhetőbbé válásával kapcsolatosak.

Valójában nem is gondolom, hogy közel három évvel a rendezvénysorozatot követően egyértelműen állást lehetne foglalni ezekről a hosszabb távú célkitűzésekről.

Ehelyett a mostani írás mindössze arra tesz kísérletet, hogy röviden összefoglalja egy saját kérdőíves felmérés tükrében a közvélemény EKF-hez való viszonyát, ennek változását, néhány aktuális, 2013-as tényadatot is felhasználva az értékeléshez.

Ezúton szeretnék köszönetet mondani a PTE Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar mindazon nappali és levelező tagozatos hallgatóinak, akik kérdőíves adatgyűjtésükkel segítették 2008-2012 közötti kutatásunk sikerét.

A rendezvényt megelőző évek - 2006-2009, a várakozás és elbizonytalanodás időszaka

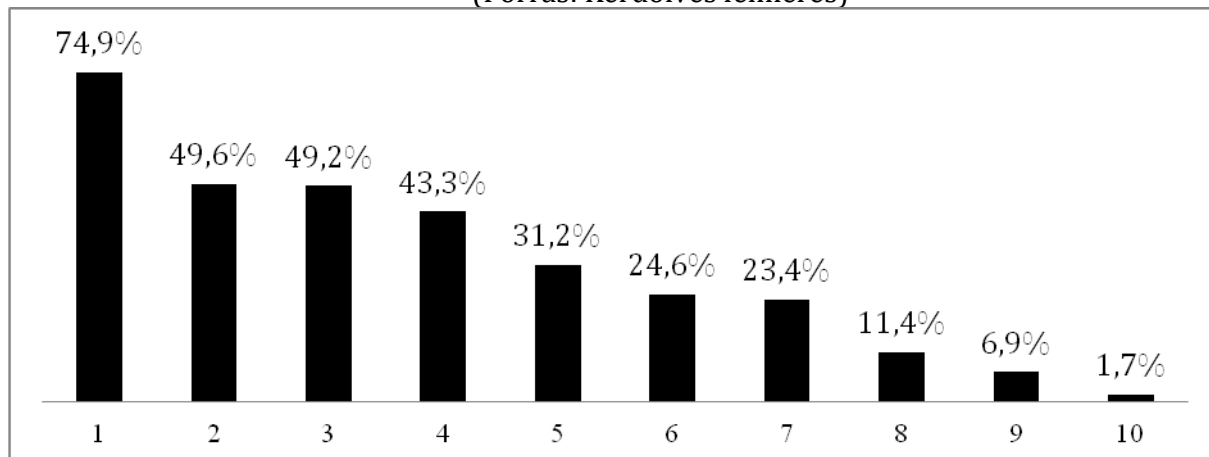
A győztes pályázat a jogosan büszke pécsiekben optimista várakozásokat, a város fejlődésével kapcsolatos komoly reményeket ébresztett. Ezért is okozott hatalmas csalódást a következő néhány év kaotikus időszaka, ami a belső személyi ellentétektől, kommunikációs zavaroktól, a megkésett pályázati és kivitelezési munkáktól volt hangos. Mindeközben elmaradt a kulturális városfejlesztés ügyének valódi társadalmasítása, nem alakult ki igazi kooperáció és bizalom a különböző csoportok, így a városvezetés és az egyetem, a politika és a civilek, vagy éppen az elit és a városlakók között, jelentősen csökkentve ezzel a program iránti tényleges elkötelezettséget (Szijártó 2011:161).

Különösen érthetetlen volt az egyetem hosszú ideig fennálló távolságtartása, hiszen már a kezdetektől felmerült az együttműködés lehetősége és egyben szükségszerűsége, de ugyanígy hiányzott a helyi vállalkozói elit, a gazdasági szereplők aktívabb részvételének előmozdítása, egyáltalán az érdekelt gazdasági szereplők beazonosítása is. A pályázatíró team azon kezdeti reménye, hogy a kulturális főváros-projekt egyben egy szemléletváltó és tanulási folyamatként is szolgál majd az érintett döntéshozók számára, sajnálatos módon nem igazolódott be. A kezdeti eufórikus hangulat helyébe egyértelműen a kiábrándultság költözött (Takáts 2011).

A még 2008-2009-ben megkezdett felmérés eredményei jó alapot biztosítanak ahhoz, hogy reálisan visszatekintsünk a rendezvényévet megelőző állapotokhoz, mik voltak akkoriban az eseménysorozattal szembeni legfőbb várakozások, milyen intézkedések tűntek nélkülözhetetlennek a sikeres lebonyolítás reményében, egyáltalán milyen volt az akkori viszonyulás a majdani rendezvényhez? (Koltai 2011:84)

A programsorozat várható hozadékaként elsősorban az idegenforgalom fellendülését, másodsorban infrastrukturális fejlesztéseket, Pécs hazai és nemzetközi megítélésének, imázsának kedvező irányú változását, egy kapcsolatrendszerét bővítő, nemzetközi értelemben is regionális kulturális központtá fejlődő várost vizionáltak a megkérdezettek. A semmilyen pozitív hatást sem várók aránya ugyan relatíve alacsony értéket kapott (6,9 %), de a pécsiek körében előforduló 10,5 % azért elgondolkodtató számadat. Főleg annak tükrében, hogy a kimondottan pesszimista válaszadók aránya kismértékben még nőtt is 2009-re (11,7 %).

1. ábra: Az eseménysorozattal kapcsolatos várakozások 2008-ban
(Forrás: Kérdőíves felmérés)

Magyarázat: 1 = sok turista érkezik látogatóba, 2 = fejlődik az infrastruktúra, 3 = javul a város hazai és nemzetközi megítélése, imázsa, 4 = nemzetközi együttműködések, kapcsolatok születnek, 5 = nemzetközi értelemben is regionális kulturális központtá válik a város, 6 = fellendül a gazdasági élet, új munkahelyek jönnek létre, 7 = élhetőbbé válik a város, 8 = nő a város gazdasági potenciálja, multinacionális vállalkozás telepedik le, 9 = semmilyen pozitív hatást sem várók, 10 = egyéb

Az esemény sikeres lebonyolításához nélkülözhetetlennek tartott intézkedések sorát nem meglepő módon az „úthálózat, közlekedés fejlesztése” vezette. Szintén sokan gondolták úgy, hogy érdemes lenne felújítani az épületeket és műemlékeket, valamint parkosítani a köztereket. A helyiek főleg az épületek felújítását és a parkosítás szükségszerűségét hangsúlyozták.

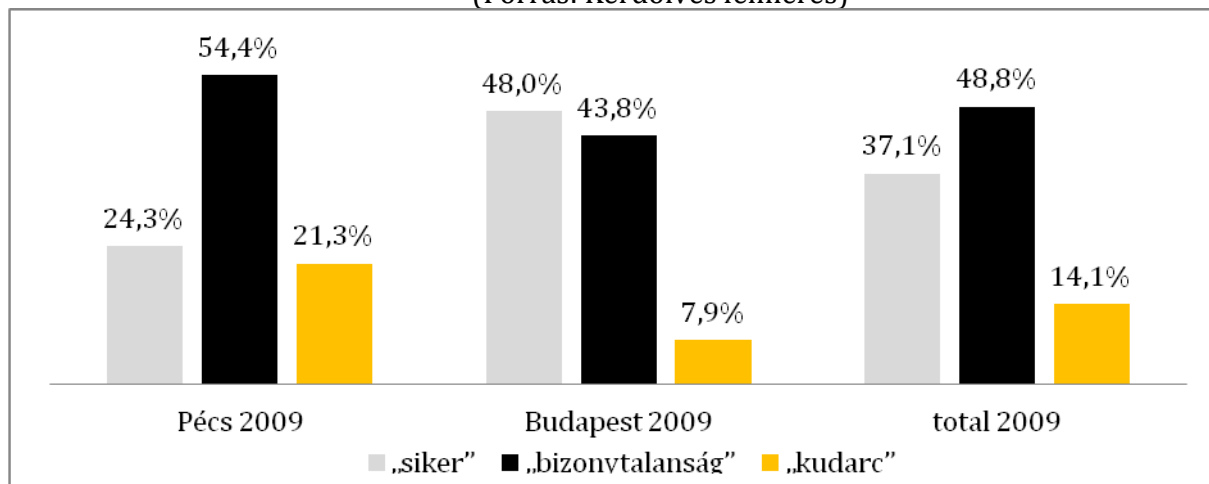
A potenciális részvételi hajlandóságot kutató kérdésünkre adott válaszok alapján kijelenthető, hogy a legnagyobb csoportot a „bizonytalanok” tábora jelentette. Minden második megkérdezett (2008-ban 48,7 %, 2009-ben 52,5 %) gondolta úgy, hogy vagy még nem tudja, vagy csak valószínűsíthetően vesz részt a majdani programok valamelyikén. Sajnálatos tény, hogy az „elutasítók” csoportja szintén számottevő volt, hiszen 2009-ben a válaszadók 35%-a gondolkodott úgy, hogy biztosan nem vagy legalábbis nem valószínű, hogy csatlakozik bármelyik rendezvényhez. A részvételüket biztosra ígérőknek nem csak az aránya (2008-ban 16 %, 2009-ben 12,4 %), de csökkenő tendenciája is elgondolkodtató volt.

A korábbi évek többnyire negatív eseményei okán egyáltalán nem meglepő, hogy 2008-2009-ben az Európa Kulturális Fővárosa – Pécs, 2010 cím hallatán a legtöbben a „bizonytalanság” kifejezésre asszociáltak (48,8 %), a „siker” jóval kevesebb válaszadónak jutott eszébe (37,1 %), míg a „kudarc” a megkérdezettek 14,1 %-nál szerepelt. (lásd 2. ábra). Különösen kritikusak voltak a pécsi válaszadók, de a fővárosi válaszokon belül is egy év alatt több mint 10 százalékponttal csökkent a sikeres rendezvényt feltételezők tábora (2008-ban még 59 %, 2009-ben 48 % az arányuk).

A többségi vélemény ezekben az években az volt, hogy „a program megvalósul ugyan, de nem lesz sikertörténet”. A sikeres megvalósítást egyre kevesebben feltételezték, míg a program elmaradását mind többen vélték reális veszélynek. Figyelmeztető adat, hogy a program elmaradását feltételező helyiek száma majdnem megkétszereződött egy év alatt.

2. ábra: "Európa Kulturális Fővárosa – Pécs, 2010" kifejezéshez kapcsolódó asszociációk Pécsen, Budapesten és együttesen, 2009

(Forrás: Kérdőíves felmérés)

2010, a rendezvény éve - visszatérő optimizmus

A folyamatos programkínálatnak köszönhetően a résztvevők száma napról napra növekedett. Tény, hogy az EKF keretében több mint négyezer rendezvény valósult meg Pécsen, a dél-dunántúli régióban és a partnervárosokban, amiből hozzávetőleg 2700 minősült támogatott kulturális kezdeményezésnek (P. Müller 2011:131).

A pusztán számadatoknál persze sokkal fontosabb a programok által közvetített érték, a nyertes koncepcióhoz való kapcsolódás. A pályázat eredeti szellemiségével egybecsengő, új kulturális projektek már a felvezető évek időszakában is megvalósultak, ahogy a

rendezvényévet tekintve szintén találunk pozitív példákat a magas szakmai nívót képviselő, nemzetközi rangú kulturális eseményekre.

Pécs nemzetközi kapcsolatrendszerének gazdagodásából kiemelésre érdemesek a német együttműködések, ahogy sikeres kapcsolódási pontokat jelentettek a nyertes pályázathoz a déli kulturális övezet országaival, főként Horvátországgal, másodsorban Szerbiával és Bosznia-Hercegovinával közösen lebonyolított programok (Ágoston 2011:44).

A város vendégforgalma impozánsnak mondható 25,7%-kal, míg az itt eltöltött vendégéjszakák száma még ennél is jelentősebb 27,5%-kal haladta meg 2010-ben az egy évvel korábbi hasonló adatokat. A Pécsre látogatók valamivel több, mint negyede (27,8 %) érkezett külföldről (Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa, 2010. évi programok értékelése).

A megye idegenforgalmi vonzerejét tekintve szintén beszámolhatunk rövidtávú sikerekről, hiszen a rendezvény évében 12%-kal nőtt a turisták és 9%-kal a megyében eltöltött vendégéjszakák száma. A növekedés a külföldi látogatók esetében számított jelentősebbnek (26% szemben a belföldiek számának 9%-os emelkedésével), legnagyobb számban német, osztrák és egyesült államokbeli vendégek érkeztek Baranyába. Több külföldi érkezett rövidebb időre, a magyar vendégek növekvő érdeklődése viszont egyben a korábbinál valamivel hosszabb itt-tartózkodást is eredményezett (Rappai 2011:147).

Az EKF éven túli turisztikai hatásáról vagy inkább annak hiányáról árulkodóak a város és a megye 2011-es, 2012-es vendégforgalmi adatai (Tájékoztatási Adatbázis).

Röviden térjünk vissza a nyertes pályázat kulcsprojektjeire. A közterek és parkok megújítása program keretében több mint 31 hektáron éledtek újjá a város terei és parkjai, megfelelő színteret biztosítva ezzel az eltervezett újszerű térhasználatnak (Kovács 2011:99). A közterek megújításával a megkérdezettek 94%-a volt elégedett (Jegyzőkönyv Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata Közgyűlésének 2011. január 27-i üléséről).

A Tudásközpont tizenháromezer négyzetméteres korszerű épülete méltán népszerű a látogatók körében. A projekt keretében a város három könyvtárának teljes szolgáltatásintegrációja valósult meg, a tudásközpont funkciót kutatószobák, internetes munkaállomások teszik teljessé, míg a legfelső szinten a tetőkerthez kapcsolódó gyerekkönyvtár kapott elhelyezést. A 2013. januártól október végéig terjedő időszakban regisztrált felhasználók száma megközelítette a 27 ezer főt, közülük majdnem 21 ezren számítottak aktív olvasónak. A Tudásközpontban működő könyvtár területére való belépések száma több mint 240 ezer volt, a kikölcsönzött dokumentumoké pedig meghaladta a 352 ezret. A pécsi Corvina (könyvtári rendszer) katalógusának Tudásközponton kívüli használata 2012-ben megközelítette a 700 ezret. A pályázatban vizionált, könyvtári feladatokon túlmutató kulturális szerepkör remélhetőleg hosszabb távon is jellemezni fogja az intézményt, melyhez a szükséges előadótermek és konferenciaterem egyaránt biztosítottak (www.tudaskozpont-pecs.hu).

A Zsolnay Kulturális Negyed és a Kodály Központ elkészültével 44 ezer négyzetméter új kulturális tér született (Kovács 2011:99). A Kodály Központ épületének külső és belső megjelenítése, valamint technikai adottságai egyaránt elismerésre adnak okot. A pályázatban ígért korszerű, nemzetközi rangú hangversenysterem és konferenciaközpont több mint 11000 négyzetméternyi területen áll rendelkezésre. Csak remélni tudjuk, hogy a szándék, miszerint „... a Kodály Központ a minőségi zene (komolyzene, jazz), a minőségi kultúra és a tudomány helye legyen, azzá váljon.” (P. Müller 2011:136), hosszabb távon is

megvalósul. Mindenesetre a 2012-ben megrendezett 131 kulturális programon, eseményen, valamint a 21 konferencián regisztrált összesen 79.368 látogató, közel 60%-kal haladja meg az Európai Unió pályázati elvárásában szereplő értéket (éves szinten 50.000 vendég), egyelőre ezt látszik alátámasztani. Az éves 80%-os kihasználtság, heti átlagban 2 koncertet feltételez, a látogatók legnagyobb részben Baranya megyéből (85,76%), másodsorban Pest (5,01%) és Tolna megyéből (3,63%) keresik fel a létesítményt (www.zsokkft.hu).

Érdekes kérdés a Zsolnay negyed jövőbeli funkciója, hiszen míg a nyertes pályázatban a kulturális ipar új fejlesztési csomópontjaként jelölték meg a területet, addig mára inkább vált a múzeumok, az egyetemi képzés, valamint pécsi közművelődési intézmények újabb helyszínévé. A negyed a 2012-es évben több mint 1100 kulturális, közművelődési és művészeti programnak, eseménynek adott otthont (a planetárium részben ismétlődő előadásait nem számítva), a közel 246.000 látogató közül 205.000 számított fizetővendégnek (a pontos adatok 245.876, illetve 204.749 fő), ami az Európai Unió pályázati elvárásában szereplő éves vendégszámot (150.000 fő), 64%-kal meghaladja. A belföldi látogatók megoszlása a Kodály Központhoz képest jóval heterogénebb, ami elsősorban a nagyszámú fővárosi és főváros környéki látogatónak köszönhető (Baranya megye (48,23%), Pest megye (24,04%), Somogy megye (4,44%), Tolna megye (3,98%), Bács-Kiskun megye (3,71%)) (www.zsokkft.hu).

Abban biztosan egyetérthetünk P. Müller Péterrel, hogy „türelemre van szükség valamennyi érintett részéről abban, hogy ezek az intézmények, amelyekkel az EKF kapcsán Pécs és a régió gazdagodott, felépíthessék a maguk arculatát, működési rendjét, bekapcsolódhassanak a kultúratermelés és -fogyasztás vérkeringésébe.” (P. Müller 2011:137)

2010 után - újból megtalált üzenet?

Kapcsolódva a rendezvényt megelőző években, 2008-ban és 2009-ben lefolytatott kutatásunk tapasztalataihoz, 2011-2012-es megismételt adatfelvételünk keretében újabb 1000 fős, országosan reprezentatív mintán (a válaszadók megoszlása nemek, korcsoportok és iskolai végzettség szerint tükrözte a magyar lakosságot) végeztünk kérdőíves kutatást.

Arra voltunk kíváncsiak a rendezvényévet követően, hogy változott-e a megkérdezettek véleménye a programsorozattal kapcsolatban, milyen pozitív és negatív hatásokat érzékelnek, általában véve milyen irányban módosította az EKF cím Pécs megítélését?

Az EKF megjelenése Pécs arculatában

2010-ben kulturális jelentőségét tekintve Pécsot tekintették a válaszadók Budapest után a legjelentősebb magyarországi településnek. A kutatásban résztvevők 56%-a gondolkozott így (2009-ben még csak 35%-uk), a másodikként rangsorolt Debrecen (12%) és a harmadik Szeged (10%) előtt. (Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa, 2010. évi programok értékelése)

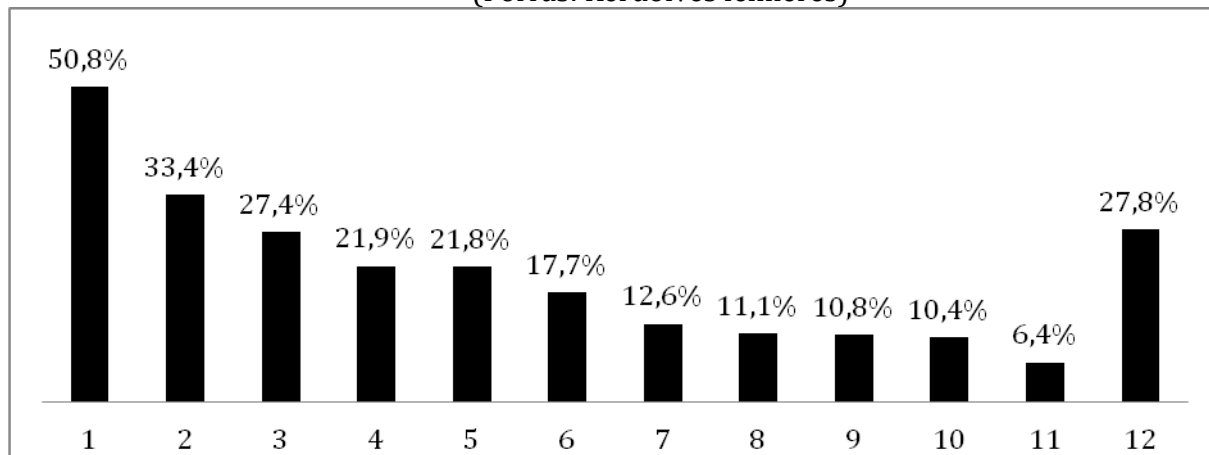
Arra a kérdésre, hogy milyen kifejezés jut eszébe Pécs kapcsán, 2011-ben a válaszadók 21,8 %-a említette az EKF-t. Ez önmagában a negyedik-ötödik leggyakoribb említés (3. ábra), de ha közös kategóriaként kezeljük az Európa Kulturális Fővárosa kifejezést a „kultúra (múzeumok, színház, POSZT)” kategóriával, már közel 50%-os említési gyakoriságot kapunk. A pécsi válaszadók esetében, ugyan ezek az értékek néhány százalékponttal

alacsonyabbak, de így is kijelenthető, hogy az EKF kifejezés mind helyben, mind országosan részévé vált a városról kialakult képnek.

Felmérésünk alapján egyértelműen javult Pécs megítélése a 2010-es év eredményeként. (lásd 4. ábra). Az inkább pozitívan vélekedők országos 61,7 százalékaival szemben, a helyben élők 66,4 százaléka gondolkodott így. Nem meglepő módon, az EKF eseményein aktívan résztvevők körében pozitívabb kép él, szemben azokkal, akik semmilyen formában nem kapcsolódtak be a 2010-es rendezvénysorozatba.

3. ábra: Milyen kifejezések jutnak eszébe Önnek Pécsről?

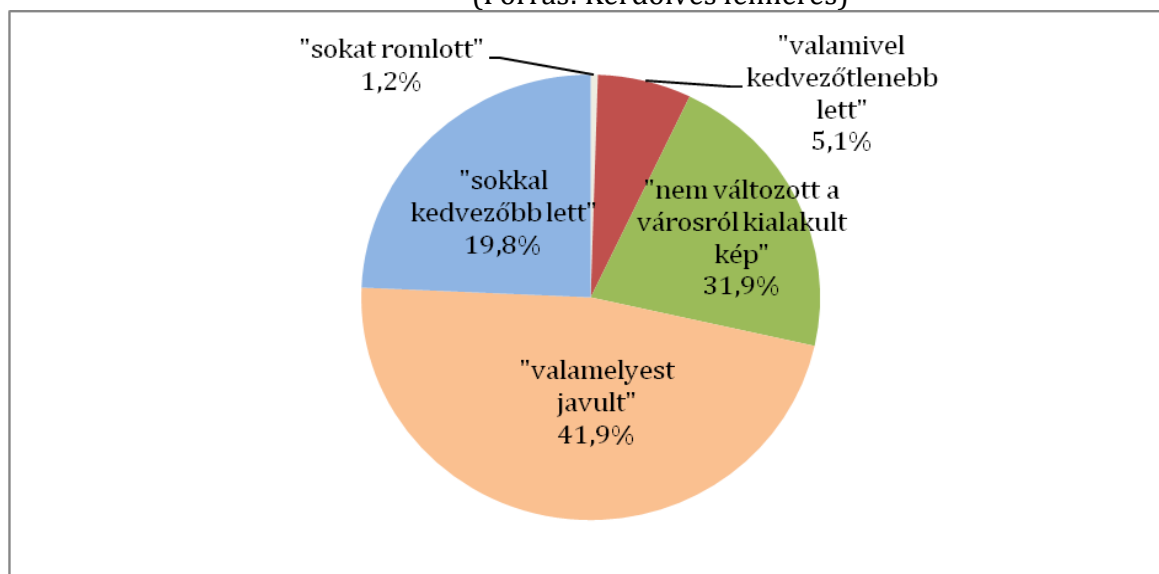
(Forrás: Kérdőíves felmérés)

Magyarázat: 1 = pécsi nevezetességek (dzsámi, TV-torony, Székesegyház, Széchenyi tér), 2 = PTE (diákváros), 3 = kultúra (múzeumok, színház, POSZT), 4 = Mecsek (állatkert), 5 = EKF, 6 = mediterrán hangulat (életérzés), 7 = Zsolnay, 8 = közszolgáltatások (klinikák, közigazgatás, bevásárlóközpontok), 9 = pécsi ipar helyszínei (bányászat, sörgyár, dohánygyár), 10 = szórakozás, buli, 11 = pécsi sportélet (női kosárlabda, PVSK), 12 = egyéb

4. ábra: „Hogyan változott Önben Pécs megítélése az elmúlt egy évben?” kérdésre adott válaszok megoszlása

(Forrás: Kérdőíves felmérés)

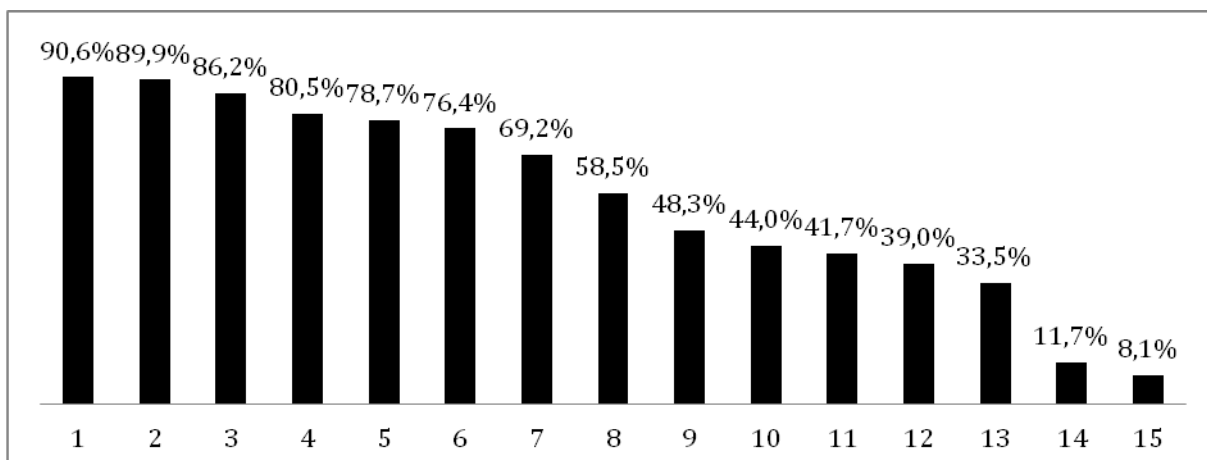

Az EKF – Pécs 2010 hatásait kutató kérdésünkkel részben megismételtük korábbi, 2008-2009-es adatfelvételünket (lásd 1. számú ábra). Eszerint a növekvő idegenforgalmat, új kulturális intézmények létrejöttét, a város imázsának kedvező irányú változását, az infrastruktúra fejlődését, az emberek kultúrához való pozitívabb viszonyulását, Pécs nemzetközi értelemben vett regionális kulturális központtá fejlődését és általában a város élhetőbbé válását emelte ki a legtöbb válaszadó (lásd 5. ábra).

A kapott adatok még inkább felértékelődnek a 2008-as értékek tükrében, hiszen jelentősen, 15-45 százalékponttal nőttek az értékek. Azt, hogy „élhetőbbé vált a város” háromszor annyi válaszadó említi a rendezvényt követően, mint ahányan azt előzőleg várták.

5. ábra: Egyetértés az eseménysorozat Pécsre gyakorolt hatásaival 2011-ben

(Forrás: Kérdőíves felmérés)

1 = sok turista érkezett látogatóba, 2 = megfelelő kulturális intézményekkel gazdagodott a város, 3 = javult a város hazai és nemzetközi megítélése, imázsa, 4 = fejlődött az infrastruktúra, 5 = emberek kultúrához való pozitívabb viszonya, 6 = nemzetközi értelemben is regionális kulturális központtá vált a város, 7 = élhetőbbé vált a város, 8 = nőtt a lokálpatriotizmus, 9 = fellendült a gazdasági élet, új munkahelyek jöttek létre, 10 = emelkedő jegyárak, 11 = nehezebbé vált a városon belüli közlekedés, 12 = növekedett a város eladósodottsága, 13 = további teret nyert a korrupció, 14 = rossz színben tünt fel a város itthon és külföldön, 15 = semmilyen pozitív hatás sem következett be

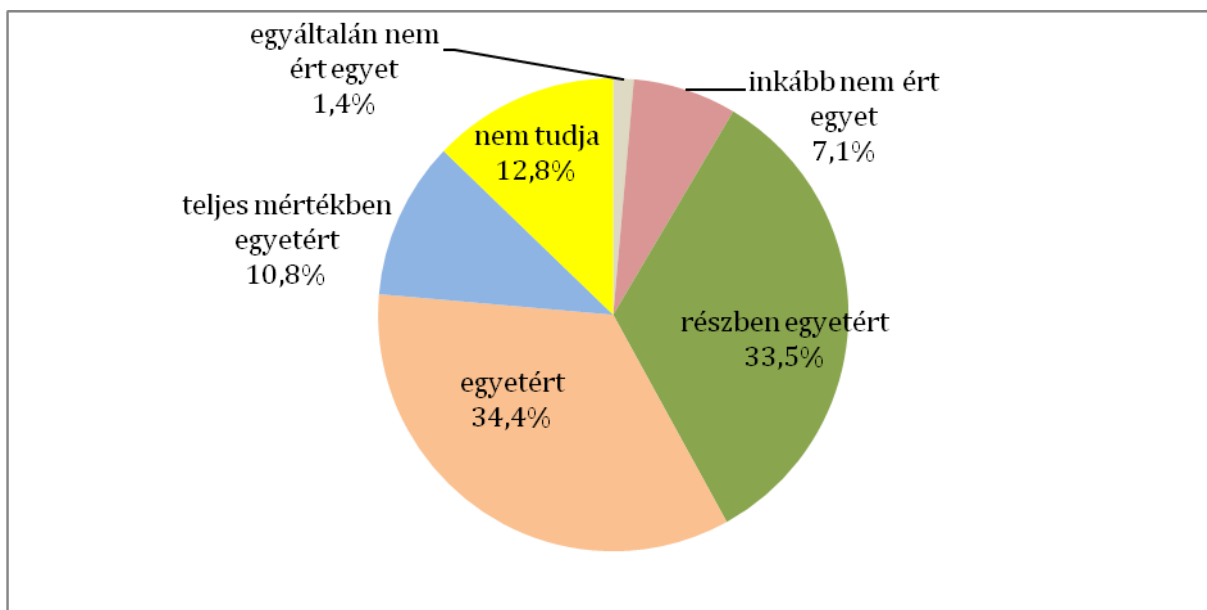
Külön érdemes megvizsgálni a „pozitív irányban változott az emberek kultúrához való viszonya” állításra adott válaszokat. Jól látszik a legalább részben egyetértők többsége, míg az elutasítók száma ehhez képest elenyészőnek mondható (6. ábra).

Kapott eredményeinket megerősíti az a 2010-es kutatás, melynek készítői arra voltak kíváncsiak, hogyan alakította az EKF programsorozat Magyarország külföldi megítélését, az ország imázsát. A válaszadók nagy többsége (81%) gondolta úgy, hogy az EKF – Pécs 2010 pozitívan befolyásolta a hazánkról kialakult képet, 15%-uk volt bizonytalan és mindössze 4%-uk látta inkább negatívnak a rendezvény nemzetközi hatásait. (Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa, 2010. évi programok értékelése)

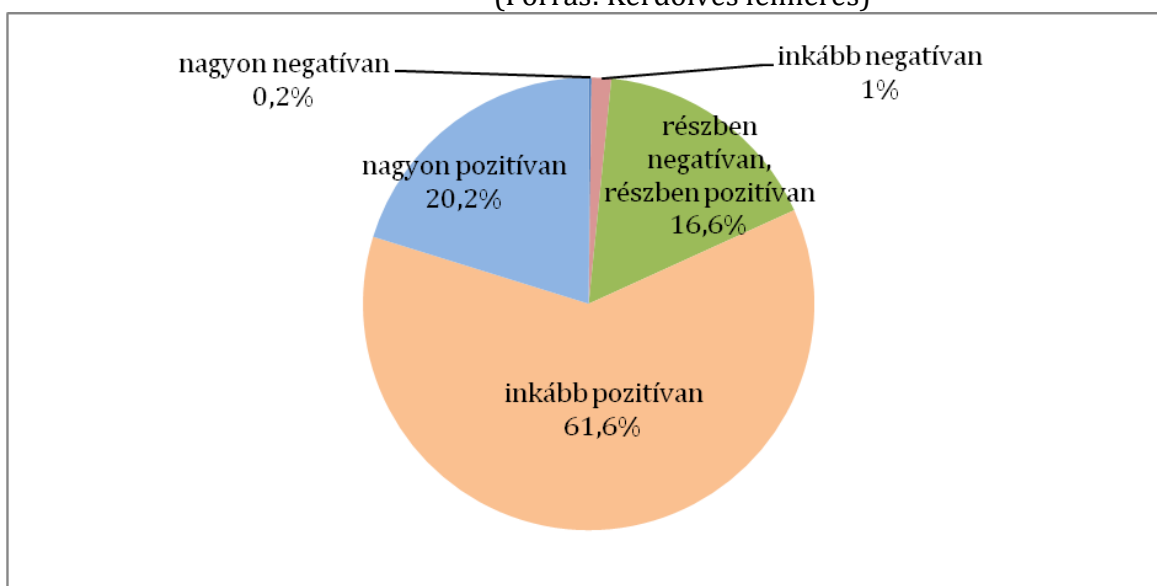
Kérdőíves adatfelvételünk utolsó kérdésével arra kerestünk választ, hogy összességében hogyan látják a rendezvényt, annak lezárulását követően. A kapott válaszok megoszlása jól mutatja, hogy a megkérdezettek közel 82%-a pozitív tapasztalatként élte meg a programot, a negatív véleménnyel rendelkezők részesedése alig haladta meg az 1%-ot (lásd 7. ábra). Az ötfokozatú skálán kapott eredmény (4,0) szó szerint jónak mondható.

Vagyis bátran kijelenthető, hogy megfordult a korábbi negatív tendencia, a program megítélése a megelőző években mért adatokhoz képest sokat javult, és ez a folyamat a rendezvényt követő évben csak még tovább erősödött. (Ne hallgassuk el azért azokat a véleményeket sem, melyek szerint a kedvező értékek mögött mindössze az évek alatt felhalmozódó csalódottság, az eleve alacsony elvárások húzódnak meg).

6. ábra: „Pozitív irányban változott az emberek kultúrához való viszonya” állításra adott válaszok megoszlása
(Forrás: Kérdőíves felmérés)

7. számú ábra: „Hogyan értékeli összességében az Európa Kulturális Fővárosa – Pécs 2010 programsorozatát?” kérdésre adott válaszok megoszlása
(Forrás: Kérdőíves felmérés)

Végső konklúzió helyett

Ahogy a bevezető gondolatokban is említettem, célom nem lehetett a hazai EKF programsorozattal kapcsolatos bárminemű mérleg megvonása, hiszen a hosszabb távra megfogalmazott célkitűzések alapos értékeléséhez még időre van szükség. Kutatási eredményeink közlése sokkal inkább szolgálhatja a szakmai vélemények egy lakossági megkérdezés általi árnyalását.

A 2008-ban megfogalmazott lakossági várakozások teljesültek, a rendezvénysorozat pozitív tapasztalatként él a megkérdezettek többségében, kedvező irányba alakítva ezzel Pécs megítélését helyben, országosan és nemzetközileg. A kulcsprojektek működőképesnek mutatkoznak, az újonnan létesített kulturális intézmények látogatószámai jelentősen meghaladják a pályázati elvárásként kitűzött értékeket.

Bár a rövidtávú siker elvitathatatlan, a korábban feltett kérdés, miszerint lehet-e egyértelmű sikerről vagy inkább csak egy elszalasztott lehetőségről beszélni a pécsi EKF kapcsán, jelenleg még nem eldönthető.

Ne feledkezzünk meg azonban itt Takáts József megfogalmazásáról, amint meggyőző fikcióként jellemzi a pécsi pályázatot, a városlakók kezébe téve a megvalósítás módjának és mértékének lehetőségét (Takáts 2011). „Az EKF a továbblépéshez szükséges alapokat megteremtette” (Kovács 2011:113), a további fejlődési potenciál adott, és bár a megálmodott kulturális léptékváltás még nem valósult meg, úgy gondolom, hogy összegyűjtve a jó és rossz tapasztalatokat, közelebb kerülhetünk „A határtalan város” annyira vonzó eszméjéhez, évek során megkopott szellemiségéhez, megalapozva ezzel egy hosszabb távon fenntartható, valódi kulturális decentralizáció lehetőségét (A határtalan város 2005).

Felhasznált irodalom:

- Ágoston, Zoltán (2011): Nemzetközi kapcsolatok. In: Elemző értékelés a Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa program tapasztalatairól. Pécs, 43-46. p.
- Jegyzőkönyv Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata Közgyűlésének 2011. január 27-i üléséről, www.eugyintezes.pecs.hu/download/index.php?id=318788 (2012. április 9.)
- A határtalan város, Európa Kulturális Fővárosa – Pécs 2010, (2005) Európa Centrum Kht.
- Koltai, Zoltán (2011): „Európa Kulturális Fővárosa – Pécs, 2010” program megítélése Pécsen és Budapesten. In: Tudásmenedzsment, XII. évf. 2. szám, 84-93. p.
- Kovács, Katalin (2011): Adalékok az EKF projekt menedzsment szempontú értékeléséhez. In: Elemző értékelés a Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa program tapasztalatairól. Pécs, 93-122. p.
- Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa, 2010. évi programok értékelése, www.eugyintezes.pecs.hu/static/tempPdf/08-8-469-34m.pdf (2012. április 9.)
- P. Müller, Péter (2011): A Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa projekt kulturális tapasztalatairól és tanulságairól. In: Elemző értékelés a Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa program tapasztalatairól. Pécs, 123-138. p.

- Rappai, Gábor (2011): A pécsi EKF-évad gazdaságfejlesztésre gyakorolt hatása. In: Elemző értékelés a Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa program tapasztalatairól. Pécs, 139-154. p.
- Szijártó, Zsolt (2011): Konceptió és kontextus. Az EKF-projekt és Pécs. In: Elemző értékelés a Pécs 2010 Európa Kulturális Fővárosa program tapasztalatairól. Pécs, 155-166. p.
- Takáts, József (2011): Az újragondolt város. EKF-iratok. Pécs, Publikon
- Tájékoztatói Adatbázis, www.statinfo.ksh.hu/Statinfo/haDetails.jsp (2012. szeptember 24.)
- www.tudaskozpont-pecs.hu (2013. december 7.)
- [www.zsokkft.hu/oldal_zsokkft_hu/dokumentumok/2012/ZSOK NKft-2012-evi szakmai beszamolo.pdf](http://www.zsokkft.hu/oldal_zsokkft_hu/dokumentumok/2012/ZSOK_NKft-2012-evi_szakmai_beszamolo.pdf) (2013. december 7.)

Márkus Edina:

Közművelődés és felnőttképzés a statisztikák tükrében⁵

Abstract

In the study we analyzed data of cultural statistics. We present data on the educational activities of the institutions of community culture. We examine the development of training activities, in particular the general education. This is a quantitative approach. Through the analysis we can observe how institutions of community culture accomplished trainings, that were organized by themselves or by others, in recent years. The analysis estimates particularly the number of programs and the number of participants. The number of training groups, the number of students enrolled, the number of those completing training, the number of training sessions, the age distribution of the participants in the training, the characteristics of the training organized jointly by the cooperating partners are reviewed.

Háttér

A közművelődés feladatai között a képzési, felnőttképzési terület mindig megjelenik, akár a téma hazai szakirodalmi forrásait, akár a jogi vonatkozásait vizsgáljuk.

A közművelődés és felnőttképzés viszonyáról több esetben volt komoly eszmecsere a hazai szakmai közéletben. 2000-ben a Felnőttképzés a közművelődésben tanulmánykötetben számos munka (Harangi 2000, Pordány 2000, Csoma – Lada 2000) foglalkozik a témával a fogalmi kérdéseken túl, az intézményes vonatkozások, a lehetséges fejlesztési irányok és szükségletek, valamint az egyes képzési területek (funkcionális analfabetizmus felszámolása, állampolgári képzés, környezeti nevelés, egészségfejlesztés, munka világára felkészítés) szerepe is megjelenik.

A felnőttképzési és közművelődés kapcsolatának vizsgálatakor felmerül problémaként a két terület igazgatási szempontból való elkülönülése, többek között Inkei (1997), Csoma (2008, 2009), Maróti (2009), Sz. Tóth (2013) munkáiban.

Ahogy Csoma 2009-es munkájában rámutat, a közoktatás magába foglal szakképzési funkciókat és intézményeket, a felsőoktatás jellegzetesen szakirányú képzést nyújt, a közoktatás, a szakképzés, valamint a felsőoktatás része a felnőttoktatásnak-képzésnek, illetve a felnőttoktatás-képzés része a közoktatásnak, a szakképzésnek és a felsőoktatásnak. A felnőttoktatásnak-képzésnek, mindezzel együtt, úgynevezett, nem-formális, valamint a hagyományos oktatási-képzési rendszereken kívüli, közművelődési változatai is vannak. (...) A probléma e téren - egyrészt - abban áll, hogy a közművelődés (szabadművelődés, majd népművelés) valamint a felnőttoktatás-felnőttképzés, történelmileg egymástól elválasztott funkció és intézményrendszerként épült ki és működik. Ennek okai között rátalálhatunk arra a hivatalos szemléletre és arra a szakmai, valamint közvélekedésre, amely következetesen intézményekben és a műveltség átadandó tartalmában gondolkodott, gondolkodik, sohasem a tanulók, a művelődők személyében (Csoma, 2009: 219).

⁵ A kutatás a TÁMOP 4.2.4. A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

A közművelődés iskolarendszerű és iskolarendszeren kívüli felnőttképzéssel való viszonyáról egyaránt olvashatunk⁶. Azonban az iskolarendszeren kívüli felnőttképzésben betöltött szerepéről bővebb a szakirodalom, hisz tevékenységük jellegénél fogva ezen a területen tudnak megjelenni inkább a közművelődési intézmények.

Ha a közművelődés funkcióit tekintjük, akkor megállapíthatjuk, hogy több szerző (Inkei 1997, Harangi 2000, Pordány 2000, Mátyus 2006) kiemeli a képzési, felnőttképzési feladatát. B. Gelencsér a helyi közművelődés feladatait és funkcióit tekintve a közművelődési tevékenység legfontosabb feladatának a helyi szimbolikus, szociális, információs tőke hasznosítását, fejlesztését, őrzését és közismertté tételét tekinti. Véleménye szerint a közművelődési tevékenység átfogja az iskolarendszeren kívüli művelődési, képzési szórakozási, tájékoztatási, közösségi lehetőségeket, azokat szerves kapcsolatba épít(het)i a helyi társadalom életével, a kisebbségi, a nemzeti és az egyetemes kultúrával, így rendszer- és folyamatjellegű együttműködést jelent a mikro- és a makro-társadalom, valamint az egyetemes kultúra különböző szféráival. A közművelődési tevékenység a helyi társadalom kulturális szükségletei, önművelő, önképző, amatőr művészeti ambícióinak, társas kapcsolatigényének, közéleti, közösségi, szórakozási lehetőségeinek felismerését, szervező segítségének biztosítását, szakmai szolgálatát jelenti (B. Gelencsér 1996, B. Gelencsér 2011:336).

B. Gelencsér példákat hoz a helyi kultúra tevékenységi formáira, amelyek közül az egyik kifejezetten a képzéssel, felnőttképzéssel hozható összefüggésbe. Fontos tevékenységi formaként határozza meg a létkultúra fejlesztését szolgáló helyi közművelődési lehetőségeket. Ebbe tartozónak véli az iskolarendszeren kívüli, öntevékeny, önképző, szakképző tanfolyamok, életminőséget és életesélyt javító tanulási, felnőttoktatási lehetőségek megteremtését. Véleménye szerint ez a terület hozzájárulhat a helyi, a kistérségi, a régió lakosságának élet - és munkaképessége, megélhetési esélyeinek növeléséhez szakmai, át- és továbbképző lehetőségek, a mindennapi élet gazdaságosságát fejlesztő közhasznú, szakkörök, tanfolyamok, alkalmak, bemutatók, akciók szervezése, támogatása, az önismeretet, a mentális kultúrát fejlesztő tanfolyamok, körök szervezése, bemutatók, konzultációk, fórumok kínálata, a helyi népi iparművészeti tevékenység ösztönzése, el-, és megismertetése révén (B. Gelencsér 1996, B. Gelencsér 2011:337).

Koltaiék (2005) a felnőttképzés funkcionális-intézményrendszeri vizsgálatakor is kiemelik a közművelődési intézményeket, az általános kulturális felnőttoktatás kapcsán. A felnőttoktatás rendszerét három területre bontják: az általános felnőttoktatás, az iskolarendszerű felnőttoktatás, valamint a szakképzés és továbbképzés területére. Ebben az értelmezésben az általános felnőttoktatás az a terület, ahol mindazoknak a képességeknek és kompetenciáknak a kialakítása történik, melyek az általános életvezetéshez szükségesek. Értelemszerűen az informatikai és idegen-nyelvi képzés (ami azonban nem informatikusképzés, illetve nem nyelvtanári és tolmácsképzés). Az általános felnőttoktatásnak része az egészségügyi képzés is (ami azonban nem orvos, nővér, dietetikusképzés stb.) mely, mint önálló, egészségképzési terület a prevencióval foglalkozik. Ide tartozik a politikai képzés is, mely nem politikus-képzést, hanem az aktív állampolgári lét megéléséhez szükséges ismeretek illetve, a mindenkire vonatkozó állampolgári jogok és köteleességek szervezett elsajátítását jelenti. Jelentős, a hitélettel kapcsolatos felnőttoktatás –

⁶ Igaz inkább a 90-es évek második felében és a 2000-es évek elején volt meghatározóbb téma a közművelődés és felnőttképzés viszonya, a közművelődés képzési, felnőttképzési funkciói a közművelődést érintő szakirodalomban.

mely nem az egyházi szervezetek professzionális tagjainak a képzése, hanem- ami az emberek felekezethez való kötődése alapján működik, valamint az általános kulturális felnőttoktatás, mely a közművelődés kereteiben, intézményeiben folyó tanulási folyamatokat jelenti és olyan kultúráközvetítő intézményekben folyik, mint a művelődési ház, könyvtár és a múzeum (Koltai – Koltai, 2005: 75).). Koltainál későbbi munkáiban egy négyes csoportosítás is megjelenik, ebben az esetben a szakképzés és továbbképzés területét választja külön.

Ha a hazai jogi szabályozást tartalmi elemzésnek vetjük alá, akkor is megjelenik a közművelődés felnőttképzési vetülete. Az 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről a IV. rész II. fejezetében a „A helyi közművelődés – A települési önkormányzatok közművelődési feladatai” kapcsán a 76 §. a pontjában a közművelődési tevékenységek formái között említi az iskolarendszeren kívüli, öntevékeny, önképző, szakképző tanfolyamok, életminőséget és életesélyt javító tanulási, felnőttoktatási lehetőségek, népfőiskolák megteremtését. Valamint a IV. rész III. fejezet „A közművelődési szakmai szolgáltatás - A területi, fővárosi közművelődési szakmai szolgáltatás” 85. § (1) pontjában a területi szintű közművelődési szakmai szolgáltatás keretében ellátandó feladatok között is megjelenik a d) alpontban a felnőttképzés, a következőképpen: a területi szintű amatőr művészeti, népművészeti, hagyományörző tevékenységek megőrzésének és fejlesztésének, a népi iparművészet, az élethosszig tartó tanulás, a tanórán kívüli nevelés, a felnőttképzés, az ismeretterjesztés, a közösségfejlesztés, a honismereti, helytörténeti kutatás, az anyanyelvápolás, a kulturális turizmus, a népfőiskolai mozgalom szakmai támogatása.

A 68/2013. (XII. 29.) a kormányzati funkciók, államháztartási szakfeladatok és szakágazatok osztályozási rendjéről NGM rendelet 1. számú mellékletében a Kulturális szolgáltatások részben számos ponton megjelenik a közművelődés, és kifejezetten a felnőttképzési vonatkozása is (a 082091 Közművelődés - közösségi és társadalmi részvétel fejlesztése; 082092 Közművelődés - hagyományos közösségi kulturális értékek gondozása; 082093 Közművelődés - egész életre kiterjedő tanulás, amatőr művészetek; 082094 Közművelődés - kulturális alapú gazdaságfejlesztés). A rendelet 2. számú mellékletében a tartalmi meghatározásoknál a következő részletesebb leírás található a közművelődés – egész életre kiterjedő tanulás, amatőr művészetek feladata kapcsán: az öntevékeny, önképző tanfolyamok, életminőséget és életesélyt javító tanulási lehetőségek, népfőiskolák megteremtése, a tehetségfejlesztés, az ismeretszerző, az amatőr alkotó, művelődő közösségek tevékenységének elősegítése, alkotó művelődési közösségek, művészeti csoportok, körök, klubok, szabadegyetemek biztosítása.

Az elmúlt időszak közművelődés stratégiáiban is kiemelt szerepű a képzés, felnőttképzés, mint fontos közművelődési funkció. A közművelődési stratégia 2007-2013 öt szakterülete közül három „A közművelődési intézmények szocio-kulturális szolgáltatásainak fejlesztése (Építő közösségek I.)”, „Az élethosszig tartó tanulás (LLL) szakterületei” és a „A kreativitás és önkifejezés alkotói és közösségei (Építő közösségek II.)” kifejezetten a közművelődés képzési szerepére koncentrált (Közművelődési Stratégia..., 2007). A 2012-es Magyar Közművelődés Szakpolitikai Konceptiója dokumentum önálló fejezetben foglalkozik a közművelődés és felnőttképzés kérdéskörével. A helyzetelemző részében a következőket olvashatjuk a közművelődési intézmények felnőttképző tevékenységéről: *„A közművelődési intézmények a formális, nem formális és informális tanulási alkalmak gazdagságát és számottevő sokaságát valósítják meg. Tevékenységükben a rendszeres művelődési formák –*

ezen belül a felnőtt lakosságnak szóló tanfolyamok, ismeretterjesztő előadássorozatok – évtizedek óta nagy számban és figyelemre méltó tartalmi gazdagsággal vannak jelen. A statisztikai adatok és empirikus tapasztalatok igazolják, hogy az információnyújtás, tanácsadás területén szintén számottevő tapasztalat halmozódott fel ezekben az intézményekben.”(Cserép-Németh 2012: 12). Ezt a megállapítást a mi elemzésünk adatai is alátámasztják.

Az elmúlt években a közművelődési intézmények számára voltak lehetőségek a felnőttképzési tevékenységük fejlesztésére. A Társadalmi Megújulás Operatív Program következő beavatkozásainak keretében: A közművelődési rendszer atipikus, nem formális képzési szolgáltatásainak fejlesztése; A közgyűjtemények oktatási és képzési szerepének erősítése; A formális oktatási rendszer fejlesztése a nem formális és informális tanulási formákhoz való kapcsolódásának elősegítése érdekében; Az aktív állampolgárság erősítése a kompetenciafejlesztés eszközeivel (Társadalmi..., 2007). A fenti célok számos pályázat tartalmi elvárásaiban megjelentek⁷. Az ezeken a pályázatokon nyertes közművelődési és közgyűjteményi intézmények számára lehetővé vált a képzési tevékenységhez szükséges infrastruktúra, szervezeti háttér kialakítása és intenzívebb képzési tevékenység megvalósítása.

Ebben a tanulmányban a kulturális statisztikai adatok közművelődési intézményekre vonatkozó adatait elemezve kívánjuk bemutatni az intézmények képzési tevékenységét. Elsősorban a képzési tevékenység alakulását, azon belül is az általános képzéseket vizsgáljuk. Ez egy mennyiségi megközelítés. Az elemzés révén azt láthatjuk, hogy a közművelődési intézmények saját és mások által szervezett képzéseik milyen számban, résztvevői létszámmal valósultak meg az elmúlt években. A képzések csoportjainak számát,

⁷ Többek között: Nevelési-oktatási intézmények tanórai, tanórán kívüli és szabadidős tevékenységeinek támogatása (TÁMOP-3.2.11/10/1.); Program a közművelődési intézményrendszer felnőttképzési kapacitásának bővítésére (TÁMOP-3.2.3/08/1.); A közművelődés a nem formális és informális tanulás szolgálatában (TÁMOP-3.2.3/08/2.); Építő közösségek, közművelődési intézmények az élethosszig tartó tanulásért (TÁMOP-3.2.3./09/1.); Építő közösségek - közművelődési intézmények az egész életen át tartó tanulásért 2. kör: A közművelődés a nem formális és informális tanulás szolgálatában (konvergencia) (TÁMOP-3.2.3/09/2.); Tudásdepó-Expressz - A könyvtári hálózat nem formális és informális képzési szerepének erősítése az élethosszig tartó tanulás érdekében (TÁMOP-3.2.4/08/1.); Tudásdepó-Expressz - A könyvtári hálózat nem formális és informális képzési szerepének erősítése az élethosszig tartó tanulás érdekében - Országos elektronikus szolgáltatások bővítése, fejlesztése (TÁMOP-3.2.4/08/2.); Tudásdepó-Expressz- A könyvtári hálózat nem formális és informális képzési szerepének erősítése az élethosszig tartó tanulás érdekében (TÁMOP-3.2.4-09/1.); Múzeumok Mindenkinek” Program – Múzeumok oktatási-képzési szerepének erősítése (TÁMOP-3.2.8/08/B.); Múzeumok Mindenkinek Program - Múzeumok oktatási-képzési szerepének erősítése (TÁMOP-3.2.8/10/B.). Többek között: Nevelési-oktatási intézmények tanórai, tanórán kívüli és szabadidős tevékenységeinek támogatása (TÁMOP-3.2.11/10/1.); Program a közművelődési intézményrendszer felnőttképzési kapacitásának bővítésére (TÁMOP-3.2.3/08/1.); A közművelődés a nem formális és informális tanulás szolgálatában (TÁMOP-3.2.3/08/2.); Építő közösségek, közművelődési intézmények az élethosszig tartó tanulásért (TÁMOP-3.2.3./09/1.); Építő közösségek - közművelődési intézmények az egész életen át tartó tanulásért 2. kör: A közművelődés a nem formális és informális tanulás szolgálatában (konvergencia) (TÁMOP-3.2.3/09/2.); Tudásdepó-Expressz - A könyvtári hálózat nem formális és informális képzési szerepének erősítése az élethosszig tartó tanulás érdekében (TÁMOP-3.2.4/08/1.); Tudásdepó-Expressz - A könyvtári hálózat nem formális és informális képzési szerepének erősítése az élethosszig tartó tanulás érdekében - Országos elektronikus szolgáltatások bővítése, fejlesztése (TÁMOP-3.2.4/08/2.); Tudásdepó-Expressz- A könyvtári hálózat nem formális és informális képzési szerepének erősítése az élethosszig tartó tanulás érdekében (TÁMOP-3.2.4-09/1.); Múzeumok Mindenkinek” Program – Múzeumok oktatási-képzési szerepének erősítése (TÁMOP-3.2.8/08/B.); Múzeumok Mindenkinek Program - Múzeumok oktatási-képzési szerepének erősítése (TÁMOP-3.2.8/10/B.).

a beiratkozottak létszámát, a képzést befejezők számát, a képzési alkalmak számát, a képzéseken résztvevők életkori megoszlását, az együttműködő partnerrel közösen szervezett képzések jellemzőit tekintjük át.

Azért tartjuk fontosnak az áttekintést, mert a közművelődésben lévő felnőttképzési tevékenység nem teljes mértékben jelenik meg egyértelműen a felnőttképzési statisztikában. Ennek egyik oka az, hogy ezek a nonformális tanulási folyamatok gyakran nem akkreditált/engedélyezett képzések⁸ keretében történnek.

Ha az adatokat nézzük, szélesebb értelemben a rendszeres művelődési formák, körök szakkörök adatai is a felnőttképzés körébe tartoznak, nonformális tanulási színterekként, azonban mi most csak a szűkebb értelemben vett képzésekre vonatkozó adatok alakulását tekintjük át, ezen belül is leginkább az általános képzésekre vonatkozó helyzet feltárására törekszünk. Az az előfeltevésünk, hogy a közművelődésben jelentős szerepe van az általános képzéseknek, hisz ezen a területen van hagyománya, tapasztalata, szakember háttere az intézményeknek és az intézmény látogatói is ilyen irányú igényeikkel fordulnak ehhez az intézményrendszerhez. Ezt korábbi elméleti munkák (Csoma – Lada 2000, Harangi 2000, Mátyus 2006, B. Gelencsér 2011) és elemzések (Talata-Dudás 2009, 2010, 2011) is alátámasztják. Másik ok, hogy ez a terület a legkevésbé profitábilis, így nem is vállalja fel a profitorientált szféra. Az már nehezebb kérdés, hogy az általános képzésen belül milyen típusú képzések vannak nagyobb számban és vajon miért éppen azok, változott-e a képzési típusok népszerűsége.

Nem előzmények nélküli a vizsgálódásunk, Talata-Dudásnak (2009, 2010, 2011) 2005-2008-as, 2006-2009-es és 2006-2010-es időszakokra vonatkozóan is találhatunk elemzéseit. Ezek az elemzések azonban nem a képzésre fókuszálnak, hanem a közművelődési intézmények szervezeti hátterére, infrastruktúrájára és mindennemű tevékenységére.

Helyzet a statisztikák tükrében

A felnőttképzést tekintve Magyarországon többféle nyilvántartás rendelkezésünkre áll, az engedélyezési eljárásan átesett intézmények és engedélyezett felnőttképzési programok nyilvántartásán túl, az OSAP1665. számú felnőttképzési statisztika adatait, valamint a közművelődési és közgyűjteményi intézmények adatszolgáltatása révén összegyűjthető adatokat is figyelembe vehetjük.

Az OSAP 1665. számú felnőttképzési statisztika az iskolarendszeren kívüli képzések adatait⁹ tartalmazza, a 2013. évi LXXVII. törvény a felnőttképzésről és a 288/2009. (XII. 15.) Korm.

⁸ 2001. évi CI. törvény a felnőttképzésről szerint a nyilvántartás a felnőttképzést végző intézmények számára kötelező volt, az intézményi és programakkreditáció választható. Az akkreditáció elnyerése, a magasabb minőségi követelményeknek való megfelelés előnye mellett a támogatott képzések, pályázatokhoz kapcsolódó képzések esetében és az adómentesség miatt is hasznos volt. A 2013. szeptember 1-től hatályos 2013. évi LXXVII. törvény a felnőttképzésről új helyzetet teremtett, a nyilvántartás szerepét az engedélyeztetési eljárás, a képzési programok akkreditációját a programkövetelmények nyilvántartásába való bekerülés vette át.

⁹ Az adatok a képzések következő jellemzőire vonatkoznak: a képzés jellege, óraszám, ideje, formája, típusa, a képesítéssel betölthető munkakör foglalkozási csoport (FEOR-) kódja, a képzés megkezdéséhez megkívánt legalacsonyabb befejezett iskolai végzettség, elméleti-gyakorlati képzés helye, részvételi díj, a képzésbe beiratkozottak részvételi díjának költségviselői, vizsgaszervező intézmény, OKJ képzésbe beiratkozottak száma, képzésben résztvevők munkaerőpiaci státusza, a képzésben résztvevők csoportjai (korcsoport, iskolai végzettség).

rendelet az Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program adatgyűjtéseiről és adatátvételeiről jogszabályok alapján a bejelentési kötelezettség a felnőttképzést végző intézményre vonatkozik, a vizsgát /képzés befejezését/ követő 10. nap, a hatósági jellegű és a 25 óránál kevesebb képzési idejű felnőttképzések esetében évet követő 10. nap.

Az OSAP kulturális statisztikái, a közművelődési és közgyűjteményi intézmények adatszolgáltatása révén is van lehetőség információkhoz jutni. Az adatgyűjtés széleskörű, a 6. számú lábjegyzetben említett kódszámú adatlapokon, a közművelődés, a könyvtárak, a muzeális intézmények, a kiállítások, a levéltárak, a színházak, az állatkertek-vadsparkok-kultúrparkok, a szabadtéri játékok, a hangversenyek, a táncegyüttesek területéről vannak adatok¹⁰. Ha az egész életen át tartó tanulás a megszokott igen széles keretében a formális, nonformális és informális tanulást is beleértve értelmezzük, vitathatatlan, hogy mindegyik terület hozzájárul az ismeretek, készségek fejlesztéséhez, különösen nonformális és informális téren.

A közművelődési tevékenységre, annak is a nonformális és informális tanuláshoz kapcsolható területeire vonatkozóan találhatunk adatokat az egyes területekről a kulturális statisztikákban. Az 1. táblázatban összefoglaltuk, hogy mely területen, mely tevékenységekről vannak olyan adatok, amelyek illusztrálják, hogy a közművelődés és a közgyűjteményi terület jelentős mértékben járul hozzá a felnőttek fejlesztéséhez, ismereteinek gyarapításához. A táblázat soraiban az egyes OSAP adatlapok, oszlopaiban pedig az adatlapokon szereplő képzési jellegű tevékenységek vannak.

1. táblázat A kulturális statisztika felnőttképzési jellegű adatai

(Forrás: Kulturális statisztika adatlapjai (OSAP 1438, OSAP 1441, OSAP 1442, OSAP 1444, OSAP 1446) alapján)

1438 – Közműve- lődés ¹¹	Alkotó művelődési közösségek - művészeti csoportok, népművésze- ti csoportok közösségek száma, tagok éves átlagos száma korcsoport- onként, foglalkozások száma, bemutakozás ok száma	Klubok, körök, szakkörök csoportok száma, résztevők száma, foglalkozás- ok száma, foglalkozás- ok óraszám	Képzések – saját képzések általános, nyelvi, szakmai, csoportok száma, beiratkozottak száma korcsoporton- ként, alkalmak száma, a képzések óraszám, a képzést tárgyévben befejezők száma	Képzések – együttműködő partnerrel iskolarendszerű képzések (alap-, közép-, felsőfokú) iskolarendszeren kívüli képzések (szakmai, nyelvi, általános) csoportok száma, résztevők száma korcsoportonként, alkalmak száma, a képzések óraszám, a képzést tárgyévben befejezők száma	Rendszeres művelődési formák csoportok, közösségek száma; résztevők, beiratkozotta k, tagok száma; foglalkozások száma	Ismeretterjesz- tés résztevők száma; foglalkozások, alkalmak száma; alkalmak óraszám
---	---	---	--	--	---	---

¹⁰ 1438 OSAP Jelentés a tárgyévben folytatott közművelődési tevékenységről, OSAP 1441 Jelentés a magyarországi állatkertek, vadsparkok és kultúrparkok tevékenységéről, OSAP 1442 Könyvtárak, OSAP 1444 Muzeális intézmények, OSAP 1446 Levéltári intézmények, OSAP 1447 Színházak (opera), OSAP 1449 Szabadtéri játékok, OSAP 1451 Jelentés a hangversenyekről, OSAP 2179 Jelentés a táncegyüttesekről

¹¹ A közművelődési intézmények esetében vannak adatok a külső szervek tevékenységéről is, amelyben szerepelnek rendezvényekre és oktatás, képzésre (iskolarendszerű és iskolarendszeren kívüli bontásban) vonatkozó adatok is, azonban ezekben az esetekben terembérlet történik, tehát az érdemi tevékenységben az intézmény nem vesz részt, így ezeket az adatokat nem tüntettük fel a táblázatban.

1441 – Állatker- tek, vadaspark- ok, kultúr- parkok	Klubok, körök, szakkörök csoportok száma, résztevők száma összesen, foglalkozások száma összesen, foglalkozások óraszám összesen	Ismeretterj esztés résztevők száma, foglalkozá- sok, alkalmak száma, alkalmak összes óraszám	Kiállítások, műsorok, rendezvények alkalmak száma	Oktatás, képzés iskolarendszerű képzések, iskolarendszeren kívüli képzések – csoportok száma, alkalmak száma, a képzések óraszám, résztevők száma		
1442 – Könyvtár- ak	Szolgáltató- sok - Rendezvény kiállítás; előadás, találkozó, könyvtári óra	Rendezvén- yek kiállítások, egyéb rendezvény- ek, rendezvény- ek száma, résztevők száma				
1444 – Muzeális intézmé- nyek	Rendezvé- nyek és tárlatvezet- sek száma tudományos rendezvények , előadások, rendezvények száma, résztevők száma	Múzeumi rendezvé- nyek iskolai oktatást segítő foglalkozá- sok, szabadidős gyermek- és felnőtt foglalkozá- sok, rendezvény- ek száma, résztevők száma				
1446 – Levéltári intézmé- nyek	Kiállítások rendezése önállóan, más intézménnyel, esetek száma, látogatók száma	Levéltár-lát ogatók esetek száma, látogatók száma	Iskolai szakköri foglalkozások, levéltári órák esetek száma, látogatók száma			

Ha az egyes területek adatszolgáltatáshoz használt adatlapjait áttekintjük, akkor azt láthatjuk, hogy meglepő módon a közművelődési intézmények tevékenységének adatgyűjtése mellett az állatkertek, vadasparkok, kultúrparkok adatlapján vannak leginkább a közművelődési tevékenységre vonatkozóan kérdések és ezek révén adatok.

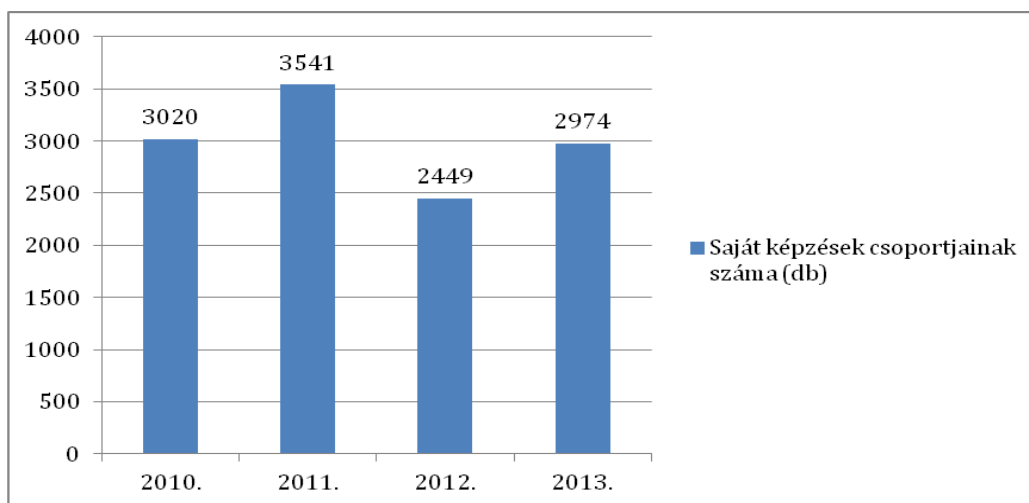
Ebben a munkánkban a1438 - Jelentés a közművelődési tevékenységet folytató szervezetek működéséről szóló adatgyűjtés adatainak elemzésére törekedtünk, elsősorban a közművelődési intézmények képzési-, felnőttképzési tevékenységére vonatkozó, fenti táblázatban is jelzett adatsorok vizsgálatával foglalkoztunk, kiemelten a saját és

együttműködő partnerrel végzett képzések elmúlt négy évről (2010-2013) rendelkezésre álló adataival. Azért az elmúlt 4 év adatait vizsgáljuk, mert ebben az időszakban már egységesek az oktatásra, képzésre vonatkozó kérdések, 2009-ben és korábban a saját képzésekre nem ilyen formában kérdeztek rá az adatlapon¹².

Ha a közművelődési intézmények által folytatott saját képzések csoportjainak számát tekintjük (1. ábra) az adatok 2010 és 2013 között évenként hol csökkenést, hol emelkedést mutatnak. Különösen 2011 és 2012 között figyelhető meg nagyarányú visszaesés.

1. ábra A közművelődési intézmények által folytatott saját képzések csoportjainak száma (db) 2010 és 2013 között

(Forrás: kultstat.emmi.gov.hu)

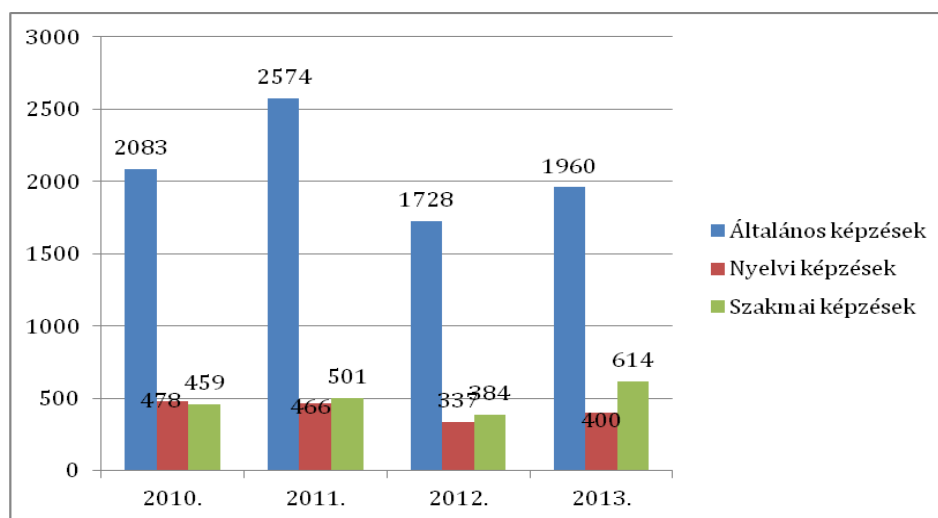

Ha azt vizsgáljuk, hogy általános, szakmai vagy nyelvi képzések-e a meghatározóak a közművelődési intézmények saját képzései között, akkor azt láthatjuk (2. ábra), hogy egyértelműen az általános képzések vannak legnagyobb számban. A csoportok számának alakulásában éves szinten nem láthatunk nagy különbségeket, ha a képzési cél szerint nézzük, ugyanúgy csökkenés (kivéve a nyelvi képzéseket 2010 és 2011-ben), majd emelkedés figyelhető meg.

¹² 2010-től a saját képzéseket általános, szakmai és nyelvi bontásban, az egyes képzési típusokat tovább is elkülönítve kérdezik le az adatokat. Az általános képzésen belül felvételi előkészítő; művészeti; sport-erőnléti, rekreációs; természetgyógyászati-ezoterikus; személyiségfejlesztő; egészségvédelmi-mentálhigiénés; helytörténeti, honismereti; egyéb képzések. A szakmai képzésen belül OKJ-s szakképesítést adó közművelődési szakember I-II., népi kézműves és más szakmák és egyéb szakmai képzések. Míg 2010 előtt összefoglalóbb kategóriákban, OKJ-ban szereplő és egyéb képzésekre vonatkozóan gyűjtötték az adatokat.

2. ábra A közművelődési intézmények által folytatott saját képzések csoportjainak száma képzési típusonként(db) 2010 és 2013 között

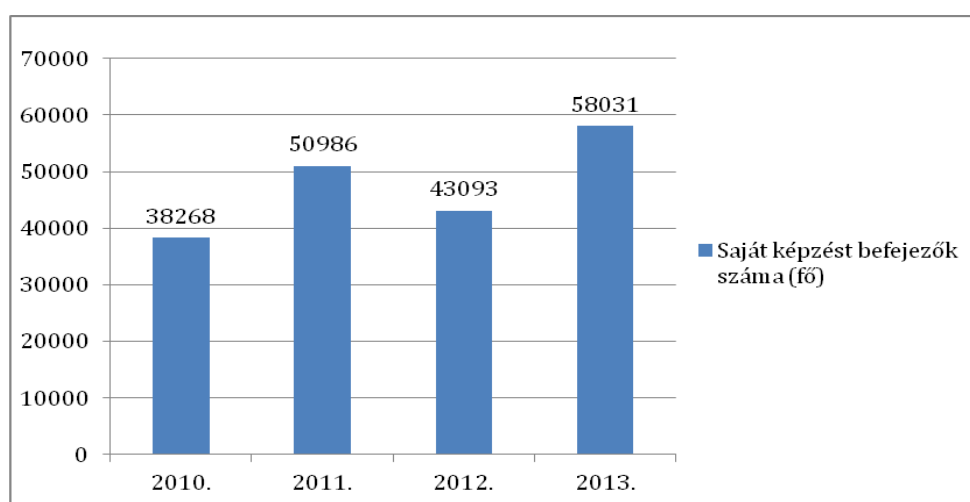
(Forrás: kultstat.emmi.gov.hu)

Ha a képzést befejezők számának az alakulását tekintjük, akkor ez a csoportok számának alakulásához igazodik. Ugyanis ahogyan a 3. ábrán is láthatjuk, a képzést befejezők száma évenként jelentős változást mutat, hol jelentős csökkenés, hol jelentős növekedés figyelhető meg. A változások követik a képzési csoportok számának változásait (1. ábra). De azért azt is megfigyelhetjük, hogy 2011 és 2013 viszonylatában, hogy 2013-ban kevesebb képzési csoportban, de nagyobb létszámban fejezik be a képzést a közművelődési intézmények saját képzésein résztvevők.

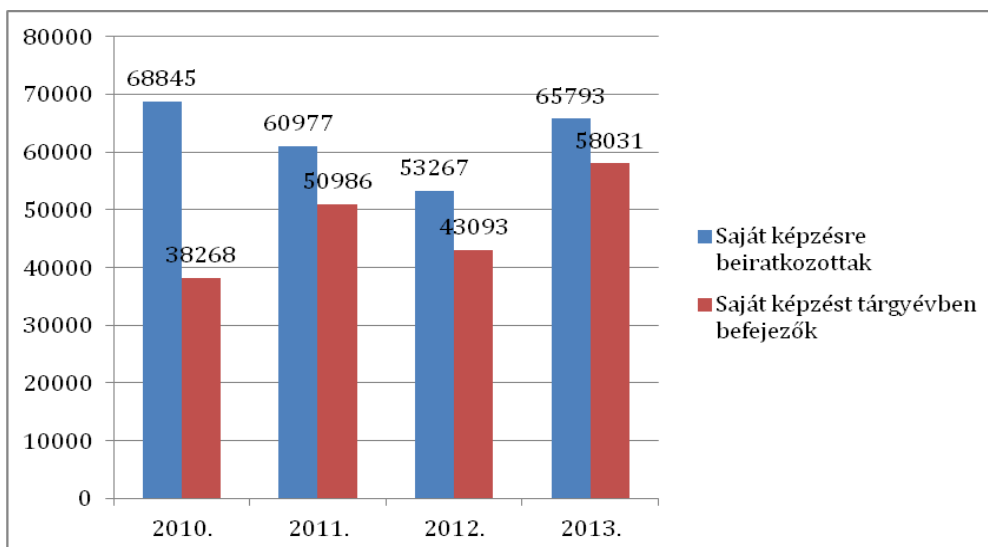
3. ábra A közművelődési intézmények által folytatott saját képzéseken a képzést befejezők létszáma (fő) 2010 és 2013 között

(Forrás: kultstat.emmi.gov.hu)

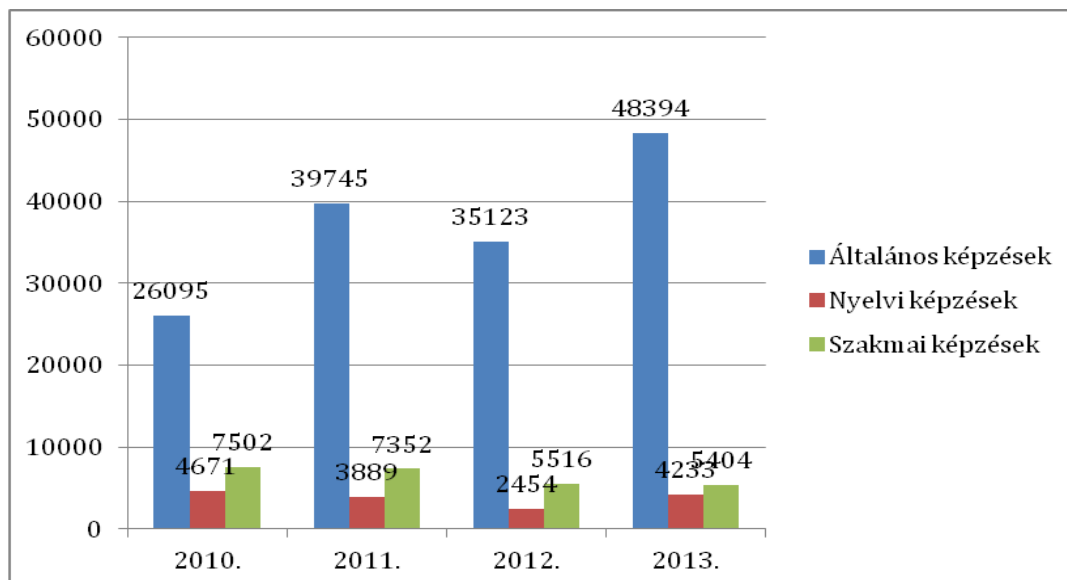
Ha a saját képzésben beiratkozott résztvevők számát összevetjük a képzést a tárgyévben befejezők számával, akkor azt láthatjuk, hogy a 2010-es évben volt nagyobb mértékű lemorzsolódás, azután közel ugyanolyan számban estek ki a képzésekből a résztvevők.

4. ábra A közművelődési intézmények saját képzéseire beiratkozottak és a képzést befejezők száma 2010-2013
(Forrás: kultstat.emmi.gov.hu)

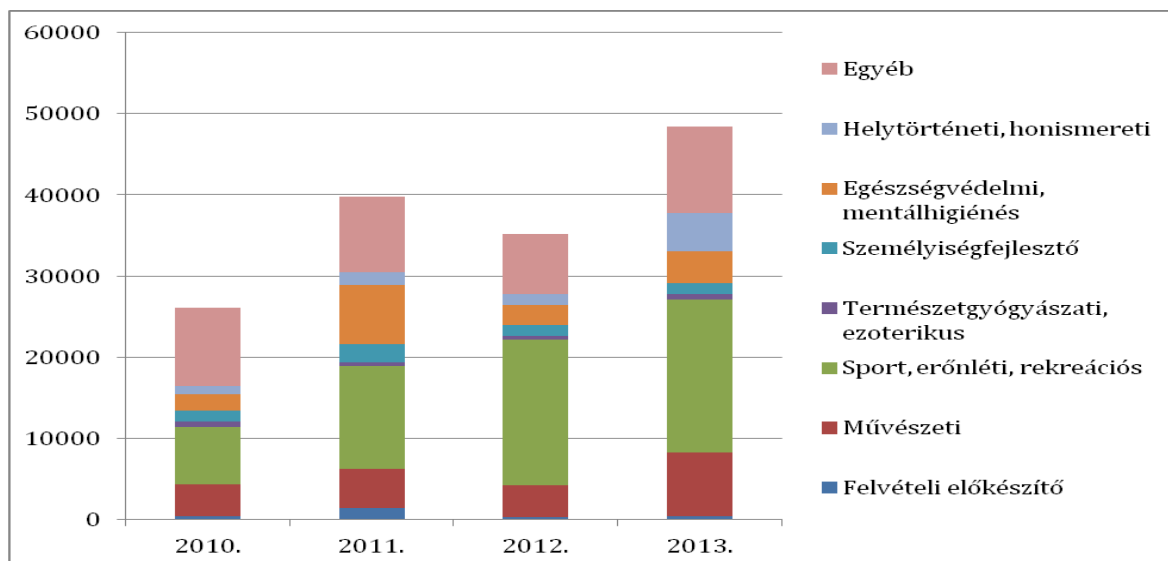
Ha az egyes képzéstípusokat nézzük (általános, szakmai, nyelvi), akkor, mint az 5. ábrán is látható, ahogyan a csoportok számának esetében is (2. ábra), hogy az általános képzést befejezők száma a legmagasabb és a képzést befejezők számának emelkedését is az általános képzéseken résztvevők, azokat befejezők létszámának emelkedése adja.

5. ábra A közművelődési intézmények által folytatott saját képzéseken a képzést befejezők létszáma (fő) képzési cél szerinti bontásban 2010 és 2013 között
(Forrás: kultstat.emmi.gov.hu)

Ha megnézzük, hogy az általános képzésen belül milyen típusú képzések a legkeresettebbek (6. ábra), akkor azt láthatjuk, hogy a sport, erőnléti, rekreációs és a művészeti képzések a legnagyobb számban látogatottak.

6. ábra A közművelődési intézmények által folytatott általános célú képzéseken a képzést befejezők létszáma (fő) 2010 és 2013 között
(Forrás: kultstat.emmi.gov.hu)

A saját képzési adatok nem csak a felnőttekre, hanem minden korosztályra vonatkoznak, így a képzésekre beiratkozottak korcsoportonkénti számának alakulását is érdemes megnézni, (ebben a kategóriában van csak korcsoportos bontás). Ahogyan a 2. táblázatban láthatjuk, jelentős változások a felnőtt korcsoportok tekintetében nem történtek. A közművelődési intézmények saját képzéseire 65 %-ban felnőttek iratkoztak be.

2. táblázat A közművelődési intézmények saját képzéseire beiratkozottak száma életkori csoportok szerint
(Forrás: kultstat.emmi.gov.hu)

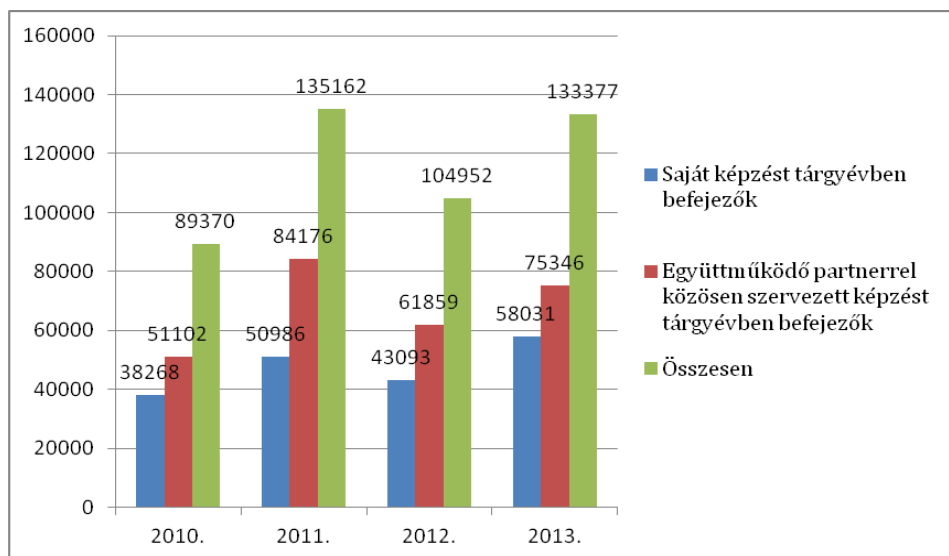
	2010	2011	2012	2013
15 év alatti	28591	20754	11140	16251
15-17 éves	5412	4186	4161	6787
18-29 éves	9423	8808	9787	11749
30-54 éves	16651	18048	19115	21582
55 év fölötti	8768	9181	9064	9424

Ha az együttműködő partnerrel végzett képzéseket tekintjük, egy olyan módszertani problémába ütközünk, hogy a saját képzésekről kért adatok és az együttműködő partnerrel közösen szervezett oktatásról, képzésről kért adatok nem teljesen összevethetők, mivel más metodikájúak. Míg a saját képzések esetében csak az iskolarendszeren kívüli képzések általános, nyelvi, szakmai csoportjai jelennek meg részletes bontásban (lásd 5. lábjegyzet), addig az együttműködő partnerrel közösen szervezett oktatás, képzés esetében az iskolarendszerű és iskolarendszeren kívüli képzések is megjelennek, azonban általánosabb kategóriákat használva. A saját képzések esetében van korcsoportos bontás, az

együttműködésben szervezett képzések esetében nincs¹³. Így azt nem tudhatjuk meg, hogy az együttműködésben megvalósított általános és szakmai képzések milyen közvetlenebb céllal szerveződnek, milyen a résztvevők életkori megoszlása, azonban a csoportok és a résztvevők számát (a résztvevők száma és a képzést befejezők száma egyaránt megjelenik) megismerhetjük és összevethetjük. A 7. ábrán azt láthatjuk, hogy a saját és együttműködő partnerrel közösen szervezett képzéseket tárgyévben hányan fejezték be 2010 és 2013 között. Változó évenként a szám, de az együttműködésben megvalósuló képzéseken résztvevők, képzést befejezők száma minden esetben magasabb.

7. ábra A közművelődési intézmények saját képzéseit és együttműködő partnerrel közösen szervezett képzéseit tárgyévben befejezők száma 2010-2013

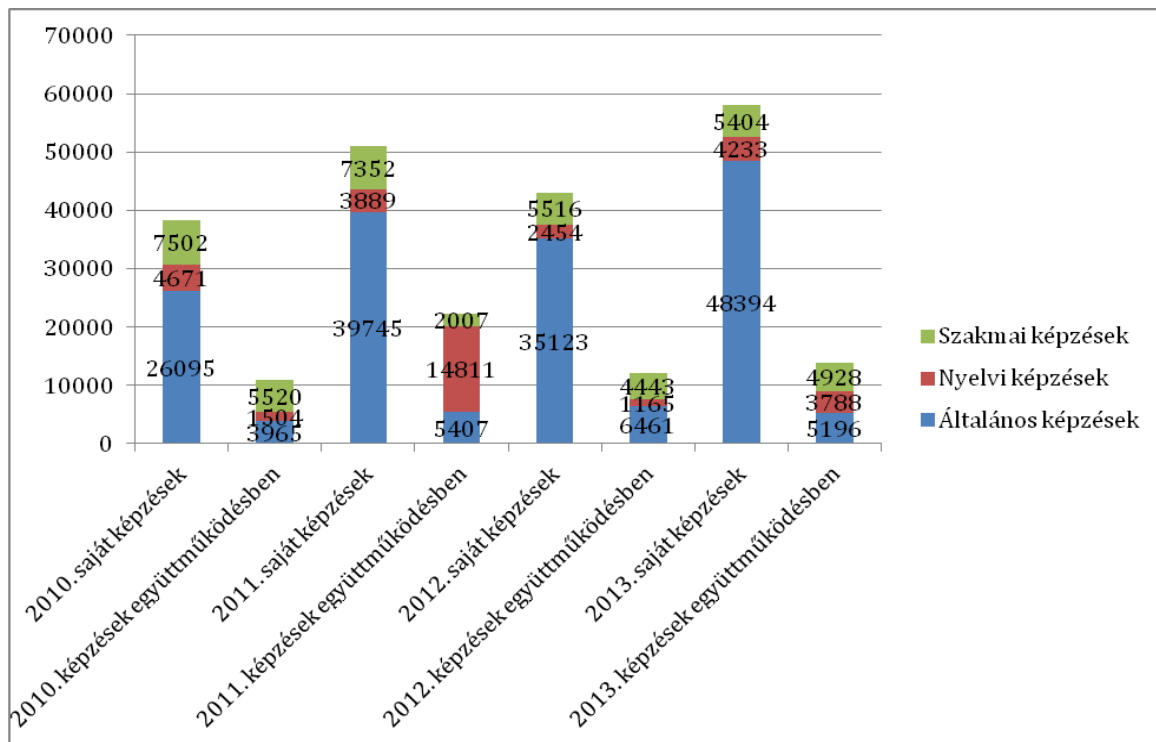
(Forrás: kultstat.emmi.gov.hu)

Ha a saját képzéseket és az együttműködő partnerrel szervezett képzéseket a képzési cél szempontjából (általános-szakmai-nyelvi) nézzük (8. ábra), más arányokat láthatunk. A saját képzések esetében megfigyelhető az általános képzések egyértelmű túlsúlya. Az együttműködő partnerrel szervezett képzések tekintetében kiegyenlített az egyes képzési célok szerint a helyzet, a 2011-es évet kivéve az általános, a szakmai és a nyelvi képzéseket befejezők száma ugyanolyan arányú. A közművelődési intézmények tehát önállóan leginkább általános képzéseket bonyolítanak, a szakmai képzések és nyelvi képzések esetében szívesen működnek együtt másokkal, valószínűleg azért, mert szükségük van szakismeretre, szakemberekre a képzés megszervezéséhez.

¹³ A kulturális statisztika adatlapjainak módosításakor érdemes megfontolni, hogy az oktatásra, képzésre vonatkozó kérdések hasonló szemléletűek, azonos kategóriájúak, így összevethetők legyenek.

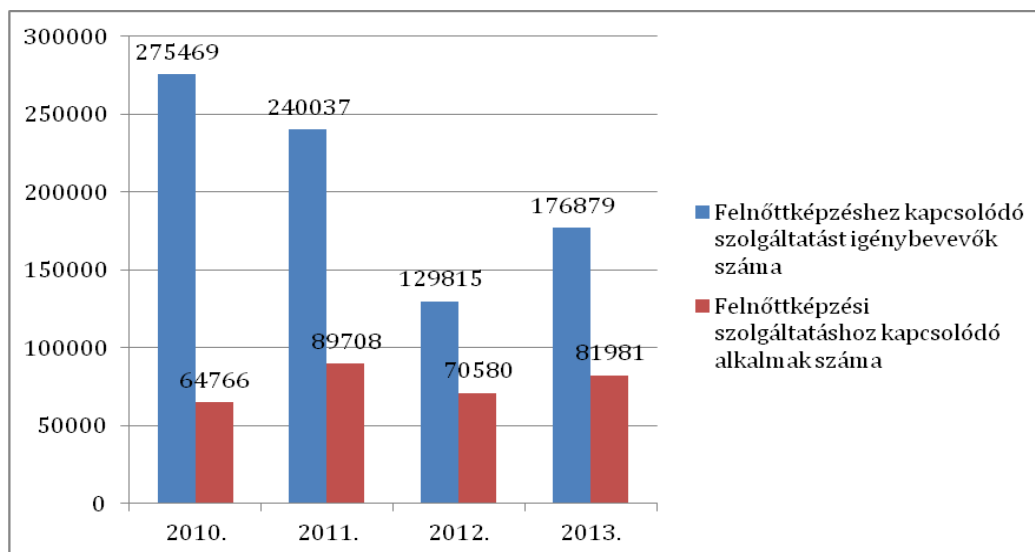
8. ábra A közművelődési intézmények saját képzéseit és az együttműködő partnerrel közösen szervezett képzéseit a tárgyévben befejezők számának alakulása képzési cél szerint (fő)
(Forrás: kultstat.emmi.gov.hu)

Érdeemes még kitérni a közművelődési intézmények által nyújtott felnőttképzési szolgáltatásokra. A 1438-as adatlap 19. táblájában a szolgáltatásokra vonatkozó adatok között szerepel a tanácsadás, információs szolgáltatás – felnőttképzéshez kapcsolódó szolgáltatások. A 2001. évi CI-es törvény által használt fogalom jelenik meg az adatlapokon, a 2013. évi LXXVII-es törvény már a felnőttképzést kiegészítő tevékenység elnevezést használja. A 2010-2013 közötti időszakban a közművelődési intézményekben jelentős számban vettek igénybe felnőttképzéshez kapcsolódó szolgáltatásokat (9. ábra). A négy évet tekintve a csökkenés ellenére azért mondhatjuk, hogy jelentős ez a szám, mert az intézményeknek nem ez a fő profilja. Ezeknek a szolgáltatásoknak egy része valószínűleg közvetlenül képzéshez kapcsolódott (előzetes tudásszintfelmérés, képzési tanácsadás), de valószínűleg önállóan is jelent meg tanácsadás. A 2010-2011-es év magas igénybevevői száma valószínűleg az ebben az időszakban a közművelődési intézmények számára elérhető Európai Unió pályázatokkal függhet össze, több olyan pályázat volt, amelynek keretében felnőttképzési szolgáltatásokat nyújthattak az intézmények. Amit még érdemes kiemelni, hogy a szolgáltatást igénybevevők számának csökkenése nem jár együtt a szolgáltatáshoz kapcsolódó alkalmak számának csökkenésével.

9. ábra A felnőttképzéshez kapcsolódó szolgáltatást közművelődési intézményben igénybevevőinek és alkalmainak száma 2010-2013.

(Forrás: kultstat.emmi.gov.hu)

Összegzés

A közművelődési intézményekben a közösségi művelődés, a művelődő közösségek munkája révén értékek, ismeretek átadása zajlik folyamatosan. Olyan hozzáadott érték ez a társadalom és az egyén számára is, amely nehezen mérhető, nem számosítható. A közművelődési intézményekben zajló képzéseken, előadásokon, előadásorozatokon, szakköri munkákban résztvevők sok-sok ismerettel gazdagodnak, számos területen fejlesztik képességeiket, de ezek általában nem végzettséget, oklevelet nyújtó alkalmak, képzések.

Ha csak a képzési tevékenységet tekintjük, elég komoly eltérések vannak évenként, érdemes lenne megvizsgálni, hogy ezeknek mi állhat a háttérében. Mivel a tendenciák hasonlóak, például ha a saját képzést és az együttműködésben szervezett képzéseket nézzük, lehet finanszírozási oka is.

Ha a képzési tevékenységet képzési cél szerint is nézzük, akkor megállapíthatjuk, hogy az általános célú képzés szempontjából nagyon fontos szerepe van a közművelődési intézményeknek. A saját képzések legnagyobb része ilyen típusú és ez azért fontos és hiánypótló, mert egyébként a felnőttképzési szektor igen szakképzés domináns. A közművelődési intézmények olyan felnőtt tanulói kört érnek el, amelyek nehezebben kapcsolódnak be képzésekbe, így az intézmények ilyen típusú tevékenységének fontos társadalmi integrációs szerepe van.

Felhasznált irodalom:

- 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről
- 68/2013. (XII. 29.) NGM rendelet a kormányzati funkciók, államháztartási szakfeladatok és szakágazatok osztályozási rendjéről
- B. Gelencsér Katalin (1996): A helyi közművelődés feladatai és funkciói. In: Szabó Károly (szerk.): Közművelődési tanulmányok. Pécs, JPT TKI – Magyar Honvédség Humán Főcsoportfőnökség Kulturális Főigazgatósága 261-290.
- B. Gelencsér Katalin (2011): A tudás, a megismerés és a társas megértés öröme – Művelődéstörténeti és közművelődés-elméleti tanulmányok. Budapest, Tinta Kiadó
- Cserép László – Németh János István (szerk.) (2012): A Magyar Közművelődés Szakpolitikai Koncepciója. Budapest, NEFMI
- Csoma Gyula - Lada László (2000): Funkcionális analfabetizmus, második esély, közművelődés. In: Harangi László – Pordány Sarolta (szerk.): Felnőttképzés a közművelődésben. Budapest, Magyar Művelődési Intézet 51-65.
- Csoma Gyula (2008): Szempontok az egész életen át tartó tanuláshoz kapcsolódó oktatáspolitikai programok értékeléséhez. In: Benedek András – Lada László (szerk.): Tanulás életen át /TÉT/ Magyarországon. Budapest, Tempus Közalapítvány 66-104.
- Csoma Gyula (2009): Hogyan változtak a felnőttek nevelésének és oktatásának kulcsfontosságú problématerületei? In: Csermely Péter (szerk.): Szárny és teher. A magyar oktatás helyzetének elemzése. Háttéranyag. Budapest 219-225.
- Harangi László (2000): A non-formális felnőttoktatás helyszínei és aktorai. In: Harangi László – Pordány Sarolta (szerk.): Felnőttképzés a közművelődésben. Budapest, Magyar Művelődési Intézet 9-34.
- Inkei Péter (1997): Közművelődés és felnőttképzés. Szín, 2. évf. 4. sz. 9-10.
- Koltai Dénes – Koltai Zsuzsa (2005): Felnőttoktatás és múzeumi képzés. Tudásmenedzsment, 1. sz. 75-83.
- Közművelődési Stratégia 2007-2013. (2007) Budapest, Oktatási és Kulturális Minisztérium Közművelődési Főosztály
- Maróti Andor (2009): Létezik-e közművelődés. Tudásmenedzsment, 10 évf. 1. sz. 14-19.
- Mátyus Aliz (2006): Dr. Gelencsér Katalin a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Közművelődési Főosztályának képzési referense a képzésről. Szín, 11. évf. 3. sz. 1-5.
- Pordány Sarolta (2000): Fejlesztési irányok és szükségletek az iskolarendszeren kívüli felnőttképzésben. In: Harangi László – Pordány Sarolta (szerk.): Felnőttképzés a közművelődésben. Budapest, Magyar Művelődési Intézet 35-50.
- Sz. Tóth János (2013): Élethosszig tartó tanulás – feléből-harmadából. Művelődés – Népfőiskola – Társadalom, 20. évf. 2. sz. 2-4.
- Talata-Dudás Katalin (2009): A közművelődés helyzetének alakulása a 2005-ös / 2008-as közművelődési statisztika tükrében. Szín, 2009. 14. évf. 5. sz. 4-43.
- Talata-Dudás Katalin (2010): A közművelődés helyzete a 2006-2009-es közművelődési statisztika adatai alapján. Szín, 15. évf. 5. sz. 4-62.
- Talata-Dudás Katalin (2011): A közművelődés helyzete a 2006-2010-es közművelődési statisztika adatai alapján. Szín, 16. évf. 5. sz. 4-28.
- Társadalmi Megújulás Operatív Program 2007-2013 (2007) Magyar Köztársaság Kormánya

JUNIOR KUTATÓMŰHELY

Pótfi Melinda:

Kulturális fogyasztási mintázatok két debreceni középiskola összehasonlításában

Abstract

I have studied the culture consumption of youngsters, more precisely, I focused on two branches of culture. The targets of my analysis were students from Ady Endre Secondary Grammar School and from Kodály Zoltán Secondary School of Music. They were chosen because their norm and value system is still developing. This process is mostly influenced by the four areas I have studied, namely family, school, friends and the media.

My paper has two main parts; the first one includes the theoretical background of my research while the second part analyzes my basic assumptions.

I focused on the relation of secondary school students to the four areas already mentioned; family, school, friends and the media, considering culture consumption.

The main finding of my work is that it was possible to examine an area that is pushed into the background nowadays – and it was reached through a special social group.

Bevezetés

A 2008-as gazdasági világválság Magyarországon is mai napig érezteti hatását, mind gazdasági mind társadalmi területen. Jelen tanulmányban a kultúra területére szorítkozok, mely ugyancsak megsínylette a válság következményeit. A kultúra alapvetően meghatározza egy ország arculatát, gondolkodásmódját. Ebből kifolyólag fontosnak tartom, hogy foglalkozzunk a témával. Társadalmi cél a kultúra életben tartása, mert az élő kultúra a társadalom és a gazdaság motorjaként funkcionál (Kapitány 2009).

A válság egyik következménye, hogy sok család nehéz helyzetbe került anyagilag ennek vonzataként társadalmilag is, hisz a legszembetűnőbb differenciálódási elv az anyagi háttér. Leginkább ez határozza meg egy család életszínvonalát. Mindennek közvetlen következménye, hogy a társadalmi különbségek csak fokozódnak. A társadalom sosem volt homogén egésznek tekinthető. Számos felmérés, például Csepeli György és Prazsák Gergő kutatási (Csepeli 2010) adataiból kitűnt, hogy a többségben levő alsó osztály fogyasztja leginkább a tömeg kultúrát, míg a legvékonyabb réteg, az elit, a magas kultúra fogyasztása mellett teszi le a voksát. A középréteg pedig vegyesen, hol kisebb, hol nagyobb mértékben fogyasztva az egyiket és a másikat, de nagyobb részük inkább a tömeg kultúrát, a multimédia által kibocsátott kultúrát részesíti előnyben. Amennyiben megpróbálunk valamilyen összefüggést keresni a kulturális érdeklődés és a kultúrafogyasztás között, felfedezünk egy olyan kapcsolatot, amely arra mutat, hogy az emberek értékrendje és attitűdje hűen tükrözi a gyakorlatot (Kuti 2009). „Mivel a kultúra státuszjellemző is, könnyen előfordulhat, hogy a magasabb társadalmi rétegekbe tartozók akkor is fontosnak tekintik, ha az életmódjukba ténylegesen kevés művelődési tevékenység fér bele. [...] az ifjúsági szubkultúrában sikknek (ha nem normának) számíthat a komolyabb műfajok elutasítása” (Kuti 2009:172).

A kultúrakutatók többsége, például Antalóczy Tímea, Füstös László, Hankiss Elemér, Kapitány Ágnes, Kapitány Gábor, Vitányi Iván (Antalóczy 2009), Agárdi Péter (2010) vélekedik úgy, hogy társadalmunk egyre szélsőséesebb lesz. A tömegkultúrának

köszönhetően a társadalom egyre nagyobb része kénytelen megelégedni az alacsonyabb színvonalú kulturális javakkal.

Kutatásomban többek között a már fent említett kutatók munkáit tanulmányoztam. Számos kultúra definíciót, tipizálást megvizsgáltam, mint például Sain Mátyás *A kultúra helyzete a terület- és vidékfejlesztésben* című tanulmányát is, melyben a magas vagy elitkultúra kifejezéseket használja (Sain 2007). Vitányi Iván *A kulturális magatartás hét fajtája* című írásában, ugyancsak a magas kultúra és a populáris kultúra fogalmakat forgatja (Vitányi 2007). Ezekből kiindulva kialakítottam saját fogalmi körömet, ami kutatásom miatt szükséges volt. Kutatásomban a magas vagy elit kultúra, a tömeg vagy populáris kultúra definíciókat magam is használom. Azonban szükségét éreztem egy olyan fogalmi kör létrehozásának, mely ellenben az előzőekkel, nem a kultúra kvalitását kategorizálja, hanem annak fogyasztási módját. Így jött létre a klasszikus és a modern kultúrafogyasztók csoportja. A klasszikus kultúrafogyasztók csoportjába soroltam a szakirodalom olvasást, szépirodalom, regényolvasást, múzeum, kiállítás látogatást, színházba járást, komolyzenei koncertek, és az opera látogatást. A modern kultúrafogyasztók csoportjába pedig a CD - hallgatás, számítógépezés, internetezés, videó és DVD kölcsönzés/nézés, moziba járás, könnyűzenei koncertek látogatása tevékenységeket soroltam. Ezekhez a definíciókhoz illesztettem empirikus kutatásomat is.

Két debreceni középiskola diákjainak kultúrafogyasztási szokásainak összehasonlító vizsgálata

Kutatásom alapjául szolgáló célcsoportomat középiskolás fiatalok alkotják. Két debreceni középiskola tanulóival töltöttem ki kérdőívemet, a Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskola és AMI, és az Ady Endre Gimnázium diákjaival.

A debreceni Kodály Zoltán Szakközépiskola zenei szakképzésre specializálódott intézmény. Párhuzamos képzést folytatnak. Ez azt jelenti, hogy a közoktatással (matematika, magyar, történelem, nyelv, informatika stb. tantárgyak) párhuzamosan, zenei szaktárgyak (zeneirodalom, hangszeres főtárgy órák /hegedű, brácsa, cselló, bőgő, gitár, fuvola, oboa, klarinét, szaxofon, fagott, trombita, kürt, harsona, tuba, zongora, orgona, hárfa, ütőhangszerek, ének stb./, zeneelmélet –szolfézs, kórus, zenekar) oktatása történik az intézmény falain belül. Általában kis létszámú osztályokkal (15-20 fő), illetve egyéni órákkal működik az oktatás. 9-12. osztály elvégzését követően érettségi vizsgát tesz a tanuló. Ezt követően lehetősége van felsőoktatási intézménybe jelentkezni/felvételizni, illetve maradni az intézményben még egy szakmai évre („ötöd év”).

Az Ady Endre gimnázium jóval nagyobb létszámú iskola, mint a Kodály. Négy féle képzést indít évente; ezek: hatévfolyamos képzés, emelt szintű nyelvi képzés, két tanítási nyelvű képzés, és emelt szintű dráma és ének-zenei képzés. Vannak nyelvi előkészítő osztályok, így ezek az évfolyamok az ötödik év végén teszik le az érettségi vizsgát. Jó hírű, magas színvonalú középiskolának számít Debrecenben, így általában túljelentkezés tapasztalható. A Kodályhoz képest nagy létszámú, 35-40 fős osztályokkal dolgoznak a tanárok. Az érettségi vizsga letételét követően felsőoktatási intézményekbe jelentkezhetnek a tanulók.

Céltudatosan választottam ezt a korosztályt (14 és 19 év közöttieket), mivel a felnőtté válás előterében vannak már. Életkorukból kifolyólag még némi szülői és tanári felügyelet és koordináció alatt állnak, de már rendelkeznek saját életcéllal, elképzeléssel jövőjüket illetően. Másrésről pedig ők a következő felnőtt generáció alapjai, így érdemes és fontos odafigyelni rájuk.

A két intézményből összesen 184 kérdőívet sikerült kitölttetnem. A Kodályból négy (9, 10, 11 és 12.) osztályból összesen 79 fő, a megkérdezettek 43%-a, az Adyból négy két tanítási nyelvű (10, 11, 12 és 13.) osztályból 105 fő, a megkérdezettek 57%-a töltötte ki a kérdőívet. Nemüket illetően 39-61% az eloszlás, szám szerint 72 férfi és 112 nő töltötte ki az ívet. Életkorukat tekintve 14 és 19 év közöttiekről van szó. Legnagyobb százalékban a 16 és a 18 évesek vannak. Lakhelyük szerint 55-45%-os a megoszlás a Debreceni lakosok javára. Az Adysoknál a kitöltők 81%-a debreceni, míg a Kodályban a vidékről érkezettek száma a magasabb (80%), és a debreceniek csak a kitöltők 20%-a. Egy másik meghatározó tényező lesz az, hogy a hét legnagyobb részében kikkel él együtt a tanuló. 69%-uk nyilatkozta azt, hogy a szüleikkel élnek, viszont ott vannak a vidéki lakosok, akik a hét nagy részében kollégiumban tartózkodik (26%). Azért fontos ez számunkra, mert akik nagyrészt nem a szüleivel élnek, sokkal nagyobb a döntéshozási szabadságuk míg, akik nap, mint nap a szüleivel élnek, feltételezhető, hogy nagyobb a szülői kontroll.

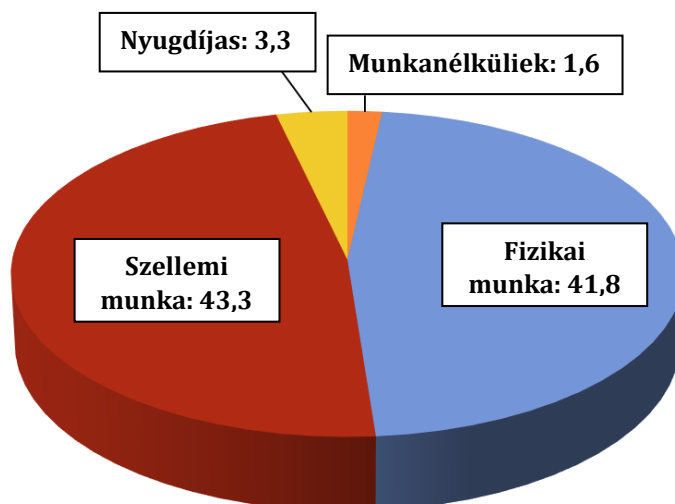
A család és a kultúrafogyasztási szokások összefüggései

Feltételezésem szerint, a család a legmeghatározóbb színtér és befolyásoló tényező egy ifjú életében a kultúrához való közeledése szempontjából. Ennek kapcsán arra voltam kíváncsi, hogy pozitív vagy inkább negatív hatást gyakorol az ifjúság színházba járására, illetve a komolyzenei koncertek látogatására a család; vajon serkenti a látogatást, vagy inkább elvonja róla az érdeklődést, támogatja a gyerek művelődését és kulturális fejlődését, vagy igazából nem érdeklik a szülőket és nem fordítanak rá figyelmet.

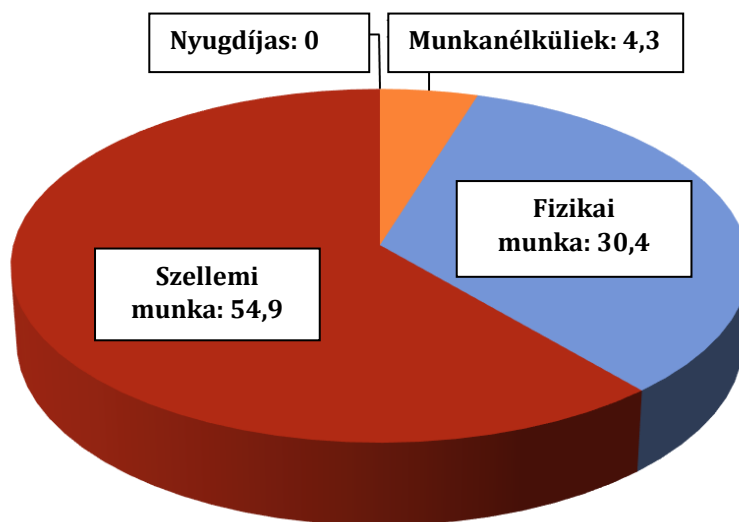
Elsősorban fontos feltérképezni azt, hogy a család milyen anyagi háttérrel rendelkezik. Ezt nagyban befolyásolja, hogy mennyi az aktív keresők száma. A válaszadók közel 75%-a nyilatkozott arról, hogy mindkét szülője, gondviselője aktív keresettel rendelkezik, emellett 25% nyilatkozta, hogy csak az egyik szülő rendelkezik keresettel. Ezt követően megvizsgáltam, hogy milyen típusú munkát végeznek a szülők, hiszen ez számottevően befolyásolja egy gyerek életét. Négy kategóriát alakítottam ki: munkanélküliek, fizikai munkát végzők, szellemi munkát végzők, és a nyugdíjasok csoportját. Mind a négy kategóriát megvizsgáltam külön az apáknál (1. ábra) és külön az anyáknál (2. ábra).

1. ábra: Végzett munka szerinti megoszlás apáknál (%)

(Forrás: Saját szerkesztés)

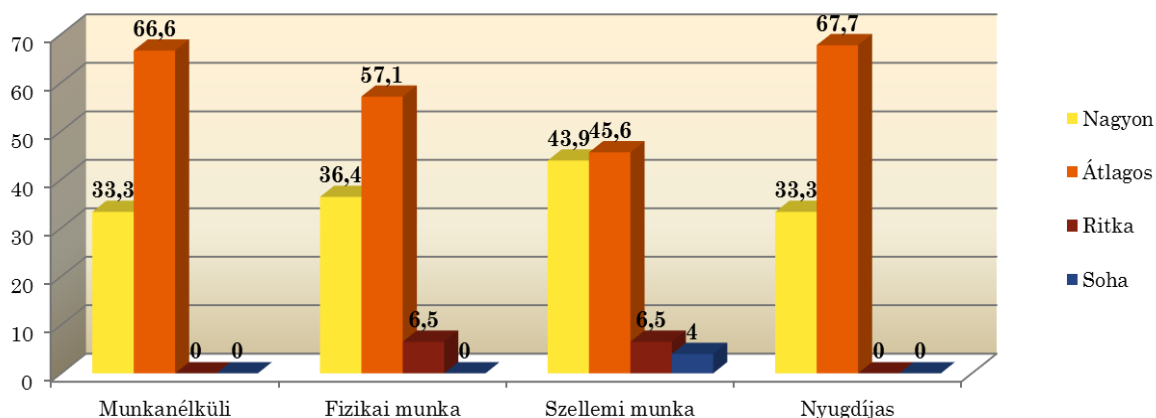

2. ábra: Végzett munka szerinti megoszlás anyáknál (%)
(Forrás: Saját szerkesztés)

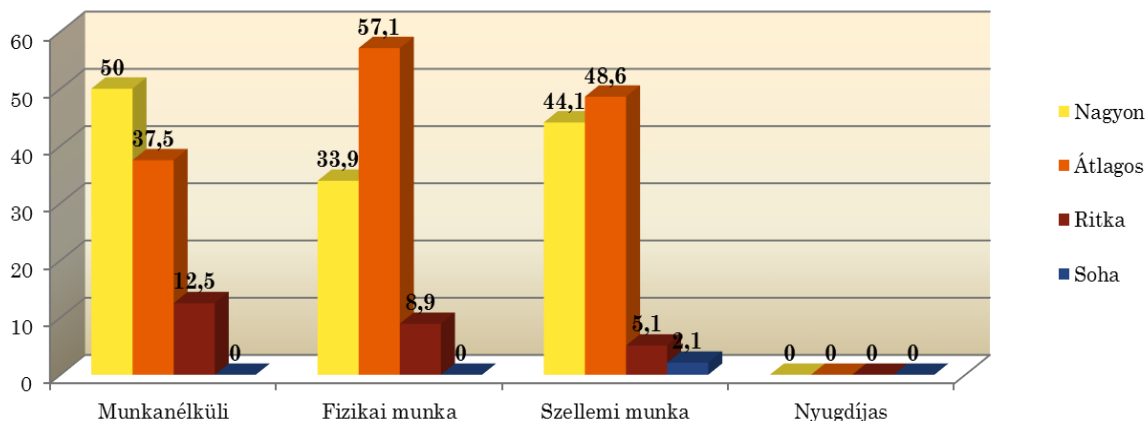

Mind a két ábrán láthatjuk, hogy az apák és az anyák esetében is a szellemi munkások vannak többségben. Ebben a kategóriában nagy számmal fordultak elő a vállalkozók, orvosok, nevelőtanárok, vezetőbeosztásban dolgozók. Az anyák esetében kiemelkedően több a szellemi munkás (54,9%), az apák esetében inkább fele-fele arányban oszlik meg a fizikai és a szellemi munkások aránya (41,8% - 42,3%). Mindezek után megvizsgáltam, hogy a végzett munka milyen arányban befolyásolja azt, hogy milyen mértékben fordítanak figyelmet a kulturális javak fogyasztására.

3. ábra: Kulturális javak fogyasztására fordított figyelem apáknál (%)
(Forrás: Saját szerkesztés)

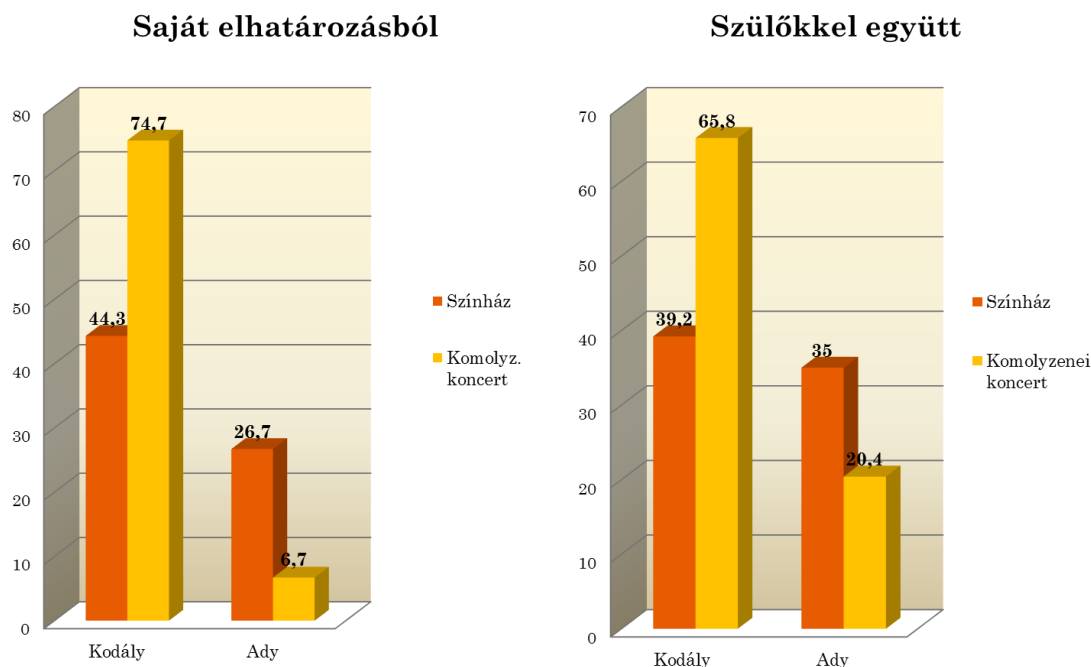

4. ábra: Kulturális javak fogyasztására fordított figyelem anyáknál (%)
(Forrás: Saját szerkesztés)

A 3. és a 4. ábra arra szolgál, hogy képet kapjunk arról, hogy melyik fél van nagyobb hatással a család kulturális életére. Itt leginkább az aktív dolgozók csoportjait, illetve ezt a két számottevő csoportot, azaz a fizikai és a szellemi munkát végzők ábráit szeretném előtérbe helyezni. Mind a két kategóriában láthatjuk, hogy mind az anyák, mind az apák esetében az átlagos odafigyelés jellemző a kulturális javak fogyasztása tekintetében. Ez úgy gondolom, hogy elég jó ráta. Viszont emellett láthatjuk azt is, hogy mind két fél esetében a szellemi munkát végzők csoportjánál csak pár százalékkal marad el a fokozott odafigyelés kategória. Ez számomra igen biztató eredmény. Véleményem szerint az a tény, hogy a szülők nagyon vagy átlagosan odafigyelnek saját kultúrafogyasztásukra, annak egyenes következménye lesz majd gyerekeik kultúrafogyasztására is. A gyerekek előtt van egy példa, és nagy rá az esély, hogy a gyerek ezt a mintát követni is fogja. Többek között azt is meg kell említeni, hogy az a szülő, aki maga is aktív fogyasztója a kulturális javaknak, az támogatni is fogja gyermeke erre való törekvéseit, illetve ajánlani is fogja ezeknek a javaknak a fogyasztását. Ezt támasztják alá Vajda Zsuzsanna szavai: „Széles körben tapasztalható, hogy az emberek az élet sok területén követik azt, amit a szülői házban láttak vagy tanultak” (Vajda 1994:143). A következő ábra (5. ábra) ezzel függ össze.

5. ábra: Színház és komolyzenei koncert látogatása (%)
(Forrás: Saját szerkesztés)

Az 5. ábra azt szemlélteti, hogy hogyan változik a színház és a komolyzenei koncert látogatottsága, hogy ha saját elhatározásból vagy szülőkkel együtt mennek el a diákok. A hipotézis szemszögéből pozitív a végeredmény, mivel láthatjuk, hogy az Adysok esetében mindkét esetben növekedtek a számok. A komolyzenei koncertek látogatottsága majdhogynem a háromszorosára növekedett. A Kodályosok estében azért nem tekintem negatív eredménynek, mert ott a diákok többsége (80%) vidéki lakos, és én valószínűnek találom, hogy kevésbé engedhetik meg maguknak a szülők, hogy beutazzanak Debrecenbe. Ennek oka akár munkaügyi, vagy közlekedés béli nehézségek is lehetnek, nem kizárva az anyagi problémákat sem. Összességében azt állapítottam meg, hogy a szülők nagy befolyással vannak a fiatalok kultúrafogyasztási szokásaira.

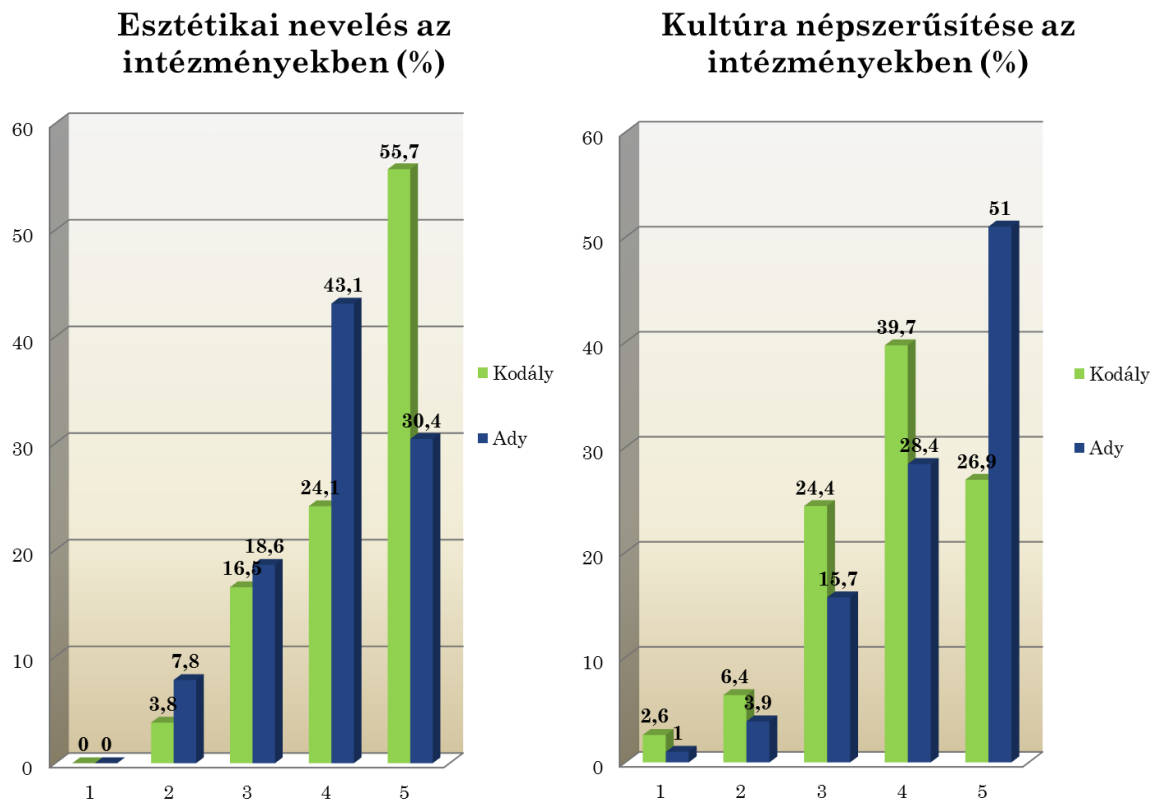
Az iskola és a kultúrafogyasztási szokások összefüggései

Következő feltételezésem az oktatási intézményekre irányult, mely szerint nagy befolyással vannak az ifjúság klasszikus fogyasztásával kapcsolatos gondolkodásmódjának pozitív vagy negatív irányú kialakulására. Ennek mentén az oktatási intézmények munkásságára és nevelési munkájára voltam kíváncsi. Megvizsgáltam többek között azt, hogy a válaszadók mennyire vannak iskolájukkal megelégedve mind oktatási, mind nevelési szempontból, továbbá milyen fakultatív programokra járnak, illetve miket próbáltak ki hosszabb-rövidebb ideig és azokat miért hagyták abba.

Először egy elégedettségi felmérést végeztem, annak kapcsán mennyire vannak megelégedve saját iskolájukkal a felsorolt szempontok szerint. A válaszadók egy öt fokú értékskála alapján osztályozhattak, ahol a legalacsonyabb érték (1) jelentése „egyáltalán nem”, a legmagasabb (5) jelentése pedig „maximálisan”. Ezekből a kérdésekből most négyet emelnék ki (6. és 7. ábra).

6. ábra: Elégedettség felmérés intézményenként I. (%)

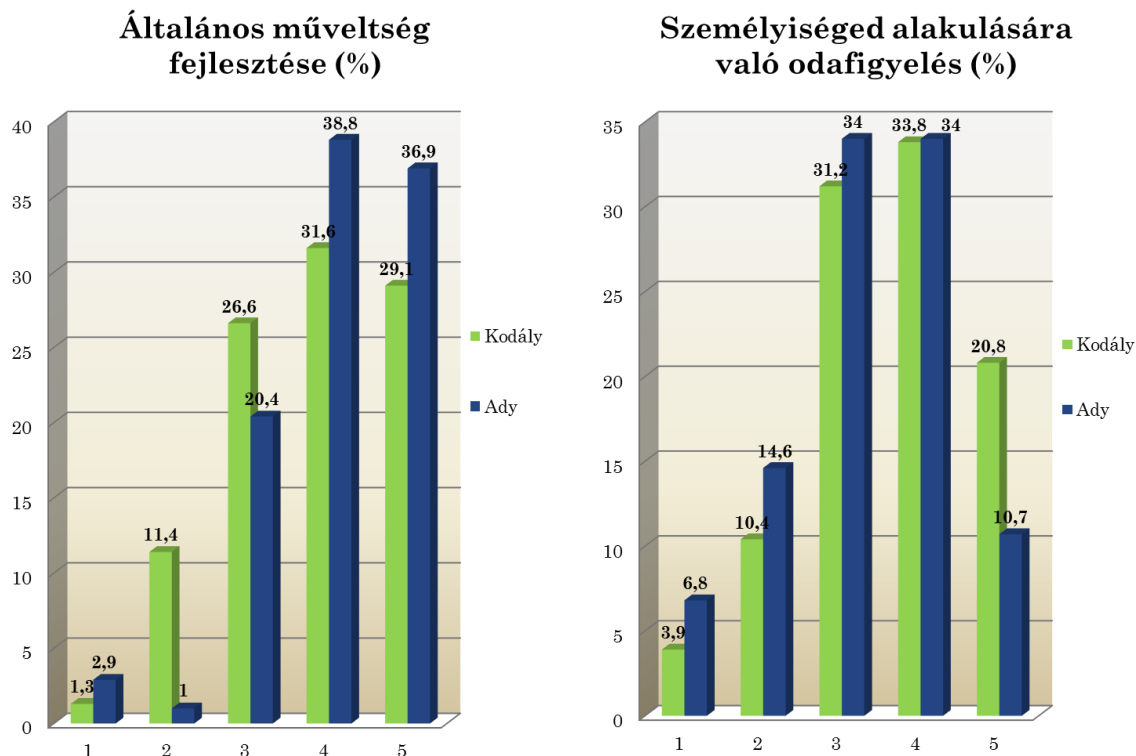
(Forrás: Saját szerkesztés)

Azért érdekes és kettős ez az ábra, mivel a kultúra népszerűsítésének kérdésénél az Ady Endre Gimnázium szinte kétszer olyan magas százalékot kapott, mint a Kodály, ami számomra meglepő eredmény. Ugyanis furcsa, hogy egy olyan intézmény, melynek kizárólag művészeti tagozata van, ráadásul a klasszikus kultúra színterének egyik jelentős szegmensével foglalkoznak, a tanulók úgy vélik, hogy a saját intézményük nem hirdeti eléggé a kultúrát. Amennyiben megnézzük, a kiváló minősítésnél összesen 26,9%-ot (21/79 fő) kapott, míg az Adyban ez ugye 51% (54/105 fő) lett, de a Kodály legmagasabb pontja is az eggyel alacsonyabb kategóriában 39,7%-ot (32/79 fő) ért el. Ez viszont azt mutatja, hogy nem kielégítő az iskola menedzsmentje. Ezzel szemben viszont az esztétikai nevelés kérdésében a Kodály kapta a legmagasabb százalékot (55,7% - 44/79 fő). Bár amennyire magas ez az érték, mondhatni alacsony is, hisz ha olyan szemszögből nézzük, hogy egy olyan intézmény ért el ilyen százalékot, ahol a fő oktatási csapásvonal maga a kultúra, az esztétikum, a szépség. Ebből kifolyólag valószínűleg még nagyobb hangsúlyt kellene az esztétikai érzékenység kialakítására fektetni, mivel ez nagyban hozzájárul a hivatástudat kiépüléséhez, és magához az esztétikumhoz való közeledéshez.

Amit még fontosnak tartottam felmérni az az, hogy szerintük mennyire figyelnek oda a személyiségük fejlesztésére, fejlődésére, alakulására (7. ábra), illetve mennyire figyel oda az iskola az általános intelligencia, az általános műveltség fejlesztésére (7. ábra).

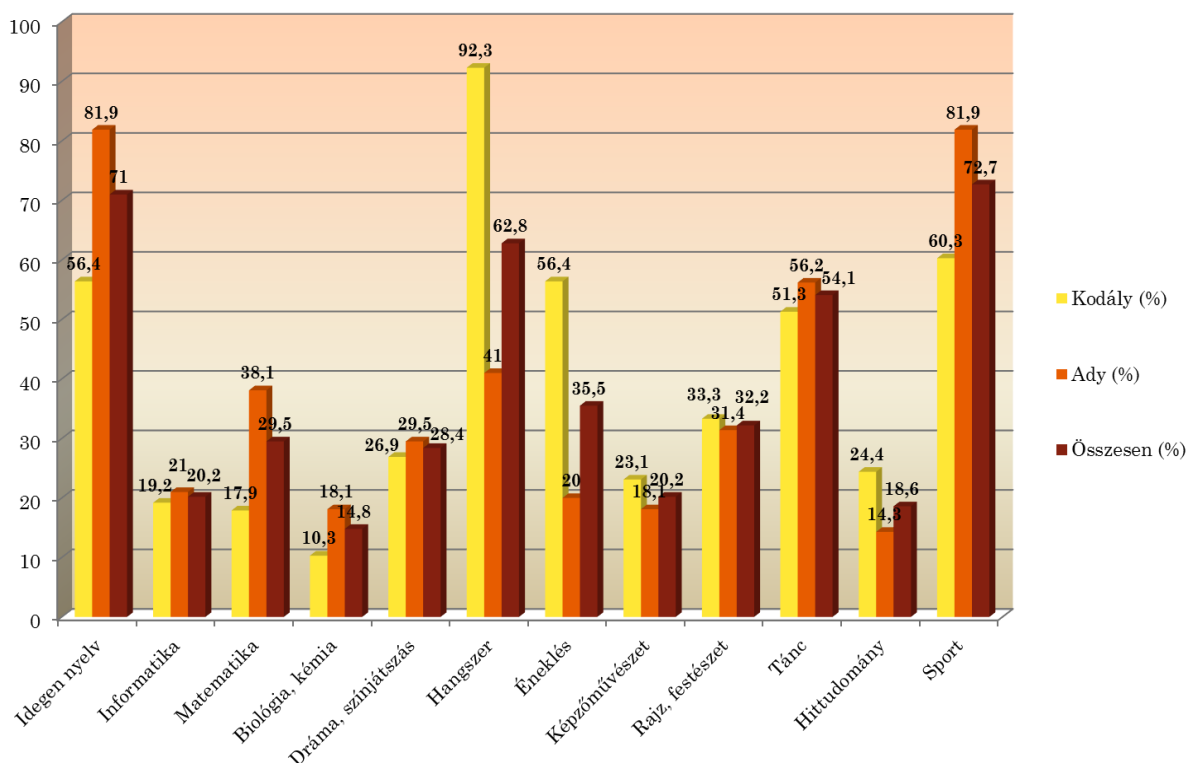
7. ábra: Elégedettség felmérés intézményenként II. (%)
(Forrás: Saját szerkesztés)

Fontosnak tartom, hogy a törzsanyagon kívül a diákok kapjanak még plusz információkat, amik leginkább az életben való túlélést segítik és nem a számonkérés a lényegük. Az adatok alapján egyik szegmens sem kapott közepes átlagnál jobb eredményt (Kodály jó-kiváló átlag 30,4% - 24/79 fő; Ady jó-kiváló átlag 37,6% - 40/105 fő). Véleményem szerint egy oktatási intézménynek nem feltétlenül mindig a tárgyi tudásra kellene koncentrálnia, hanem ami ezen túl van: személyes viszony a diákokkal, kölcsönös bizalom kiépítése, segítség nyújtás, tanácsadás az élet problémáinak megoldásához. Sokkal nagyobb hangsúlyt kellene fektetni az életvezetési tanácsadásra, a stressz kezelésre, a közösségépítési munkákra, arra, amire az életben valójában szüksége lesz, és élete végéig hasznosítani tudja majd. Cáfolhatatlan, hogy rendkívül fontos az érettségre való felkészítés, és ezzel együtt a továbbtanulás. De valahol feledésbe merül a nevelés fontossága. Az, hogy a tanár olyan személy legyen, aki igenis tud értékes emberi értékeket közvetíteni, tanítani, és képes nevelni az ifjúság személyiségén, önképén, gondolkodásmódján. Sokszor azt lehet érezni a tanárokon, hogy a kezdeti pályakezdő lendület elvész és csak az egyhangúság, szürkeség, fásultság, humortalanság marad a helyében.

Amit még szeretnék kiemelni a második hipotézisem kapcsán, az a kipróbált szakkörök, fakultatív programokról készített felmérés. A tanulmányaink során sokféle fakultatív programra, szakkörre kell járni, illetve egyéni érdeklődés végett is jár ezekre az ember, ha nem más kikapcsolódás gyanánt (8. ábra).

8. ábra: Szakkörök, fakultatív programok, amiket eddig életükben kipróbáltak (%)
(Forrás: Saját szerkesztés)

Az összesített eredmények alapján, az első helyen, 72,7%-kal (134/184 fő) a sporttevékenység áll. Másodikként 71%-al (131/184 fő) az idegen nyelv szerepel, majd ezt követi a hangszer tanulás (62,8% - 116/184 fő) és a tánc (54,1% - 100/184 fő). Tulajdonképpen ezek a legalapvetőbb tevékenységek. Ezekre a legtöbb helyen, akár városban, akár vidéken, van valamilyen lehetőség. Amire szeretném felhívni a figyelmet az a hangszertanulás, ezen belül is most az Adysokra koncentrálva. Láthatjuk, hogy viszonylag igen magas százalékban (41% - 43/105 fő) kezdtek el valamilyen hangszeren tanulni, emellett pedig 20%-uk (20/105 fő) énekelni. A szülők végzettségétől és munkájától függetlenül a fiúk (47% - 34/72 fő) és a lányok (53% - 59/112 fő) is egyaránt, szinte egyenlő arányban elkezdtek valamilyen hangszeren tanulni. Feltételezéseimhez képest, ez egy pozitív végeredmény lett.

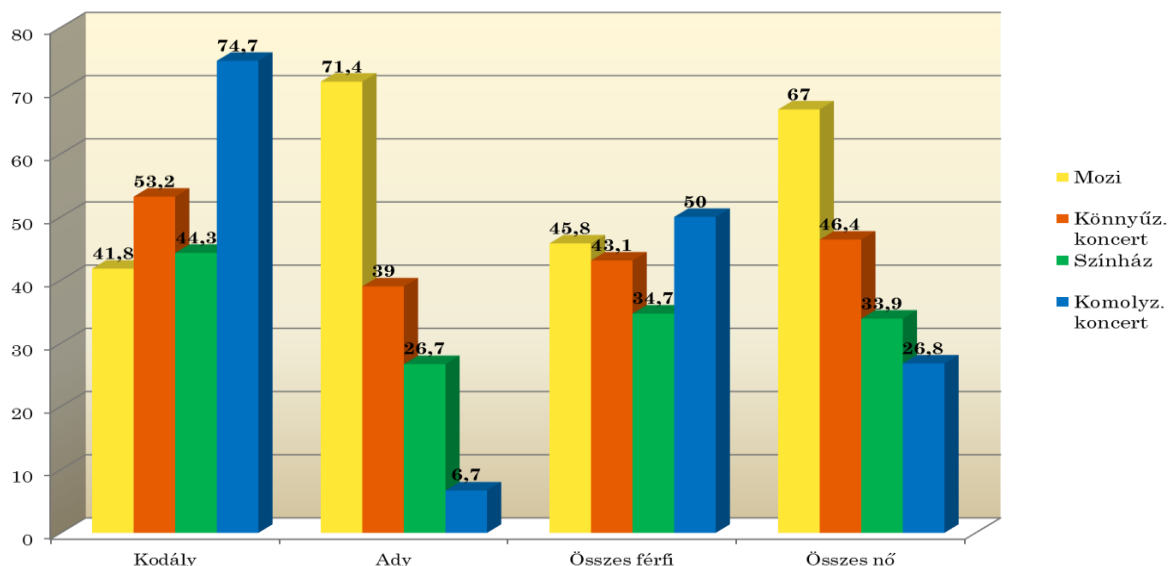
A kortárscsoportok és a kultúrafogyasztási szokások összefüggései

Következő feltételezésem két speciális szegmensre irányult, a színházra és a komolyzenei koncertek látogatottságára. Úgy vélem, hogy a színház és a komolyzenei koncertek látogatottsága, illetve az irántuk való érdeklődés háttérbe szorul a vizsgált korosztályban. Ennek kapcsán a célcsoport szórakozási, kapcsolódási szokásaira, annak gyakoriságára, színtereire és minőségére voltam kíváncsi. Emellett megvizsgáltam a fiatalok, kortársaik, és a kultúrafogyasztási szokásaik összefüggéseit. Próbálok képet kapni arról, hogy hol és milyen helyet kap a színház és a komolyzenei koncertek látogatása az életükben.

A kitöltőknél felmértem, hogy milyen szórakozási formákat vesznek igénybe. A lehetőségek közül a kávézók, pubok, diszkók, sportok, koncertek, színház, stb. választhattak. A kutatásból

most csak azt emelném ki, hogy milyen arányban járnak színházba és komolyzenei koncertekre. A 9. ábra intézményekként és nemek szerint is mutatja az eredményt.

9. ábra: Szórakozási formák igénybevétele iskolák és nemek szerint (%)
(Forrás: Saját szerkesztés)

A vizsgált két kultúraközvetítő helyszín látogatottságáról visszkapott jelzések feltételezésemet erősítik. Az eredményekből szeretném kiemelni, hogy a színházlátogatás esetében az Ady alacsonyabb százalékat kapott (26,7% - 28/105 fő). Ez némileg csak azért meglepő, mivel az iskola rendelkezik dráma tagozattal, és ahhoz képest alacsonynak tartom ezt a számot. Igaz, hogy két tanítási nyelvű tagozatos diákokat kérdeztem meg, de úgy gondolom, hogy az iskolának is jobban kellene ösztönözni a diákjait, hogy látogassák az előadásokat. Emellett látjuk, hogy a mozi látogatottsága ennek háromszorosa. A komolyzenei koncertek nézettsége ennél még rosszabb helyzetben van, hisz mindössze 6,7% (7/105 fő) nyilatkozta azt az Adysok körében, hogy jár komolyzenei koncertre. A Kodályban ez igen magas százalékat kapott (74,7% - 59/79 fő). Itt még meg lehet említeni, hogy megvizsgálva a fiúk és lányok arányát ebben a kérdéskörben, azt vehetjük észre, hogy a komolyzenei koncerteket a fiúk (50% - 36/72 fő) szinte kétszer annyian látogatják, mint a lányok (26,8% - 30/112 fő). Viszont ez utóbbi csoport szívesen jár moziba (67% - 75/112 fő). Összességében a vizsgált korosztály a legszívesebben moziba jár (58,7% - 108/184 fő). Ez arra enged következtetni, hogy többnyire modern kultúrafogyasztók, de azért van érdeklődés a klasszikus kultúrafogyasztás, ezen belül is a magas kulturális javak fogyasztása iránt is. Ezt támasztja alá az 1. táblázat is.

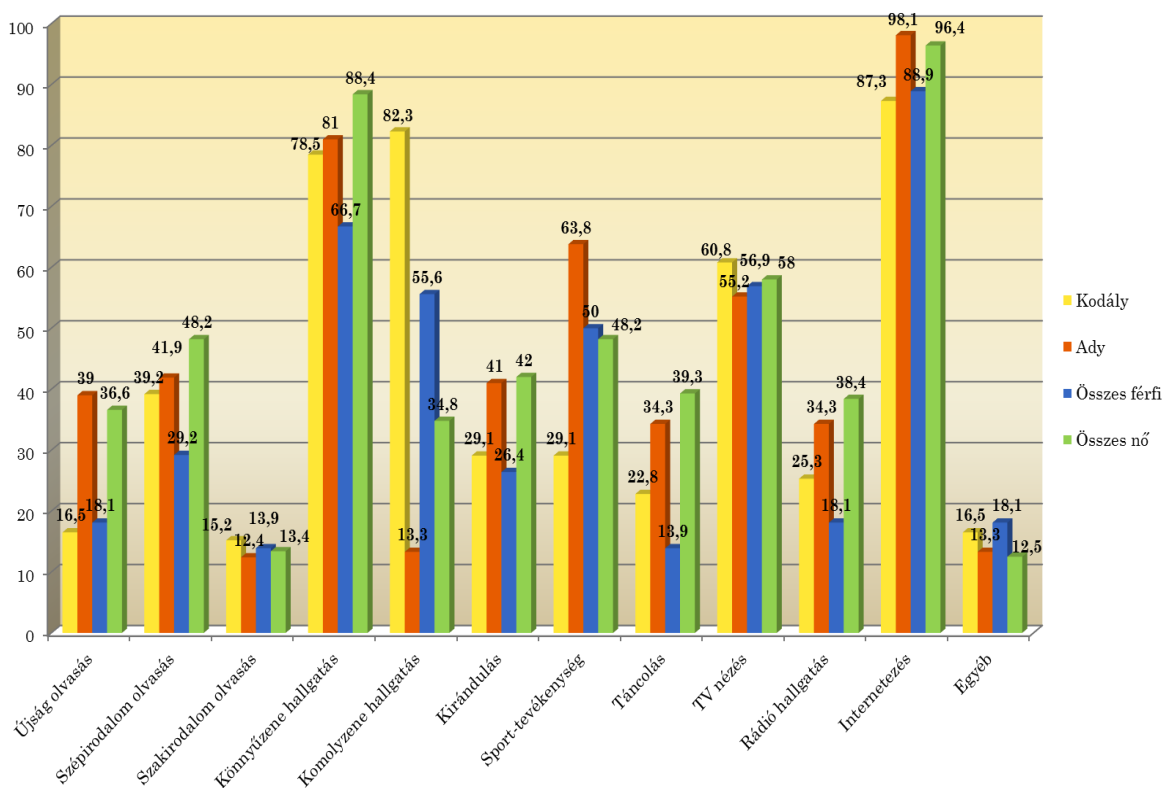
1. táblázat: Kivel járnak szívesen színházi előadásokra és komolyzenei koncertekre (%)
(Forrás: Saját szerkesztés)

	Komolyzenei koncert	Színházi előadás
<i>Egyedül</i>	5,3	5,6
<i>Iskolatársakkal</i>	38,4	69,1
<i>Baráttal/barátnővel</i>	35,1	29,8
<i>Szülőkkel</i>	40,4	24,7

Érdekesnek találtam, hogy a két esetben nem azonos a társaság. Míg a komolyzenei koncertekre inkább a szülőkkel mennek el a diákok (40,4%), addig színházba magasan a legtöbben iskolatársaikkal szeretnek járni (69,1%). Hogy ennek az eredménynek mi áll a háttérében, ahhoz további vizsgálatokra lenne szükség.

Fontosnak tartottam még megvizsgálni azt, hogy milyen egyéb szabadidős tevékenységet választanak a már említett kikapcsolódási formák mellett. Ezek a választott tevékenységek pontosabb képet adnak az adott célcsoportról, mivel ezáltal láthatóvá válik, hogy milyen irányultságú érdeklődéseik vannak még. Erről a 10. ábra számol be.

10. ábra: Egyéb szórakozási formák (%)
(Forrás: Saját szerkesztés)

Elsősorban most a könnyűzene és a komolyzene hallgatását emelném ki. A Kodályosok mindkét esetben igen magas százalékot értek el, a komolyzene kapcsán némileg magasabb lett ez a szám (82,3% - 65/79 fő). Viszont az Adysok esetében a komolyzene hallgatása alig 13% (14/105 fő). Ehhez képest a könnyűzenénél 81%-ot (85/105 fő) értek el. Feltételezésem beigazolódni látszik, miszerint háttérbe szorul a komolyzene ebben a korosztályban. Mindennek ellenére valahol mégis pozitívum, mert ha csak egy vékony réteg is, de mégis van egy olyan réteg, akik önszántukból hallgatnak komolyzenét, egy olyan iskolában, ahol ez egyáltalán nem követelmény. A Kodályosok magas százalék értéke ne tévesszen meg minket ebben az esetben, hiszen ők maguk is komolyzenészek elsősorban, így csak az oktatási intézmény felől is elvárás ennek hallgatása, de mindenképpen ez egy pozitív visszajelzés. Azt is pozitívnak egyben meglepő eredménynek tartom, hogy lányok és fiúk viszonylatában a fiúk sokkal magasabb értéket kaptak (55,6% - 40/72 fő), mint a lányok (34,8% - 39/112 fő). A könnyűzene hallgatása kapcsán viszont ez pont fordítva van (lányok: 88,4% - 99/112 fő; fiúk: 66,7% - 48/72 fő). Ennek okainak feltárásához további kutatásra lenne szükség.

Összefoglalás

Tanulmányomban két debreceni középiskola diákjainak kultúrafogyasztását vizsgáltam, ezen belül két kulturális ágazatot. A célcsoportom debreceni középiskolás fiatalokból állt, akik az Ady Endre Gimnáziumba, illetve a Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskolába jártak. Azért esett rájuk a választásom, mert érték- és normarendszerük kifejlődése még folyamatban van. Ezek kialakulását a vizsgálódásom alapját képező három terület, a család, az iskola, illetve a kortársak befolyásolják és formálják a leginkább. Ezen területek befolyásoló erejére koncentrálni fogalmazódott meg bennem a három hipotézis.

Az első, a család és az ifjúság kultúrafogyasztása közötti összefüggést vizsgálta. Azt állítottam, hogy a család a legmeghatározóbb befolyásoló színtér az ifjúság kultúrafogyasztását illetően. Az állításom végül beigazolódott, hiszen az Adysoknál majdnem a háromszorosára nőtt a komolyzenei koncertek látogatottsága. Többek között az is kiderült, hogy a szülők által végzett munkatípus is mérvadó a fogyasztási szokásoknál, hiszen a szellemi munkát végző szülők nagyobb arányban támogatták a művelődésszerzést, mint azok, akik fizikai munkát végeztek. Második állításom az iskola a klasszikus kultúra fogyasztással kapcsolatos pozitív vagy negatív irányú gondolkodásmód kialakulását vizsgálta. A kutatás során ez be is bizonyosodott, mivel az Adysoknál, ahol közvetlenül nem a klasszikus kultúrával foglalkoztak, sokkal kisebb volt az érdeklődés a két vizsgált szegmens iránt, illetve elutasítóbban is viszonyultak hozzá.

Harmadik állításom a kortársakkal kapcsolatos összefüggésekre összpontosított. Az eredmények kimutatták, hogy a magas kulturális javak iránti érdeklődés alacsony, így hipotézisem megállta a helyét. Viszont azt is meg kell említeni, hogy voltak pozitív visszajelzések is. Korábbi és a saját kutatásom eredményei is következtetni engednek arra, hogy a klasszikus kulturális javak iránt mutatkozó érdektelenség ebben a korosztályban lassan elvárt hozzáállás, úgy mond sikk.

Tanulmányom legfőbb eredménye, hogy egy olyan területet sikerült megvizsgálnom a társadalom egy speciális rétegén keresztül, amely igencsak háttérbe szorult napjainkra, és már csak egy szűk réteget ér el. További kutatásokat lehetne végezni a kapott eredmények mentén mélyebb befolyásoló tényezők után kutatva. Továbbá a felmerülő problémákra megoldást lehetne keresni és ezeket gyakorlatban is kipróbálni, de ez egy nagyobb lélegzetű vizsgálatot követel, melyre e tanulmány keretei nem elegendők.

Felhasznált irodalom:

- Agárdi, Péter (2010): Kulturális trendek és műveltségfelfogások az évtizedfordulón. Elérhető: [\(http://www.eszmelet.hu/index2.php?act=search&lang=HU&item=1404&auth=Ag%C3%A1rdi%20P%C3%A9ter%20&info=Eszm%C3%A9let%20foly%C3%B3irat,%2088.%20sz%C3%A1m%20\(2010.%20t%C3%A9l%20folyam%20I.évfolyam%202014.évi%202.szám\)\)](http://www.eszmelet.hu/index2.php?act=search&lang=HU&item=1404&auth=Ag%C3%A1rdi%20P%C3%A9ter%20&info=Eszm%C3%A9let%20foly%C3%B3irat,%2088.%20sz%C3%A1m%20(2010.%20t%C3%A9l%20folyam%20I.évfolyam%202014.évi%202.szám)) (letöltve. 2012. 11.11. 19:01)
- Antalóczy, Tímea – Füstös, László – Hankiss, Elemér (2009): Jelentés a magyar kultúra állapotáról – Átfogó körkép. Elérhető: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/tudomany_es_ismeretterjesztes/strategiai_kutatasok_2008_2009/pages/13_Magyar_kultura.pdf (letöltve: 2012. 08. 01. 20:36.)
- Csepeli, György – Prazsák, Gergő (2010): Kultúra, internet, autonómia. In: Antalóczy, Tímea – Füstös, László – Hankiss, Elemér (szerk.): Mire jó a kultúra? Jelentés a magyar kultúra állapotáról No.2. Budapest, Magna Produkció, 122-151.
- Kapitány, Ágnes – Kapitány, Gábor (2009): A kultúra változása-változások kultúrája. In: Antalóczy, Tímea – Füstös, László – Hankiss, Elemér (szerk.): [Vész]jelzések a kultúráról. Jelentés a magyar kultúra állapotáról No.1. Budapest, MTA PTI, 18-84.
- Kuti, Éva (2009): A kultúra iránti érdeklődés és a kultúrafogyasztás alakulása a Nemzeti Médiaanalízis adatai alapján In: Antalóczy, Tímea – Füstös, László – Hankiss, Elemér (szerk., 2009): [Vész]jelzések a kultúráról. Jelentés a magyar kultúra állapotáról No.1. Budapest, MTA PTI, 152-199.
- Sain, Mátyás (2007): A kultúra helyzete a terület- és vidékfejlesztésben. In: Szín, 2007. június, 12/2-3, 145-147.p.
- Vajda, Zsuzsanna (1994): Nevelés, pszichológia, kultúra. Budapest, Dinasztia kiadó.
- Vitányi, Iván (2007): A kulturális magatartás hét fajtája. In: Szín, 2007. június, 12/2-3, 115-118.p.
- Vitányi, Iván (2010): Bevezetés. In: Antalóczy, Tímea – Füstös, László – Hankiss, Elemér (szerk.): Mire jó a kultúra? Jelentés a magyar kultúra állapotáról No.2. Budapest, Magna Produkció, 7-13.

Horváth Gábor Barnabás:

„Az ember nem szabad, de szabaddá válhatik”

Eötvös József nevelési és oktatáspolitikai nézeteiről¹⁴

Abstract:

Horváth Gábor Barnabás: „Az ember nem szabad, de szabaddá válhatik”. Eötvös József nevelési és oktatáspolitikai nézeteiről.

Eötvös József születésének 200. és a népoktatási törvény elfogadásának 145. évfordulója alkalmából a bajai Eötvös József Főiskola „In memoriam Eötvös József” címmel pályázatot írt ki egyetemi hallgatók számára, s ezen a szerző tanulmányának bővebb változata első díjat nyert. Az írás természetesen nem vállalkozik Eötvös teljes pályaképének vagy akár csak oktatáspolitikai felfogásának bemutatására, csupán néhány, a fiatal szerző szerint fontos gondolatot és tételt emel ki a gazdag életműből. A dolgozat tárgyalja Eötvös Józsefnek a felvilágosodásban és a nemzeti liberalizmusban gyökerező szabadságeszményét és nevelésfelfogását, majd oktatáspolitikai nézeteit a reformkorban és a kiegyezés után. Eötvös egy szabadságon alapuló, mindenki számára elérhető, nyitott, a társadalmi felemelkedést ösztönző és – modernebb kifejezéssel – az esélyegyenlőséget megcélzó iskolarendszert álmodott meg, ennek igyekezett lerakni az alapjait.

Természetesen lehetetlen ebben a rövid írásban bemutatni Eötvös József hatalmas életművét vagy akár csak oktatásfelfogását. Fiatal egyetemi hallgatóként csupán arra vállalkozhatom, hogy ebből a gazdag írásos és gyakorlati munkásságból kiemeljek néhány, számomra ma, 2013-ban fontos gondolatot. Reményeim szerint ezzel fejezhetem ki hitelesen tiszteletemet az író, a tudós és az államférfi iránt.

Eötvös József nevelés- és oktatásfelfogásának alapelvei

Eötvös már egészen fiatalon megjelölte fő célját: a haza békés módon történő előre vitelét. Küldetéstudata leginkább a reformkor szellemiségével, a hazája elmaradottsága okán kialakult szégyenérzetével magyarázható. Nem hagyható figyelmen kívül gyermekkori elhatározása sem, miszerint ő, apjával és nagyapjával ellentétben nem a császárt, hanem hazáját fogja szolgálni (Devescovi 2008:10-18).

A tizennyolc éves Eötvös Dessewfy Józsefhez írt levelében a következőket írta (eredeti helyesírással): *„Neveljünk polgárokat s’ azután tegyük őket boldogokká, mert ha mostani constitutionk már meg nem álhat ha új alkotmány kell, elemekké vál akkor nemzetünk, vissza esig alkotmánytalan állapotjába, mint egy új teremtesre van szükségünk, de véleményem szerint ész és szívnél kell azt kezdeni, mint erszénynél. [...] az reményem s’ czélom is az, hogy <boldog> szabad polgár szántsön, hogy egyformán lehessen büszke s’ nagy minden magyar de nem ez az út, nem pénz kereset; <pa> közönséges cultura az út.”* (Eötvös 1977:7) Levelében akkor még a konzervatív Dessewfy Józsefet támogatta Széchenyivel szemben. A nemrég végzett egyetemista, több helyen kritizálta Széchenyit, de egyetértett vele a társadalmi változtatások szükségességében. Az „új teremtest” reformok útján képzelte el. *„Engem az ég*

¹⁴ A dolgozat bővebb változata első helyezést ért el a bajai Eötvös József Főiskola „In memoriam Eötvös József” című, egyetemi hallgatók számára kiírt – 2013. őszi – jelígis tanulmányírói pályázatán.

forradalmi embernek nem teremtett” (Idézi Veliky 1996:77) – írta 1848-ban, nem sokkal a szabadságharc kitörése után. A forradalmaktól való távolmaradás az ő esetében nemcsak alkati kérdés volt. Hegel és Guizot munkái, valamint a felvilágosodás gondolatrendszere alapozta meg Eötvös dialektikus látásmódját. A fejlődés folyamatosan és szakaszosan megy végbe, a korszakhatárok elmosódnak - véli Eötvös -, nem lehet olyan konkrét eseményt megjelölni, amit egy adott változás kizárólagos okának lehetne tekinteni. Ezen megállapításához hozzájárult még determinista világnézete. *„Tagadhatatlan, hogy a véletlen a legnagyobb világeseményekre is néha befolyást gyakorol, de csak olyant, minőt a puskának durranásáé a lavinára. Ha fegyver nem szól, a hőtömeg azon pillanatban nem esett volna le, de később bizonyosan.”* (Idézi Bényei 1996:137) Eötvös a reformot, nem pedig az asztról mindent lesöpörő forradalmat tartotta a változtatás leghatékonyabb eszközének.

A *„neveljünk polgárokat”* kijelentés az egész eötvösi életút meghatározó elemeként értelmezhető. *„Ennek az ideának az összefüggései és következményei választják őt el később leginkább Széchenyi felfogásától: Eötvös bárminemű reformot az emberek széles körű bevonásával, a jogaikra és kötelezettségeikre való felkészítés alapján tud majd elképzelni.”* (Idézi Fenyő 1984:63) *„Az ország mélyreható modernizációját ő semmiképp nem pusztán állami aktusnak tekintette. [...] Ő nem „civilizátor” akart lenni”* (Schlett 1986:236) Olvasmányai, tapasztalatai, nyugat-európai útjai, az eszmerendszerének vázát adó felvilágosodás és az ennek nyomán kialakuló liberális gondolkodása olyan modern embereszményt alakított ki Eötvösben, ami nemcsak személyiségét, de oktatáspolitikájának irányvonalait is meghatározta. Törvényjavaslatai, felszólalásai, aforizmái bizonyítják, hogy egy erkölcsös, hazáját szerető, szabadságát kívívni képes, önmagáért és országáért tenni tudó, európai polgár képében találta meg emberideálját.

Azért tartotta ennyire fontosnak a nevelést, mert rájött arra, hogy *„a gazdasági és politikai élet fejlődése törvényszerűen összekapcsolódik a művelődéssel”* (Bényei 1996:190) *„A nép hátramaradásának legfőbb okát a nép csekély értelmi kifejlődésének”* tudta be. (Eötvös 1976:279) Felismerte az osztályok közötti különbségeket, de az okokat nem a szociális, sokkal inkább a kulturális különbségekben látta. Eötvös filozófiai értelemben vett idealizmusa, az eszmék társadalomformáló szerepébe vetett hite tiszteletet parancsoló. Szász Károly írta róla: *„nagyobb benne az ember, mint a patrióta; szabadelvűbb, mint politikus, ő csupa szív, s ez hibája és erénye egyszersmind.”* (Devescovi 2007:280) Reformer idealizmusa később reálpolitikusi erényekkel párosult, ennek köszönhetően a magyarországi viszonyokat meghaladó elképzeléseiből többet eredményesen meg is tudott valósítani. A *karthausi* című regényét a fiatalság szenvedélyes küldetéstudata ihlette, és emellett „arra a kérdésre kereste a választ, hogy a külvilág hogyan alakítható olyan módon, hogy megfeleljen a szabadság, a szeretet, a társadalmi igazság alapelveinek. [...] A szeretet, az együttérzés hiányát tartja a társadalom alapvető problémájának. A fennálló társadalomban több társadalmi réteg ki van rekesztve, el van ítélve, el van nyomva, társadalmi, nemzeti és kulturális megkülönböztetésnek van kiszolgáltatva.” (Bódy 2004:119) Eötvös kezdettől fogva azt vallotta, hogy ezen a téren változást elérni főként neveléssel, művelődéssel lehet. 1846-ban a népoktatásról értekező cikkében ezt írta: *„E nézet azon meggyőződésből veszi eredetét, hogy a szellemi érdekek pártolása az anyagi érdekeket háttérbe szorítja, holott éppen ellenkezőleg, a józan ész s tapasztalás egyiránt arra intenek: miként az anyagi érdekek kifejlődése lehetetlen, ha csak vele egyszersmind a szellemi érdekek nem fejlesztetnek ki. [...] Az iparnak fő eszköze az ember, nem anyagi ereje, mely napjainkban erőművek által pótoltatik, hanem értelmi tehetségei által.”* (Eötvös 1976:280-283) Eötvösnek meggyőződése volt, hogy gyökeres oktatási és kulturális reformok nélkül nem lehet a feudalizmus bilincseit levetni, polgári társadalommá alakulni és

elindulni a fejlődés útján. Széchenyivel ellentétben az ország érdekében történő változtatások első lépéseit Eötvös nem a jog és a gazdaság mezején, hanem a művelődésügy parlagján kívánta megtenni.

Eötvös, az Ellenzéki Kör tagjaival együtt már az 1847-es *Ellenzéki Nyilatkozat*ban a legfontosabb követelések, a szabadság, az egyenlőség és a haza felemelése előfeltételei közé emelte a köznevelés ügyét; számára a legfontosabb érték és megvalósítandó elv a szabadság. A nevelés és az oktatás célja az egyének szabadságának elérése, amely magával hozza a nemzetek szabadságát. *„Embersokaság nép, csak a szabadság teszi nemzetté.”* (Idézi Schlett 1986:236) Az egyéni és kollektív szabadság megvalósulása tanulás, művelődés eredményeként érhető el. A szabadságról Bényei Miklós a következő módon idézi és interpretálja Eötvöst: „azt tartotta: a tanulás a művelődés a személyiség kifejlődésének nélkülözhetetlen eszköze, a szabad akarat, a személyes szabadság megszerzésének állandósításának útja. Vagyis minél műveltebb az egyén, annál kevésbé igazható le, annál jobban tiszteli saját és mások szabadságát, vagy ahogy az Uralkodó eszmékben mondja: *»csak a műveltség adja meg az erők azon fokát, mely szabadságának feltétele.«*” (Bényei 1996:189) Politikájában végig meghatározó volt az egyenlőség elvének érvényesítése is. *„A társadalmi haladás célját pedig» a lehető legnagyobb szám anyagi jólétének s szellemi fejlődésének biztosításában határozta meg.«*” (Bényei 1996:143)

Eötvös a teljes egyenlőséget hirdető szocializmus és kommunizmus perspektíváját elutasította. Úgy gondolta - s a történelem igazolta nézetét - hogy a teljes egyenlőségre való hatalmi törekvés despotizmusban, diktatúrában vagy anarchizmusban végződik. A reformkorban és a kiegyezés után is fellelhetők viszont nézeteiben és politikai gyakorlatában a jogegyenlőség keretein túlmutató, modern kifejezéssel: az *„esélyegyenlőségre”*, a nagyobb társadalmi igazságosságra törekvő célok. Ezek főként a *„szegénységüket kimutató”* tehetséges gyerekek számára nyújtandó különböző ingyenes juttatásokban nyilvánultak meg. 1870-es parlamenti jelentésében a következőképpen írt a mindenki számára elérhetővé teendő társadalmi előrelépés lehetőségéről: *„az iskola akként rendeztessék el, hogy az oktatás legalsóbb fokaitól a legmagasabbakig az átmenet és az emelkedés egyik fokról a másikra mindenütt a lehetőségig könnyűvé tetessék.”* (Eötvös 1976:478) Ezt a – modern kifejezéssel – mobilitást a mindenki számára kötelező ingyenes népoktatással és egy nyitott szerkezetű iskolarendszerrel kívánta biztosítani, amelyben lehetséges a tanulók iskolatípusok közötti áramlása és nem ütközik elháríthatatlan akadályokba. Ezt tekintette – az alapvető polgári jogok talaján – az egyes ember szabadsága tényleges kivívása feltételének.

Eötvös József oktatáspolitikai nézetei a reformkorban és 1848-ban

Már első minisztersége idején megpróbálta felszámolni a 18. századból fennmaradt, – számos pozitív vonást is tartalmazó – felvilágosult abszolutista oktatáspolitikai negatív maradványait. A reformkor előtti oktatáspolitikai viszonyokat Kelemen Elemér tömören így jellemzi: *„Az új oktatáspolitikai törekvése a hasznos és engedelmes alattvalók, valamint a szakképzett és udvarhű tisztviselők képzését szolgáló egységes és központilag irányított iskolarendszer megteremtésének szándéka volt.”* (Kelemen 2002:93) Eötvösnek változtatnia kellett a szigorúan szelektáló társadalmi viszonyokat fenntartani igyekvő oktatás- és tantervpolitikán. Új jogi alapokat kellett lefektetnie egy majdani szabadabb, demokratikusabb, nagyobb jogegyenlőséget megvalósító társadalom számára. Hiába készült el törvényjavaslatával, az nem került elfogadásra 1848-ban. Mindegy húsz évvel később, Eötvös második miniszterségének idején azonban már sikerült egy, az 1848-ashoz képest

jelentősen kibővült javaslatot elfogadtatni: Magyarország első népoktatási törvénye 1868. december 15-én lett szentesítve. Modern, nyugat-európai pedagógia-felfogásából és szilárd nemzeti liberális világnézetéből adódóan a következő elvi megfontolások fogalmazódtak meg írásaiban és az alábbi gyakorlati tennivalók mielőbbi elvégzését sürgette a reformkorban és első minisztersége alatt:¹⁵

- A magyarság fennmaradása és egy többnemzetiségű országban a vezető szerep megtartása feltételezi a népoktatás előmozdítását. A közoktatási reform az alkotmányosság és a jogegyenlőség tényleges érvényesülésének nélkülözhetetlen feltétele.
- Az egyének majdani boldogulását, az érzelmek, a jellem és az erkölcsök formálódását a nevelés és az oktatás döntő módon meghatározza.
- Nélkülözhetetlen az állami, egyházi, szülői szerepek meghatározása a gyermekek oktatásában és nevelésében; az állam és egyház közötti konfliktusok rendezése; az egyházi autonómia megteremtése és nem utolsósorban a tanszabadság megteremtése.
- Decentralizáció, a községi feladatok kiterjesztése, a települések állampolgárainak és közösségeinek érdekeltté tétele a köznevelés ügyében, a despotizmus kialakulásának megakadályozása az oktatásban.
- A tanítási nyelv meghatározása, a nemzetiségi kérdés megoldása az oktatásban.

A herderi jóslat Eötvösre is nagy hatással volt. Vallotta: a magyarság fennmaradását, a magyarok bizonyos fokú önállóságának megteremtését a Habsburg Birodalmon belül az általános közműveltség emelésén keresztül lehet elérni. A közműveltség alapfeltétele a fejlett közoktatás. Tartós szabadság csak olyan országokban képzelhető el, ahol a közműveltség megfelelő szinten, a politikai jogok mértékével összhangban van. *„Míveltség nélkül a legszebb alkotmány holt betűnél egyéb soha nem lesz, s a legszabadabb elvek szerint szerkesztett charták csak arról tesznek bizonyosságot, hogy ismét egy nép szedette rá magát szép szavakkal. [...] a szabadság csak akkor állandó, ha az egyes nép míveltségi állapotával irányban áll.”* (Eötvös 1976:281-282) - tette közzé véleményét Eötvös 1846-ban *Népoktatási ügy* című írásában.

Eötvös tudta, amit a reformkorban sokan nem, hogy mindenkinek szüksége van oktatásra. Egy mesterség kitanulásának elemi feltétele az általános műveltség. Az egyén boldogulása alapvető ismeretek megszerzése nélkül elképzelhetetlen. Egyebek mellett ezért tartotta fontosnak a fiúk hatéves koruktól tizenkét éves korukig, a lányok szintén hat éves koruktól tíz éves korukig tartó tankötelezettségének bevezetését. *„Szükséges, hogy a nép az ipar üzésére képes legyen, s ez csak akkor remélhető, ha az értelmi míveltség bizonyos fokán áll”* - írta. (Eötvös 1976:281) A „korszerű” és „hasznos” ismeretek elsajátítását is integrálta a tantervbe, e képességek kialakítása a helyi viszonyok figyelembevételével az elemi iskolák feladata lett.

A művelődést tehát létkérdésnek tekintette. A szerepek viszont nem voltak egyértelműek. Kinek a feladata az oktatás és kinek a nevelés? Eötvös az oktatást döntően az iskola feladatának tekintette, míg a vallásos és erkölcsi nevelést a felekezetekre és a szülőkre bízta. A divatos *népnevelés* szót a *népoktatás* kifejezéssel finomította és jelölte meg az elemi népiskolák feladatául. Nem tartotta kivitelezhetőnek, hogy az iskola – mai kifejezéssel – totálisan nevelje a gyermeket. Főként a politikai beavatkozás kockázata miatt tartott ettől.

¹⁵ Az összefoglaló rész megszerkesztéséhez több gondolatot átvettem Kelemen Elemér: *Hagyomány és korszerűség* és Bényei Miklós: *Eötvös József könyvei és eszméi* című könyvekből.

Idézet a *Pesti Hírlap*ban 1846-ban megjelent cikkéből: „A népiskoláknak bizonyosan nem az a feladata, hogy a bennök tanított gyermekek bizonyos politikai párt nézetei elfogadására neveltessenek. [...] Az iskolamester hatása, a legjobb iskolai rendszer mellett is, közönséges esetekben az oktatásnál továbbra nem terjed.” (Eötvös 1976:285) Az egyén szabadságával nem tartotta összeegyeztethetőnek azt, hogy az iskola a politikai szférában kialakított érték- és normarendszert közvetítsen a tanulók felé. Az iskola bizonyos alapismeretek átadásának a színtere, nem több nem kevesebb. Az erkölcsant két részre osztotta, polgárra és vallásosra. Az iskolának szerinte egyikben sincs szerepe. A polgári erkölcsantáról a következőképpen vélekedett: „Meggyőződésem az, hogy nevelésnél első dolog az erkölcsi dolog, de azt hiszem, ez nem annyira oly tan, melyet iskolában lehet megtanulni mint részletes tudományt, hanem én az erkölcsi oktatást olyannak tartom, melyet a gyermekek sokkal inkább sajátukká teszik a házban, a polgári társaságban és minden egyes tanulmányokkal anélkül, hogy részletesen valami erkölcsantáról volna szó.” (Eötvös 1976:312) A vallásos erkölcsant oktatása az egyházi tanító szerepe volt.

1848-ban célul tűzték ki a „szabad egyház szabad államban - elv” érvényesítését. „Az álladalom által minden községben közös iskola állíttatik. A melly községben több hitfelekezet van, szabadságában állandó a külön felekezeteknek... saját erejükkel külön elemi iskolát állítani.” (14–15. §) (Eötvös 1976:293-296) A közös községi népiskolák feladata lett volna rendezni az egyház és az állam közötti feszültségeket és érvényesíteni a tanszabadságot. Jogilag a szülők már 1848-tól szabadon választhattak volna, hogy felekezeti, községi (állami) vagy magániskolába akarják-e járatni gyermeküket. Az egyházak teljes autonómiát, ugyanakkor szükség esetén állami támogatást kaptak volna, csupán a tanítandó tárgyak köre, a tanítók minimális végzettsége lett volna meghatározva. Valamint az általános kritériumok (teremméret, osztálylétszám stb.) tanfelügyelői ellenőrzése jelentette volna az állam beleszólását az egyházi oktatásba. Eötvös szerint a vallásos oktatást el kell különíteni más tárgyak tanításától. „A vallásos oktatás oly valami - főképp oly országokban, hol különböző vallásfelekezetek vannak -, mit az oktatás többi részeivel összezavarni nem lehet. El kell tehát azt különözní az illető vallások lelkészeinek átadni.” (Eötvös 1976:304-305) Hatékony ismeretátadásról nem lehet beszélni, ha az egyházi tanok és a világi nézetek keverednek az iskola falain belül.

Eötvös államelméleti gondolatai több helyen visszaköszönnek kulturális és oktatáspolitikájában. Már a reformkorban hangsúlyozta, hogy minél nagyobb decentralizációra kell törekedni az oktatásban. Igyekezett megóvni az oktatást attól, hogy az államnak vagy az egyházaknak túl nagy legyen a befolyása. Az egyházak korábban szinte monopolisztikus hatalmának jelentős mértékű csökkentése persze nehéz feladat volt, s Eötvös – mélyen hívő katolikusként – természetesen nem volt vallásellenes. A vallásosságot és a klerikalizmust azonban (ha természetesen más kifejezésekkel is) elkülönítette egymástól. Eötvös hitt az emberek önszerveződésen, az alulról megszerveződni képes társadalom eszméjében. Úgy gondolta: az alsóbb szinteken könnyebb, jobb megoldást találni a helyi problémákra, mint Bécsből vagy Pozsonyból. Az eredményes helyi irányítás érdekében kiterjesztette volna az iskolai szervezetek jogkörét. Ennek az elvnek a célzott megvalósítása a kiegyezés után az ún. Népnevelési Egyletek szerepében fog megjelenni.

A tanítási nyelv kérdése a reformkorban és a dualizmusban is éles vitákat eredményezett a politikusok között. Eötvös egy társadalomban, egy politikai nemzetben gondolkodott, amelyben különböző nemzetiségű, más nyelvű-kultúrájú állampolgárok élnek. Minden időben a nemzetiségek szabadságjogainak minél szélesebb kibővítésében látta a megoldást. Nem sokan osztották véleményét. Csak így tartotta elképzelhetőnek, hogy Magyarország területi egységessége fenntartható legyen. Ennek megfelelően már 1848-as

törvényjavaslatában az oktatási nyelv témájában így fogalmazott: *„Az oktatás nyelve a lakosok többsége szerint határoztatik meg. Oly helyeken, ahol a fentebbi 10. §. értelmében a rendes oktatási nyelv nem magyar volna, a magyar nyelv is taníttatni fog.”* (Eötvös 1976:295)

Eötvös József oktatáspolitikai nézetei a kiegyezés után

Eötvös a kiegyezést kiindulópontnak és nem célnak tekintette. 1868 és 1871 között immár másodszor töltötte be a vallás- és közoktatásügyi miniszter pozícióját. Többen nevezték és a mai napig nevezik őt – ez időben nyújtott szerteágazó politikai tevékenysége miatt – *reformügyi* miniszternek.

Kiegyezés utáni oktatáspolitikájában nincs jelentős koncepcionális változás a reformkorhoz képest. Célja és főbb elvei végig szilárdak maradtak, az elvek megvalósulását viszont már nem mindig ugyanazokban az eszközökben látta s olykor kénytelen volt kompromisszumokat is kötni. Gyakran idézett mondata: ha *„nem törekvéseim célját, nem az irányát, hanem egyes lépéseimet tekintjük, csakugyan kevés ember van, ki a politika mezején eljárását többször oly lényegesen megváltoztatta mint én.”* (Idézi Veliky 1996:12)

Eötvös egy olyan iskolarendszert hozott létre, ami az általános műveltség fejlesztését elsőrangú feladatának tekintette. A törvény rendelkezett a 6-12 éves gyerekek nappali, mindennapos iskolakötelezettségéről. Szankcionálta a gyerekek kimaradását az iskolából, kimondta a tanítás szabadságát és hangsúlyozta az állami felelősségvállalást. A megyéket tankerületekre osztotta, minden tankerület élére egy tanfelügyelőt állított, a tankerületben iskolatanácsok működtek. (Bényei, Bódy, Schlett)

Kiegyezés utáni oktatáspolitikájában kiemelt helyen szerepel a tanárkérdés. A tanárok minőségi munkáját tartotta a népoktatásban a legfontosabbnak. 1868-ban megalapította a *Néptanítók Lapját*. Eötvös célja a lappal a tanárok szakmai tájékoztatása és a minisztérium hivatalos rendeleteinek közzétevése volt. *„Emellett elsőrangú feladatként jelölte meg a tanárok anyagi és szellemi körülményeinek javítását.”* (Bódy 2004:126) *„Míg a néptanítóknak anyagi jólétéről nem gondoskodunk, addig tőlök lelkesedést nem várhatunk.”* (Eötvös 1976:331) A néptanítók alacsony száma miatt tanítóképezdét szervezett és építtetett; magasabb fizetéssel, jobb oktatással próbált minél többeket a tanári pálya felé orientálni. *„Meggyőződése volt, hogy a népoktatás megvalósítása a tanítók szellemi és szakmai képességétől függ.”* (Eötvös 1976:454)

Még a népiskolai törvény elfogadása előtt egy nagyigényű társadalmi kezdeményezéssel próbálkozott. *„Nekünk sokat tennünk, sokat és igen rövid idő alatt. Annyit, amire a törvényhozás és kormány összes ereje nem elégséges; és vajon miként remélhetjük a nagy feladatnak megoldását, ha a nagy munkában, mely előttünk áll, az egész nemzet részt nem vesz, ha egy roppant gépezetet nem állítunk, melyben millió fej gondolkozik, millió kéz a munkához fog. [...] a nemzetet a népnevelésnek társadalmi úton előmozdítására hívom föl, indítványozom szabad „népnevelési egyletek” alakítását”* (Eötvös 1976:451-454) Nagy reményeket fűzött a Népnevelési Egyletekhez. Sok minden más mellett a Népnevelési Egyletektől várta a törvények betartatását, statisztikai adatok készítését, a gyermekek számára olvasókönyvtárak létrehozását. Sajnos azonban hiába várta, általános közöny fogadta kezdeményezését, 1870-re mindösszesen 25 egylet alakult meg.

Második minisztersége alatt is a népoktatást részesítette előnyben a felsőbb oktatással szemben. *„Azon osztályok, melyek magasabb művelődésre igényt tartanak, nemcsak érzik szükségességét, hanem annak kielégítéséről saját erejükből gondoskodhatnak is; míg a népnek éppen azon osztályai, melyeknek az oktatásra legtöbb szükségök lenne, annak hiányát nem is*

gyanítják, és ha akarnák is e hiányt saját erejükből pótolni nem képesek. [...] A népnevelés elterjedése szükségképp maga után vonja a magasabb műveltséget”. (Eötvös 1976:471-473)

A középiskolai és az egyetemi reformra kevesebb ideje maradt. A Kolozsvári Egyetem megnyitásának napját már nem élte meg. Középiskolai törvényjavaslata több változtatást is tartalmazott a hagyományos gimnáziumi rendszer átalakítására. Eötvös kilenc osztályos középiskolát javasolt, hat reálgimnáziumi osztállyal és három osztályos líceummal. „A reálgimnázium feladata az általános műveltség elsajátítása lenne, a líceum pedig három különböző szakirányra tagozódna: jog, bölcsészet, természettudományok. A líceum elsősorban az egyetemi tanulmányokra való előkészítést végezné.” (Bódy 2004:128) Eötvös azt tervezte, hogy a szakiskolai tagozatok kapcsolódni fognak a reáliskolák és reálgimnáziumok mellé (szervezetileg és helyileg is). Annak a reményében alkotta középiskolai törvényjavaslatát, hogy az 1848 előtt nemesi címet birtokló családok gyermekei közül többek számára sikerül vonzóvá tenni a megvetett polgári foglalkozást adó (kereskedelmi és ipari) képzéseket. (Bódy, Felkai) Elsőként kezdeményezte a középiskolai tanárok képzését. Biztosította az egyetemi hallgatók szabad óraválasztását, valamint támogatta a külföldi tanulmányutakat. „Ösztöndíj-politikája jelentősen megalapozta a magyar tudományos és pedagógiai élet nyitottságát.” (Bódy 2004:133) Figyelt a tanítónőképzésre is. Budán megalapította az első tanítónőképző intézetet; fontos szerepet szánt a kisdédóvóknak.

A mindenkori Eötvös

„Az ember nem szabad, de szabaddá válhatik” (Idézi Bényei 1996:137) - egyik utolsó feljegyzése ez a dolgozatom címébe emelt mondat. Az ember kivívhatja szabadságát, amennyiben van képessége és lehetősége tanulásra, művelődésre. Eötvösnek mindkettő megadatott. Az ember szabadsága szerinte abban áll, hogy felismerheti lehetőségeit és korlátait, aztán a lehetőségei és korlátjai figyelembevételével meghatározhatja céljait. Eötvös a maga szabadságát kivívta, de a szabadságot mások számára is elérhetővé akarta tenni. Utolsó éveinek írásaiban némi csalódottság is érzékelhető: „Küzdeni naponkint az értelmetlenség ellen; fáradni, hogy azoknak szabadságát biztosítsuk, kik arra ész- és kedélyi tulajdonaik miatt képtelenek, oly folytonosság, melynél a Danadiák hordájának töltögetése nem sokkal kellemetlenebb lehetett.” (Idézi Devescovi 2007:281) Ugyanakkor tisztában volt tetteinek jelentőségeivel: „De annyi bizonyos, hogy törvényeimben egy szebb jövőnek alapjait raktam le, s evvel beérheti egy ember főleg koromban. (Idézi Devescovi 2007:281) Eötvös József gondolataira és tetteire mi is legyünk büszkék és emlékezzünk rá hozzá méltó módon!

Felhasznált irodalom:*Eötvös József művei*

- Eötvös, József (1976): Kultúra és nevelés. (szerk.): Fenyő István et al. Az előszót és a jegyzeteket írta: Mezei Mária. Budapest, Magyar Helikon Kiadó
- Eötvös, József (1977): Vallomások és gondolatok. Összegyűjtötte, szerkesztette, az előszót és a jegyzeteket írta: Bényei Miklós. Budapest, Magyar Helikon Kiadó
- Eötvös, József (1981): A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az államra. Szerkesztette: Fenyő István et al. Az előszót írta: Sőtér István Budapest, Magyar Helikon Kiadó, I-II. kötet.

Szakirodalom

- Agárdi, Péter (2013): Kultúrák és művelődéspolitikák a 20-21. századi Magyarországon. Elhangzott: Politikatörténeti Intézet. 2013. szeptember 12-én. Elérhetőség: <http://www.polhist.hu/index.php?limitstart=7>
- Bényei, Miklós (1996): Eötvös József könyvei és eszméi. Debrecen, Csokonai Kiadó
- Bódy, Pál (2004): Eötvös József. Budapest, Eötvös József Könyvkiadó
- Devescovi, Balázs (2007): Eötvös József. Pozsony, Kalligram Kiadó
- Felkai, László (1979): Eötvös József közoktatásügyi tevékenysége. Budapest, Akadémiai Kiadó
- Kelemen, Elemér (2002): Hagyomány és korszerűség. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó
- Mann, Miklós (2005): Magyar oktatási miniszterek 1848-2002. Budapest, Önkönet Kiadó
- Mészáros, István - Németh, András - Pukánszky, Béla (2005): Neveléstörténet. Budapest, Osiris Kiadó
- Schlett, István (1987): Eötvös József. Budapest, Gondolat Kiadó
- Veliky János (1996): Eötvös József. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó

KÖNYVAJÁNLAT, RECENZÍÓK

Kurucz Ildikó:

Jelenetek a kultúrafinanszírozás életéből

Recenzió Tóth Ákos: Kultúrafinanszírozás az Európai Unió tagállamaiban és Magyarországon, Akadémia Kiadó 2013.

A recenzált könyv Tóth Ákos 2011-ben a Debreceni Egyetem Közgazdasági- és Gazdaságtudományi Kar Közgazdaságtudományi Doktori Iskolájában védett „Megváltozott állami szerepvállalás az uniós tagállamok kultúrafinanszírozásában” c. disszertációjának átdolgozott és bővített kiadása. A Kecskeméti Gazdaságtudományi Főiskola GAMF karának docense kutatási témájának újabb publikációját szerkezetét és nyelvezetét tekintve alapvetően a tankönyvek közé sorolnám. A szerző által többször ismertetett struktúrája jól áttekinthető, fejezetenként külön összegzéseket, visszacsatoló kérdéseket és bibliográfiát tartalmaz. A bevezető és a zárszó mellett egymásra sok utalást tartalmazó négy fő fejezetre, azokon belül pedig szinte kézikönyvszerűen kereshető alfejezetre tagolódik. A könyv az elvontabb filozófiai megközelítés helyett a gazdaságtudomány racionalizmusával, a laikusok vagy más tudományterülettel foglalkozók számára is befogadható módon, illusztris példákkal magyarázva mutatja be a kultúrafinanszírozás elméleti alapjait és nemzetközi tendenciáit, az Európai Unió tagországainak több szempontú komparatív elemzését.

A szerző kutatási területe az elmúlt évtizedekben kialakult kultúra-gazdaságtan interdiszciplináris tudományterületéhez tartozik. A paradigma kialakulása összefügg azokkal a gazdasági, társadalmi és technológiai változásokkal, melyek hatására a kultúráról, mint elvont kategóriáról való gondolkodás gyökeresen megváltozott. Tóth Ákos - hogy eligazítsa az olvasót - könyvében röviden ismerteti ezeket a folyamatokat. A kultúra az utóbbi évtizedekben mind fontosabb szerepet tölt be a gazdaságban, fejlődésben, mind meghatározóbb lett a piaci folyamatokban. A kulturális és kreatív ipar megjelenésével, a kultúra fogalmának demokratizálódásával és a nemzetállamok szerepének átalakulásával a kultúrafinanszírozás területén betöltött állami szerepvállalás is megváltozott. Az angolszász területeken kialakult piaci szemléletű kultúrafelfogás (cultural industry) európai térnyerése az EU különböző politikai, társadalmi és jogi háttérrel rendelkező tagállamaiban magától értetődő módon differenciáltan jelentkezik. Az Unió ugyan a kultúra gazdasági szerepének növekedésével párhuzamosan tett és tesz parciális jellegű lépéseket egy közös kultúrpolitika kialakítása céljából, azonban részletes szupranacionális szintű szabályozásra a még nem került sor.¹⁶ A jelen ismertetett kutatás épp az európai sokszínűség okaival, az eltérő kultúrafinanszírozási gyakorlatok hatékonyságának sajátásaival foglalkozik. „A könyv fő kérdése, hogy az uniós tagállamok közül egyesek miért nem tudnak hasonló stratégiával közel azonos növekedést elérni (Franciaország, Magyarország, Németország), míg mások teljesen eltérő szemléletet alkalmazva közel azonos növekedést képesek felmutatni. Azt feltételezzük, hogy nem annyira az állami támogatás mértéke, sokkal inkább annak formája és

¹⁶ Európai szintű közösségi szabályozás történt már az audiovizuális ágazat, a könyvpiac, az örökségvédelem és a szellemi tulajdon védelmének területét. (Tóth 2013) A szerző a kötet negyedik fejezetében részletesen ismerteti az közösségi politika kultúrafinanszírozással kapcsolatos álláspontjait, a közös szabályozás történetét és jelenét.

minősége játszik meghatározó szerepet az uniós tagállamok kulturális szektorának növekedésében és a gazdasági értelemben véve hatékony finanszírozásban.” (Tóth 2013: 21)¹⁷

A szerző az első két fejezetében teszi meg komparatív elemzéséhez szükséges elméleti alapvetéseit. Ismerteti a használt fogalmakat és definíciókat, a kulturális javak gazdasági típusú jellemzőit, a kultúrpolitika és a kultúrafinanszírozás eszközrendszerét. Megmagyarázza, miért és miként is értelmezhető a kultúra a közgazdaságtan, pontosabban a kultúra-gazdaságtan szemszögéből. A kultúra adekvát fogalmának kiválasztásakor ugyan kissé túlzott általánosítással tesz distinkciót a kultúra antropológiai és szociológiai típusú, a csoporthoz való tartozás és a közös értékek oldaláról való, valamint a kultúra individualistább jellegű, fogyasztói személetű megközelítései között, melyet azonnal fel is old a két karakterológia komplementer jellegű voltával, a kultúrafinanszírozásban betöltött állami szerepvállalást mindkét aspektus szerinti igazolásával.

A kultúra gazdasági szemléletű értelmezése más tudományterület művelői számára rendkívül mulatságos kategóriákat használ. A gazdaságtudomány az egyéni hasznosság és döntés szempontjából fogyasztói magatartásként értelmezi a kultúrafogyasztást, s a profitmaximalizálás szempontját szem előtt tartva csatornázza be a közgazdaságtan eszközrendszerével vizsgálható témák sorába. Így válik a tudományterület terminológiája szerint a kultúra jószággá, méghozzá egy sajátosan működő jószággá. Hisz a kultúra önmagában nem fogyasztható, hanem mint kulturális élmény került a fogyasztóhoz, aki azt, mondjuk egy belépőjegy árban absztrahálva vásárolja meg. Ilyen módon a kultúra az élmény és tapasztalati javak kategóriájába sorolandó, melyek hasznossága csak ex post ítéltető meg, tehát fogyasztásuk bizonytalansággal és kockázattal jár. Ráadásul a tapasztalás által a kulturális javak integrálódnak az egyén kulturális tőkéjébe, így módon az profitszerzés mérésére a humán tőke indexe válik alkalmassá. (Ez a tény már önmagában is indokolja a tudományterület interdiszciplináris jellegét, módszertani problémáinak hátterét.) Tóth Ákostól azt is megtudhatjuk, hogy ez rakoncátlan jószág gyakran ellenszegül a közgazdaságtan alaptörvényszerűségeinek, és mint szenvedély jószág, egyáltalán nem veti alá magát a csökkenő határhaszon elvének: *„fogyasztása során olyan tudásra teszünk szert, melynek következtében progresszív módon nőhet a fogyasztás során megszerzett hasznosság”.* (Tóth 2013: 31) Ez a tulajdonság a kulturális tőke növekedésével áll összefüggésben, mely lehetővé teszi a mind kevesebb időráfordítással elért azonos mennyiségű fogyasztói hasznosságot.

Ilyen típusú kettősségek indokolják, hogy a kultúra-gazdaságtannal foglalkozó kutatók, így a szerző sem szorítkozhatnak vizsgálatait során csupán a gazdaságtudomány eszköztárára, különösen, ha a kultúra, a kultúrpolitika, vagy a kultúrafinanszírozás hatékonyságát szeretné mérni vagy meghatározni. Ennek megfelelően Tóth Ákos a második fejezetben közölt 18 uniós tagország kultúrafinanszírozásának hatékonyságát összehasonlító elemzéséhez olyan indexeket és változókat alkalmazott, mint: a szellemi tulajdon védelmének indexe, a kultúraindex, a humán tőke index, bruttó nemzeti boldogság index, emberi fejlettség index, az egy főre jutó GDP, a kulturális szektor hozzájárulása a GDP-hez, a háztartások kulturális és szabadidő kiadásai, közvetlen állami támogatás a kultúrára és szabadidős tevékenységre, kulturális és turizmus szektor foglalkoztatottsága, et cetera. Az elmélet bevezetésben fogalmazta meg a szerző a felhasznált forrásokkal szembeni kritikáját, az nemzetközi és állami szintű adatgyűjtések, a statisztikai adatok heterogenitásából adódó

¹⁷ Hipotézisét a szerző kutatása során igazolta.

módszertani problémákat. Ezen túl a tagállamok kultúrafinanszírozása közti különbségek is problémák elé állítottak a kutatót, melyek áthidalásához a megfelelő elméletei kereteket megválasztása segítette hozzá: Thorsby koncentrikus körök modellje a kultúra és kultúrpolitika értelmezéséről, illetve Koroknai János a kultúrafinanszírozás koordinációs típusokról szóló rendszerezése.

Az első két fejezetben irodalmi alapokon és elsősorban elméleti síkon mutatja be a szerző a kultúrpolitika történetét és célrendszerét, a különböző kultúrafinanszírozási formákat, módokat és szemléleteket, az állami, a piaci alapon történő, vagy a harmadik szektoron keresztül való finanszírozást, a liberális és a koordinált kultúrafinanszírozás előnyeit és hátrányait gazdasági, társadalmi aspektusból, vagy épp magának a kultúrának a szempontjából. Feltárja, hogy milyen kapcsolatban áll egymással e sok lehetőség, milyen bonyolult és jól működő összhang tud kialakulni közöttük, melyik típusú társadalmakban melyik finanszírozási mód miért jellemző. Például a liberális típusú koordinációban nagyobb jelentőséget kap a kultúrafinanszírozás piaci típusa, de ez nem érvényes a kultúrafinanszírozás minden területén, csak azokban, amelyek erre alkalmasak. De a harmadik szektor térnyerése a – melynek legjellemzőbb eszközei az önkéntesség, a szponzoráció, a mecenatúra, az adományozás és a háztartási kiadások – a koordinált és a liberális szemlélet sajátos ötvözete jellemző. Sőt, magának a terciér szektornak a különböző társadalmakban betöltött szerepe, társadalmi beágyazottsága, az egyes kulturális területek és tevékenységek területén belüli történelmi hagyományai is igencsak meghatározóak, jelentősen befolyásolják az állami szerepvállalás melletti térnyerését. Megismerkedhetünk a fejezetben a decentralizált és a centralizált cselekvések – legyen az politikai vagy fiskális jellegű –, a legváltozatosabb hibrid és tiszta modellekkel, a keleti és nyugati típusú privatizáció kultúrafinanszírozásra gyakorolt hatásával, és még sorolhatnám.

A második fejezet végén található az uniós tagországok finanszírozási modell szerinti tipizálása, valamint a 18 ország statisztikai adatait összehasonlító a „korrelációanalízis” eredményének táblázata. A nagyon részletes és a megértést rendkívüli módon segítő elméleti bevezetés után kifejezetten hiányolom a kutatás empirikus részének tekinthető összehasonlítás módszertani leírását. A korreláció számításnak a társadalomtudományokban, a statisztikában vagy a matematikában több változata ismert, a szerző viszont nem tisztázza, pontosan hogyan kapta eredményeit. Az eredmények táblázatának magyarázata ugyan ismerteti a talált összefüggéseket, azonban köztük lévő ok-okozati kapcsolatra a választott módszer és a szerző sajnos nem ad választ. Ugyanakkor az állami szerepvállalás jelentőségével kapcsolatos korábban tett elméleti megállapításait a statisztikai adatokkal alátámasztotta a szerző. *„Az uniós tagállamok összehasonlító elemzésén keresztül elemeztük, hogy mekkora a hatása a közvetlen kultúrára szánt állami támogatás mértékének, valamint az állami szabályozásnak (a szellemi tulajdon védelmének) a kulturális szektor gazdasági hatékonyságára. Megállapításaink a következők: Az állami bevakozás mértéke helyett annak formája és minősége a meghatározó a kulturális szektor GDP-hez való hozzájárulásában. Azokban az országokban, ahol a formális intézmények összhangban vannak az informális intézményekkel, nagyobb a kulturális szektor GDP-hez való hozzájárulása. Egy ország gazdasági fejlettsége automatikusan nem vonja maga után a kulturális szektor közvetlen GDP-arányos magas állami támogatást.* (Tóth 2013: 116)

A harmadik fejezetben a korábbi tipizálás alapján kiválasztott négy tagállam kultúrafinanszírozási gyakorlatának részletes, esettanulmányyszerű ismertetésére és összehasonlítására kerül sor. A szerző választásának szempontja volt, hogy az országok

egy-egy finanszírozási modell gyakorlati működésének bemutatására alkalmas példák legyenek. Az uniós tagállamok közül Nagy-Britannia kultúrafinanszírozása példázza a legtisztábban a liberális kultúrafinanszírozás modelljét. Franciaországban érvényesül legtisztábban a koordinált kultúrfinanszírozási személetet. Németországi a legjobban működő hibrid modell, ahol a két másik modell együttes alkalmazásával, a fiskális és kulturális föderalizmus módszerével valósítanak meg hatékony kultúrafinanszírozást. Magyarország hibrid modellje jelentősen eltér a német kultúrafinanszírozástól, s kulturális szektora nem képes olyan mértékben hozzájárulni a GDP-hez, mint a másik három országé. Az összehasonítás megtételéhez a szerző mind a négy tagállam esetében külön alfejezetekben vizsgálja az államok kultúrpolitikájának fejlődéstörténetét, a közvetlen állami szerepvállalás mértékét, az önkormányzatok és az adókedvezmények szerepét, a szponzoráció mértékét a kultúrafinanszírozásban, valamint a kulturális szektor foglalkoztatáspolitikáját. Az esettanulmányokból megtudhatjuk, melyik modell hogyan tud alkalmazkodni a változásokhoz, hogyan formálódik bennük az állami szerepvállalás a kultúra demokratizálódásának hatására. Kiderül például, hogy a liberális kultúrfinanszírozási modell sokkal rugalmasabban alkalmazkodik a környezetéhez és a válságokhoz, mint az eszközként közvetlen állami beavatkozást alkalmazó koordinációs modell, illetve hogy miért jelent problémát a reakció a hibrid modellt követő államok számára. Konklúzióként fogalmazza meg a szerző, *hogy „nincs egyetlen kultúrafinanszírozási mintamodell, amely garantálja egy ország kulturális szektorának kulturális és gazdasági hatékonyságát.... A kultúrafinanszírozási gyakorlatok átvétele és az átvevő ország saját gazdasági, politikai, társadalmi és kulturális környezetéhez való finomhangolás hosszú, több kormányzati cikluson átívelő folyamat, ezért a hosszú távú kultúrpolitikai stratégia kialakításának és gyakorlatban történő alkalmazásának meghatározó szerepe van a folyamatokban.”* (Tóth 2013: 181) Ez utóbbi megállapítást akár a magyarországi kultúrafinanszírozás történetileg is meghatározott eklektikusságának burkolt kritikájaként is felfoghatjuk.

A negyedik fejezetben az Uniónak, mint szupranacionális intézménynek a kultúrpolitikája került ismertetésre. Megtudhatjuk, hogyan alakultak ki a közös kultúrpolitika gyökerei, mely szerződések fogalmaznak meg az egységes szabályozásra vonatkozó ajánlásokat és tartalmakat a Római Szerződéstől Lisszaboni Szerződésig, illetve hogy egyáltalán mikor mit kell értenünk uniós szintű kultúrpolitika alatt. Az Unió eredeti elképzelései szerint ugyanis inkább egy kulturális homogenitást szeretett volna létrehozni az európai közösségben, mely részét és alapját képezte volna egy egységes európai identitásnak. Ez az elképzelés nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket. Jelenleg a - jóval sikeresebb - kulturális sokszínűségre épülő egységet tarja szem előtt, s a közös forrásokból elsősorban az országok közötti kulturális együttműködést és a kultúrák közti közeledést elősegítő programokat finanszíroz. (Az európai közösség 2007-2013 között költségvetésének 0.03%-t, azaz 400 millió eurót, valamint a Strukturális Alapokból közel 6 millió eurót kötött európai szintű kultúrafinanszírozásra.) Ugyanakkor, mint ahogy korábban már említettem – az Unió csak bizonyos területeket szabályoz közösségi szinten, más esetekben mind szélesebb körben igyekszik meghagyni a nemzetállamok szuverenitást. *„Az Unió úgy véli, hogy csak abban az esetben kívánja érvényesíteni nemzetek feletti kulturális szabályozó, támogató és ellenőrző tevékenységet, ha a tagállamok nem képesek a határozatban (t.i.: Lisszaboni Stratégia) megfogalmazottakat hatékonyan megvalósítani. Tehát az Unió a karnyújtásnyi távolságból (arm length) történő támogatás modelljét alkalmazza. Ennek a személetnek az az előnye, hogy a tagállamok nem érzik, hogy felülről jövő, kötelező szabályok betartásával kényszeríti ki a*

közös európai kulturális és nyelvi együttműködés megvalósítását. Láthatjuk, hogy az Unió kultúrpolitikája és finanszírozása egyaránt a fiskális és kulturális decentralizáció (föderalizmus) szellemiség jellemző.” (Tóth 2013:195) Ebben a fejezetben tér ki a szerző a nemzetközi jogharmonizáció problémáira, valamint arra, hogy a tagállamok jogrendszerei és jogi hagyományai (angolszász vagy polgári jogrendszer) is jelentősen meghatározza a kultúrpolitika, a finanszírozás és az új körülményekhez való alkalmazkodást, az unión belüli egységes szabályozásánál lehetőségeit.

Tóth Ákos könyvében részletesen ismerteti a kultúrpolitika és a kultúrafinanszírozás tendenciáit, modelljeit, eszközrendszerét és átalakulását, európai és tagállami szinten egyaránt. Sajnálatos módon azonban a kultúrpolitikát nem illeszti nagyobb politikai vagy politikatudományi összefüggések rendszerébe. A 20. század utolsó harmadában ugyanis nem csak a kultúrafinanszírozásban, hanem az európai politikában és államigazgatásban általában alakult át az államról, az állami szerepvállalásról alkotott felfogás. A korábbi évtizedek decentralizációja, regionalizációja helyett most épp újra a központosítás korszakát éljük, az Európába is begyűrűző válság pedig több területen próba elé állította az Uniót. Ezekről a szerző nem tesz említést könyvében, s ilyen értelemben hiányolom az interdiszciplináris megközelítést, hisz az ilyen típusú folyamatok a kultúrpolitikára is hatással kellett, hogy legyenek. A könyvnek azonban mérhetetlen előnyére válik, hogy számos példán keresztül teszi érthetővé és árnyalttá mondanivalóját, gazdasági szemléletű megközelítését. Bemutatja, hogy az állam miért nem képes már olyan mértékben közvetlenül támogatni a kultúrát, mint azt tette az 1980-as évekig bezáróan, ugyanakkor miért fontos továbbra is szerepvállalása a kultúrafinanszírozás területén, s hogyan tudja közvetett módon befolyásolni a magánszektor kulturális ráfordításait. „*A társadalom érdekeit figyelembe vevő állami szabályozás hatására kimutatható, hogy jobb a társadalom közérzete. A boldogabb társadalmakban magasabb az önkéntesség, nagyobb az adózókedv és nő a művészi kreativitás is, azaz közvetett módon a gazdaságra is jótékony hatással van ez a jelenség. A művész a kreativitását nemcsak a művészi tevékenységben kell, hogy kiélje. Ma már általános tendencia, hogy a művésznek egyben vállalkozónak is kell lennie. Versenyeznie kell a közönségért, a médiába való megjelenésért, a kritikusokért és az anyagi támogatásokért.*” (Tóth 2013:213)

Saját ajánlásának igazolt ismeretében el kell fogadnom a szerző álláspontját. „*A könyv hasznos ismereteket tartalmaz az állami szervek alkalmazásában lévő, a kultúrpolitika és kultúrafinanszírozás területén, vezetői és alkalmazotti státusban dolgozó szakemberek; az országos, regionális és helyi önkormányzati szinten működtetett kulturális intézmények vezetői és szakemberei; a közművelődés területén szerzett tevékenyedő szakembereknek; a magántulajdonú kulturális intézmények tulajdonosai és alkalmazott szakemberei; könyvtárak vezetői és alkalmazottai; a művelődésszervező szakon oktató képzések területén oktató szakemberek és ezen képzésekben résztvevő hallgatók; valamint a téma iránt érdeklődő nagyközönség számára egyaránt.*” (Tóth 2013:23)

Felhasznált irodalom:

- Tóth, Ákos (2013): Kultúrafinanszírozás az Európai Unió tagállamaiban és Magyarországon, Budapest, Akadémiai Kiadó

Újvári Edit:

Jelenkorunk jelképei – recenzió**Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor: *A mindennapi élet jelrendszereiről – Szocio-szemiotikai tanulmányok*. Loisir Kiadó, Budapest, 2014.**

A jelen társadalmának szemiotikai kutatása sokkal bonyolultabb feladat, mint a tradicionális társadalmak jel-hagyományaira összpontosuló elemző munka – hangsúlyozta Voigt Vilmos a 2014. évi Könyvhét egyik szegedi programján. Valóban, az etnoszemiotika és a modernitás előtti korszakok kulturális reprezentációinak elemzése rögzített hagyományok és letisztult jelrendszerek mentén vizsgálódhat, míg az európai modernitás korszaka éppen a társadalmi szerkezetek és a kulturális hagyományok megváltoztathatatlanságába vetett hitet ingatta meg, megkérdőjelezve, fellazítva a több évszázados, stabilnak tűnő struktúrákat. A gyors változások és a társadalmi mobilitások keretei között a jelrendszerek korábbi korszakoknál gyorsabb, látványosabb átalakulásai, átértelmeződései zajlanak, amelyben akár régebbi történeti korszakok jelrendszerei is új jelentéssel telítődhetnek, vagy akár töredékességükben átértékelődhetnek. Emellett távoli kultúrák hatásai is érvényesülhetnek – sok esetben felszínesen, szervesen, de jól érzékelhető jelhasználatokban. Mindez erőteljesen érvényesül Magyarországon a rendszerváltozás, az Európai Unió csatlakozás, a globalizációs tendenciák következtében. Bár mindannyian érzékeljük e változásokat, a társadalomtudósok arra is kísérletet tesznek, hogy ezeket az összetett folyamatokat meghatározzák, rendszerezék, elemezzék.

Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor a Loisir Kiadónál ez évben megjelent *A mindennapi élet jelrendszereiről – Szocio-szemiotikai tanulmányok* című tanulmánykötetében olyan, az utóbbi évtizedben készült írásaikat tették közzé, amelyekben éppen jelenünk társadalmának bizonyos, szemiotikai tekintetben megragadható jelenségeire fókuszálnak. Az MTA Szociológiai Kutatóintézetének keretei között végzett kutatásaik tehát – eddigi munkásságuk következetes folytatásaként és újabb egységeként – a saját társadalom vizsgálatára összpontosulnak, melyekből húsz tanulmányt válogattak be a kötetbe.

Tanulmányaik közül néhány elméleti irányultságú, amelyekből kirajzolódik egy következetes kutatói attitűd, amely szerint önmagunk, társadalmunk működésének megértése, „a saját társadalom kulturális antropológiai-szociológiai vizsgálata” a fő törekvésük. Ebben kulcsfogalommá emelik a szimbólumot és annak használatát, alkotását, azaz a szimbolizációt, amely minden társadalmi és kulturális jelenséget áthat, ezért a társadalom-elemzés meghatározó eszközének bizonyul. A *Fejükre estek-e az istenek? avagy Emergencia és szimbólum* című tanulmányukban olvashatjuk: „a szimbólum a társadalom kutatásának alapegysége.” A szimbólum elméleti meghatározásaiból (elsősorban a *Szimbólumelemzés a saját társadalom antropológiai kutatásában*, valamint *A szimbólum arcai* című tanulmányokból) egyértelműen kiderül, hogy a szerzők a kulturális antropológia számos irányzatában, de mindenekelőtt a 20. század második felében domináns, Victor Turner és Clifford Geertz nevével fémjelzett szimbolikus antropológiai irányzatban körvonalazódó szimbólumfogalom mentén, a kutatási témául választott jelenkor társadalmi folyamatait, mindennapi jelenségeit az olvasatok és interpretációk módszertanával kívánják felfejteni. Ugyanakkor a szimbólumvilág – mint a Peirce-i szemiotika társadalmi közmegegyezésből származtatott jelcsoportja – a szocio-szemiotikai vizsgálatok számára is

kiváló terepnek bizonyul, hiszen a jelenkori, dinamikusan változó társadalomban jól megragadhatóak a tárgyakhoz, a nemzettudathoz, a modern mitológiákhoz, a vizualitás világában egyre dominánsabb dinamikus képekhez, az utca „beszédéhez” stb. kötődő jelentésváltozások, amelyek mögött az elemzések meg tudják ragadni a mindenkori társadalmi kontextust, azaz a pragmatikai dimenziót.

A szerzők konkrét témákra koncentráló, empirikus kutatásokat követő elemzéseire mindvégig jellemző a szimbólum-jelentések soktényezős voltának hangsúlyozása, a lehetséges értelmezési keretek egyidejű érvényességének elismerése – amely a társadalomtudományi kutatások, a kvalitatív módszertanok specifikuma. A szerzők a társadalomtudományi – köztük a kulturális antropológiai – iskolák, irányzatok, elméletek pluralitását hangsúlyozzák, amelyeket nem egymást kizáró, hanem különböző, de egyaránt érvényes elméleti keretként és módszertanként is lehet alkalmazni. Az „olvasatok szintézise” a cél, amelyhez számos eltérő irányzat elméleti eredménye, módszertana hozzájárulhat, az evolucionista Leslie White szimbólumkonceptiója éppúgy, mint Clifford Geertz interpretatív módszertana. Az elemzéseikben megnyilvánuló rugalmas elméleti kereteket jelzi, hogy a *Globalizáció, individualizáció, modernizáció, urbanizáció és lakásmód Magyarországon* című tanulmányuk tárgyszimbolika-elemzéseiben a Richard Dawkins-tól eredő kulturális mém-fogalmat is alkalmazzák. A strukturalizmusból ismert, bináris oppozíciókon alapuló rendszer szolgáltat elméleti keretet *Az utazás, mint szociális státuszbeli változás szemiotikai jelei* című tanulmányukban a szociális státuszváltás vizuális jeleinek elemzése számára, többek között a rend–rendetlenség, a bőség–hiány, a kényelem–kényelmetlenség, az exkluzivitás–tömeglét ellentétpárjai mentén.

A tanulmányokban (különösen a *Tárgyak szimbolikája* és a *Modern mitológiák, A humor a kulturális antropológiában* című írásokban) nyomon követhető a témák feldolgozási módszertana, a sokoldalú megközelítés, a rendszerezés és kategorizálás alapossága, majd erre épülve az értelmezés, a jelenségek elemzése. A hivatkozott tipologizáló rendszert, átvétel esetén (pl. Claude Lévi-Strauss gasztroszemiotikai elemzési hálóját *A gasztronómiai érdeklődés szociokulturális okai, szemiotikai jelei* c. tanulmányban), az elemzett témának megfelelően tovább gazdagítják. A *Múzeumi katalógusok – a közelmúlt arcai* és a *Magyarság-szimbólumok idegenforgalmi kiadványok tükrében* című tanulmányaikban a történettudat, országhép-imázs változásait, a közelmúltban történő hangsúlyeltolódásait a kiállítási installációk, a kép- és szöveg-elemek összehasonlító analízisei során bontják ki.

Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor tanulmánykötete – tematikájából és kutatási módszertanának interdiszciplináris jellegéből adódóan – a szemiotika, a kulturális antropológia, a művelődésszociológia, valamint az egyes elemzések konkrét tematikája (turisztika, reklám-marketing stb.) révén a felsőoktatás társadalomtudományi képzéseinek számos területén jól alkalmazható munka, megkerülhetetlen szakirodalom. Külön kiemelném az ELTE BTK kulturális antropológia képzés keretei között, 1996–2000 között zajló műhelymunka bemutatását. A *Modern mitológiák* című tanulmány ugyanis oktatásmódszertani tekintetben is tanulságos, hiszen az ismertetett programban a felsőoktatásban célravezető aktivizáló pedagógiai módszert (a hallgatók önálló témaválasztását, adatgyűjtését, feldolgozását és prezentációját) a tudományos eredményekből kiinduló elméleti bevezetés, a mitológia-kutatásokra épülő definiálási folyamat, és a jellegzetes mitikus szüzsék, típusok meghatározása, valamint a tradicionális és a modern kultúra mögött meghúzódó egyetemes emberi jelenségekre történő rávilágítás alapozza meg. Rendkívül ösztönző az a megközelítés, amely a modern mitológiák

műhelymunka keretében történő vizsgálatában egyszerre oldja meg a jelenre koncentrált és a hagyományok továbbélésének kutatását, az általános emberi és a jelen specifikumainak egymásra vetítését, és mindennek során a szaktudományi elméleti alapok (definiálás, kategorizálás) áttekintését egyéni tapasztalatokkal és kutatómunkával ötvözi.

A tanulmányokat általában szakirodalmi lista zárja, amelynek segítségével a szövegek hivatkozásai visszakereshetőek; egyedül az elsőként 2002-ben a *Jelbeszéd az életünk 2.* kötetben közölt *Szimbólumelemzés a saját társadalom antropológiai kutatásában* című tanulmány végéről hiányzik a szakirodalmi lista, és ezáltal a hivatkozási rend (amely az első megjelenésnél természetesen megtalálható).

Az emberi kultúra folyamatosan jelenlévő, ugyanakkor állandóan átalakuló folyamatainak elemzése önmagunk megértéséhez is közelebb visz. Ezért a korunk társadalom-szemiotikai jelenségei, folyamatai iránt érdeklődő olvasók számára is tanulságos, izgalmas olvasmánynak bizonyul Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor új kötete!

TUDOMÁNYOS KONFERENCIÁK

Juhász Erika:

Tudományos eredmények bemutatása és stratégiai együttműködési megállapodás aláírása az Országos Neveléstudományi Konferencián

A Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Tudományos Bizottsága által indított Országos Neveléstudományi Konferencia mindig változó helyszínen immár 14. alkalommal, most Debrecenben került megrendezésre 2014. november 6-8. között. A konferencia közel félezer regisztrált résztvevővel a Kárpát-medence egyik legnagyobb éves tudományos rendezvénye.

A Debreceni Egyetem Nevelés- és Művelődéstudományi Doktori Programjának gondozásában a konferencia elnöke **Dr. Tóth Zoltán** docens úr, a szervezőbizottság társelnöke **Dr. Juhász Erika** tanszékvezető asszony, valamint a konferencia titkára **Dr. Buda András** intézetigazgató helyettes úr által vezetett előkészítő munka eredményeképpen zajlott a rendezvény.

A konferencia címe **Oktatás és nevelés, Gyakorlat és tudomány**, ennek megfelelően az előadások, szimpóziumok a bimodális képzési struktúra problémakörét és megvalósulását járták körül.

A konferencia alatt több kihelyezett ülésen is részt vehettek a résztvevők, megrendezésre került többek között a Magyar Tudományos Akadémia **Pedagógiai Bizottságának** ülése, a Doktoranduszok Országos Szövetségének (**DOSZ**) Osztályülése, az áprilisban Debrecenben helyet kapó **Országos Tudományos Diákköri Konferencia Pedagógiai, Pszichológiai, Andragógiai és Könyvtártudományi szekcióinak** előkészítő ülése, valamint az 1989-ben alapított és 2012-ben újraalapított **HERA**, azaz Magyar Nevelés- és Oktatáskutatók Egyesületének (Hungarian Educational Research Association) ülése.

A program nemzetköziségét jól példázta a külföldi előadókon kívül a Kárpát-medencéből érkező előadók sora, előadókkal képviseltette magát többek között a **Ruzomberok-i Katolikus Egyetem**, a Kolozsvári **Babes-Bolyai Tudományegyetem**, a Nagyvárad **Partiumi Egyetem**, a Csíkszeredai **Sapientia Egyetem**, a Beregszászi **II. Rákóczi Ferenc** Kárpátaljai Magyar Főiskola.

Az idei XIV. Országos Neveléstudományi Konferencián több újdonsággal is készültek a szervezők. Így például a digitális poszter (**e-poszter**) szekció már nem igényelt hagyományos hordozófelületet, a képernyőn egymást váltva láthattuk a tudományos poszttereket. A konferencia ideje alatt a résztvevők megismerhettek a legújabb szakirodalmakkal a könyvvásáron, ahol többek között az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet is széles körű könyvválasztékkal várta az érdeklődőket, valamint Digitális Tábla bemutatóra is sor került.

Külön kiemelkedő volt a kulturális program magas színvonala. Az első este az idén 50 éves évfordulóját ünneplő, Magyar Örökség-díjas Hajdú Néptáncgyűttes táncát láthatták a fogadáson részt vevők, a második este pedig a Debreceni Református Hittudományi Egyetem rektora, **Fekete Károly** professzor úr nyitotta meg a felújított Református Nagytemplomban a Debreceni Egyetem Zeneművészeti Kar oktatói és hallgatói által tartott koncertet. A koncertre a Debreceni Egyetem Nevelés- és Művelődéstudományi Doktori Program oktatáskutatás és alkalmazásai alprogramjának zenepedagógiai csoportja szervezésében

került sor, amelyet a Zeneművészeti Kar dékánja, **Duffek Mihály** professzor úr vezetett fel, és így külön érdekessége a koncertnek, hogy neveléstudomány területén zenepedagógiából doktoráló zenészek játékát is hallhattuk.

A közel 450 résztvevő több mint 350 előadást és poszterbemutatót hallgathatott, láthatott a konferencia három napja alatt, amelyből a kultúra, közművelődés témaköréhez kapcsolódóan közel negyven előadás hangzott el. (Pl. Bolvári-Takács Gábor: Színpadi táncművészképzés Magyarországon; Dankó-Herczegh Judit – Juhász Erika: A kulturális tanulás hazai dimenziói a területi egyenlenségek oldaláról; Juhász Erika – Márkus Edina – Szabó József: A kulturális tanulás és a térségfejlesztés összefüggései az Észak-Alföldi régióban; Kiss Virág: A művészet mint eszköz a pedagógiában: művészettel nevelés, művészetalapú tanulás, művészetalapú kutatás; Kleisz Teréz: Professzionalitás - konstrukciók és a szakma innovációs kapacitása; Máté Krisztina: A szabadművelődés kezdetei Szatmárban.)

A konferencia keretében került sor a **Nemzeti Művelődési Intézet** és a **Debreceni Egyetem** között **stratégiai együttműködés** aláírására. A Nemzeti Művelődési Intézet részéről Závogyán Magdolna főigazgató asszony, a Debreceni Egyetem részéről pedig prof. dr. Bartha Elek tudományos rektorhelyettes úr látta el kézjegyével a dokumentumot.

A Debreceni Egyetem a magyar felsőoktatás meghatározó vidéki felsőoktatási intézménye 15 karával, centrumával, több mint 30.000 hallgatójával, közel 8.000 dolgozójával, köztük közel 2.000 oktatójával, 25 doktori iskolájával. Az Egyetem eddigi tudományos, kutatási és oktatási tevékenysége révén elnyerte a Kiemelt Kutató Egyetem címet is. A Debreceni Egyetem meghatározó intézménye a kulturális szakemberképzésnek is. A szakma első képzése, az ekkor még úgynevezett harmadik szakos népművelő képzés itt indult el először 1956-ban, és mind a mai napig folyamatosan zajlik a kulturális szakemberképzés. A népművelés szakot követően a közművelődési előadó, majd a művelődési menedzser, később művelődésszervező, jelenleg pedig az andragógia alapszak művelődésszervező és felnőttképzési szervező szakirányán történik a képzés. 1956 óta közel 1.800 kulturális szakember végzett a Debreceni Egyetemen (korábbi nevén Kossuth Lajos Tudományegyetemen), és kulturális továbbképzések területén további közel 600 szakember.

Éppen ezért is fontos ennek a stratégiai megállapodásnak az aláírása az egyetem részéről: a közel 60 éves szakmai törekvéseket megkoronázza, új fejlesztési elképzeléseket fogalmaz meg, és az eddigi szakmai munkát megerősíti. Az együttműködés szakmai koordinátora az Egyetemen a kulturális szakemberképzés felelőse az Andragógia Tanszék (a cikk szerzője, dr. Juhász Erika vezetésével), azonban tágabb értelemben az egyetem több egysége és szakembere tudja erősíteni ezt a munkát.

A Debreceni Egyetem és a Nemzeti Művelődési Intézet részéről hozzáadott értékként többek között az alábbiak jelenhetnek meg az együttműködésben:

- a felsőfokú szakemberképzés folytonosságának biztosítása a közművelődési területen,
- közművelődési témájú kutatások szakmai támogatása az Egyetem szakembergárdája és kutatási potenciálja, valamint a Nemzeti Művelődési Intézet országos intézményrendszer hálózata révén,
- a kultúrakutatás területén tudományos fokozat megszerzésének támogatása,

- közös szakmai-tudományos konferenciák szervezésében való közreműködés, különösen a Durkó Mátyás Emlékkonferencia kapcsán, amely 2006 óta két évente a Debreceni Egyetemen kerül sorra, mint a közművelődés és felnőttképzés egyetlen rendszeres tudományos konferenciája,
- közös szakmai-tudományos kiadványok, tananyagok, folyóiratok készítése a közösségi művelődés területén.

Az egyetem vezetősége minden szakjához kapcsolódóan fontosnak tartja az egyes tudományterületek, azok felsőoktatási szakemberei és a szakma közötti folyamatos párbeszédet. Ez tudja megalapozni, hogy a képzések építsenek a legújabb tudományos eredményekre, miközben egy-egy szakterület gyakorlatára is felkészítsenek. Az aláírásra került stratégiai megállapodás jelentősége abban van, hogy a közművelődési szakemberképzés területén ezzel az együttműködéssel megerősödik a tudomány, a felsőfokú képzés és a szakma párbeszéde, és ezáltal a közművelődési szakma maga is.

IMPRESSZUM

Kulturális Szemle

online interdiszciplináris tudományos folyóirat
2014. évi 2. szám (I. évfolyam 2. szám)

Nyilvántartási száma: CE/32671-2/2014 Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság
Tárgyköre: művelődéstudomány-kultúra

Alapító: **Nemzeti Művelődési Intézet**
1011 Budapest, Corvin tér 8.

Felelős kiadó: Závogyán Magdolna, főigazgató

Online elérhetőség: kultuszemle.nmi.hu
Email: k.szemle@nmi.hu

Főszerkesztő:
Dr. Juhász Erika

A szerkesztőbizottság tagjai:

Dr. Barabási Tünde
Dr. Kleisz Teréz
Dr. Kállai Ernő
Dr. Maróti Andor
Dr. Szabó Péter
Dr. T. Molnár Gizella
Dr. Viola Tamasova
Dr. Vehrer Adél

Szerkesztőségi főtítkárs:
Ponyi László